

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Uroš Brenčič

**ANALIZA POLITIČNO – EKONOMSKE KRIZE V
UKRAJINI**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Uroš Brenčič

Mentor: izr. prof. dr. Vladimir Prebilič

**ANALIZA POLITIČNO – EKONOMSKE KRIZE V
UKRAJINI**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2010



IZJAVA O AVTORSTVU

magistrskega dela

Podpisani/-a Uroš Brenčič, z vpisno številko 21091040, sem avtor/-ica magistrskega dela z naslovom: Analiza politično – ekonomske krize v Ukrajini.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo magistrsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko magistrskega dela ter soglašam z objavo magistrskega dela v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne 29. 10. 2010

Podpis avtorja/-ice: _____

POVZETEK

Analiza politično-ekonomske krize v Ukrajini

Ukrajina je notranjepolitično nestabilna država, ki ima ključno vlogo pri distribuciji evro-azijskih energentov v Evropo in s kapaciteto do 140 milijard kubičnih metrov tranzitnih zmogljivosti zemeljskega plina in nafte letno predstavlja največji nacionalni tranzitni sistem na svetu. A prav zaradi tega se je Ukrajina lani kot glavni akter znašla v konfliktu s sosednjo Rusko federacijo (v nadaljevanju RF) in tako je političnoekonomski spor med dvema državama prerasel v mednarodno krizo. Na notranjepolitičnem področju je Ukrajina doživela kar nekaj kriz, od oranžne revolucije do pogoste menjave vlad, kar jo je ekonomsko in gospodarsko oslabilo. Na zunanjepolitičnem področju se z novo vladajočo politiko obetata Ukrajini otplitev odnosov z RF in vzpostavljanje močnejših vezi z Evropsko unijo in Združenimi državami Amerike, ki bodo prinesle boljše rezultate državi in zaradi katerih bi lahko država izšla iz gospodarske krize. Vzroki plinske krize leta 2009 so zelo kompleksni in vključujejo tudi načrte gradnje Severnega in Južnega toka, katerega glavni namen je obhod teritorija Ukrajine in neposreden nadzor RF pri izvozu in transportu energentov neposredno do uporabnikov. Zato ni nenavadno, da je plinska kriza narekovala spremembe energetske politike EU, ki se je osredotočila okoli vprašanja zagotavljanja nemotene in cenovno sprejemljive dobave energentov. Posledično so se države članice EU odločile za večjo razpršenost dobave energetskih virov, s čimer bi se prekinil monopol zgolj enega dobavitelja, kar je botrovalo kriznim razmeram v celotni EU.

Ključne besede: Ukrajina, RF, plinska kriza, EU, zgodovina, plinovodi.

SUMMARY

Political Economical Crisis Analysis in Ukraine

Ukraine is a politically unstable country, which plays a key role in the distribution of the Euro-Asian energy to Europe. With a natural gas and oil transit facilities capacity of up to 140 billion cubic meters annually, it represents world's largest national transit system. This was the reason for Ukraine to found itself as a main actor in the last year conflict with the neighbouring Russian Federation (hereinafter referred to as RF). Afterwards that political and economic conflict between the two countries had over-grown their dimensions into the crisis in the international environment. On the internal political field, Ukraine had experienced a number of political crises, from the "Orange Revolution" to the frequent changes of the Governments, what has economically weakened it. With a new Government, Ukraine can expect warming of relations with the RF and creating stronger ties with the European Union and the United States. This will yield better results for Ukraine from which that country could emerge from the economic crisis. Causes of the gas crisis in 2009 are very complex and include plans for the North and South Stream construction, with the main purpose of detour of the territory of Ukraine and a direct RF control over the energy export and direct transport to the consumer. It is therefore not surprising that the gas crisis had dictated the changes in the EU energy policy, which focused on the question of ensuring a stable and affordable energy supplies. Consequently, the EU Member States decided to increase the diversification of energy supplies, in order to break the monopoly of just one supplier, which led to the crises in the EU.

Key words: Ukraine, RF, Gas Crisis, EU, History, Pipeline.

1	UVOD.....	7
2	METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR.....	10
2.1	OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA.....	10
2.2	OPREDELITEV CILJEV PREUČEVANJA.....	10
2.3	HIPOTEZE.....	11
2.4	RAZISKOVALNE METODE.....	12
2.4.1	Zgodovinska analiza.....	12
2.4.2	Deskriptivna metoda.....	12
2.4.3	Ostale metode.....	12
2.5	OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV.....	12
2.5.1	Varnostna politika.....	12
2.5.2	Kriza.....	13
2.5.3	Konflikt.....	14
2.5.4	Tranzitni sistem.....	14
2.5.5	Energetska politika.....	15
3	ZGODOVINA UKRAJINE IN RUSKE FEDERACIJE.....	17
4	EVROPSKA ENERGETSKA VARNOST.....	22
4.1	PRAVNA NARAVA EVROPSKE UNIJE.....	22
4.2	INSTITUCIJE EVROPSKE UNIJE.....	22
4.2.1	Evropska komisija.....	22
4.2.2	Evropski parlament (EP).....	23
4.2.3	Evropski svet.....	24
4.2.4	Svet Evropske unije.....	24
4.3	ENERGETSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE.....	25
4.4	RAZVOJ ENERGETSKE POLITIKE EU.....	25
4.4.1	Direktiva EGS o omejitvi emisij ogljikovega dioksida.....	26
4.4.2	Zelena knjiga "Za energetska politiko EU".....	26
4.4.3	Bela knjiga "Energetska politika za EU".....	28
4.4.4	Zelena knjiga "Energetska strategija za varnost oskrbe z energijo".....	29
4.4.5	Zelena knjiga o energetske učinkovitosti "Narediti več z manj".....	30

4.4.6	Akcijski načrt za energetske učinkovitost	30
4.4.7	Izboljšanje energetske učinkovitosti.....	31
4.4.8	Direktiva o učinkoviti rabi končne energije in energetskih storitev	32
4.4.9	Energetska politika in Lizbonska pogodba.....	33
4.5	ZGODOVINSKI OKVIR.....	34
4.6	ODVISNOST EU OD UVOZA ENERGIJE	35
4.7	EVROPSKA ENERGETSKA POLITIKA	37
4.7.1	Notranji energetski trg.....	38
4.7.2	Soodvisnost držav članic	39
4.7.3	Program ukrepov energetske učinkovitosti	39
4.7.4	Energija iz obnovljivih virov	40
5	ANALIZA STRATEŠKIH DEJAVNIKOV	41
5.1	GEOSTRATEŠKI POLOŽAJ	41
5.2	VARNOSTNA DIMENZIJA	45
5.2.1	Notranjepolitična varnostna dimenzija	45
5.2.2	Okoljevarstvena dimenzija	46
5.2.3	Ekonomska dimenzija.....	47
5.2.4	Politična dimenzija	48
5.2.5	Zunanjepolitična varnostna dimenzija.....	50
5.2.6	Socialno-ekonomska varnostna dimenzija	51
5.3	OBRAMBNA DIMENZIJA	53
5.4	ENERGETSKA DIMENZIJA	55
5.4.1	Cevovod Odesa–Brody.....	55
5.4.2	Cevovod Družba	56
5.5	GRADNJA NOVIH ENERGETSKIH OMREŽIJ	59
5.5.1	Severni tok.....	59
5.5.2	Južni tok.....	62
5.5.3	Nabucco	64
5.5.4	Beli tok	66
5.5.5	Modri tok	67

5.6	PLINSKA KRIZA LETA 2009.....	67
5.6.1	Gazprom	68
5.6.2	Naftogaz	70
5.6.3	Potek plinske krize 2009.....	71
5.6.4	Plinska kriza v prihodnosti	74
6	VEČJA ENERGETSKA VARNOST V PRIHODNJE?.....	76
6.1	TEORETIČNE OSNOVE OBLIKOVANJA SCENARIJEV	76
6.2	VZHODNI SCENARIJ	79
6.3	TRILATERALNI KONZORCIJ	80
7	SKLEP	82
8	LITERATURA	85

1 UVOD

Zaradi pomembnega geostrateškega položaja Ukrajine se država že vso zgodovino sooča z nakopičenimi problemi in zamerami v tej regiji. To je območje različnih interesov velesil, ki bodo verjetno konstantno destabilizirale politične razmere v državi, saj si močne Ukrajine ne želi nihče, ne RF in ne Evropska unija. Zaradi specifičnega geostrateškega položaja Ukrajine in različnih predvsem regionalnih interesov (RF in Evropske unije) me zanima, ali bodo v prihodnosti najbrž prav regionalni akterji ključni pri reševanju ukrajinske krize. Mednarodna skupnost (Evropska unija) do ukrajinskega problema ne more ostati ravnodušna, saj je od Ukrajine energetske odvisna. In če Evropska unija na eni strani rešuje aktualno finančno krizo v Grčiji,¹ ki je država članica Evropske unije, predstavlja Ukrajina prihodnji ekonomski destabilizacijski dejavnik, s katerim se bo Evropska unija prej ali slej soočila, če seveda gospodarska kriza ne bo prej eskalirala znotraj same Evropske unije. Čeprav Ukrajina ni polnopravna članica Evropske unije, si za članstvo intenzivno prizadeva, in tudi zato je Evropska unija še posebej pozorna do reševanja krize in stabilizacije razmer v tej državi; Evropsko unijo pa v to neizogibno sili tudi energetska odvisnost od ukrajinskega tranzitnega plinovodnega sistema. Evropska unija se sedaj na eni strani sooča z velikimi lastnimi ekonomskimi problemi, na drugi strani pa si s proaktivno² energetske politiko zastavlja finančno zahtevne ambicije po gradnji novih energetskih (plinovodnih) omrežij, ki bodo obšla Ukrajino in s katerimi se bosta Evropska unija in tudi Ruska federacija kot glavni dobavitelj zemeljskega plina v Evropo izognili morebitnemu izkoriščanju ugodnega geostrateškega položaja neke države, kot se je to zgodilo v plinski krizi leta 2009 s strani Ukrajine.

Dejstvo je, da je ta kriza prizadela ne samo oba glavna akterja (RF in Ukrajino), temveč tudi širši prostor Evrope, tudi Slovenijo. Slovenija tako v prihodnje ne bo ostajala ravnodušna pri

¹ Mehanizem pomoči, v okviru katerega bodo države z evrom tej globoko zadolženi državi v treh letih posodile do 110 milijard evrov. Grška vlada mora v zameno za 110 milijard evrov posojil državi v območju evra in IMF v prihodnjih treh letih skupaj privarčevati 30 milijard evrov, proračunski primanjkljaj pa do leta 2014 znižati s sedanjih 13,6 na 3 odstotke (Dnevnik 2010).

² Proaktivni ljudje naj bi razmišljali o svojem naslednjem koraku – o spremembah, ki jih lahko naredijo sami ali s svojo ekipo! Proaktivnost je direktna protipomenka reaktivnosti in posredne pasivnosti; za njo je treba stopiti iz svojega udobja. Za proaktivnost sta potrebna pogum in zrelost (Frelih 2009).

reševanju tega problema iz dveh razlogov: zaradi lastnih nacionalnih ekonomskih interesov in zaradi regionalnih interesov, ki jih ima kot polnopravna članica EU.

Kot lahko ugotovimo, je Ukrajina izrazito tranzitna država, zato je predmet različnih interesov. V zvezi z raziskovalnim vprašanjem se pojavi teza, da geografski položaj Ukrajini omogoča sodelovanje tako z RF kot z EU in ZDA. Geografsko središče Evrope je v mestu Rahov v Ukrajini. Posledično je Ukrajina tranzitna država in zato predmet različnih interesov. Vendar je njen položaj tudi ovira, saj je potrebna uspešna diplomacija, ki bo zmožna sodelovati na vseh koncih in zadovoljiti interese različnih strani. Pri tem seveda ne sme zanemariti lastnih interesov.

Razprave o energetiki v Evropi izpostavljajo alternativne možnosti za dobavo energentov. Tako Južni kot Severni tok sta draga in zahtevna projekta. Plinovoda potekata po morskem dnu, zato je njuna gradnja veliko dražja, kot bi bila gradnja kopenskega plinovoda. Oba plinovoda se v času recesije soočata s finančnimi težavami. Južni tok v Črnem morju bo moral doseči globino 2000 metrov, medtem ko bo Severni tok tekel pod ekološko občutljivim Baltskim morjem. Povpraševanje evropskega trga se najverjetneje ne bo povečalo do te mere, da bo potrebna uporaba obeh tokov in plinovodov skozi Ukrajino. Finančno najmanj zahtevna in najpreprostejša alternativa je nadaljevati dobavo plina čez Ukrajino.

Na notranjepolitičnem področju je Ukrajina doživela kar nekaj kriz, od oranžne revolucije do pogoste menjave vlad, kar jo je ekonomsko in gospodarsko oslabilo. Na zunanjepolitičnem področju se z novo vladajočo garnituro Ukrajini obetata otoplitev odnosov z Rusko federacijo ter vzpostavljanje močnejših vezi z Evropsko unijo in ZDA, ki bodo prinesle najboljše rezultate državi ter jo tako povlekle iz trenutne krize. Ob tem se nova oblast zavzema, da Ukrajina postane evropska država, ki je za zdaj opustila ambicije za polnopravno članstvo v zvezi Nato.³ Polovica Ukrajincev (51 odstotkov) vstopa v zvezo Nato ne podpira, članstvu pa je naklonjenih le 28 odstotkov Ukrajincev (Holzwardt 2010). Leta 2008 je Ukrajina podpisala sporazum o priključitvi Evropski uniji. Glede ukrajinskega približevanja Evropski uniji Ruska federacija nima večjih nasprotovanj. Ukrajinski geostrateški položaj omogoča vsestransko

³ Zelo pomemben cilj prejšnjega prozahodnega ukrajinskega predsednika Viktorja Juščenko je bil članstvo v zvezi NATO. Njegov naslednik Viktor Janukovič je skladno s predvolilnimi obljubami opustil te načrte ter kljub proruski usmerjenosti zavrnil tudi članstvo v varnostnem bloku, ki ga vodi Rusija. Ukrajinski parlament ja konec junija 2010 potrdil neuvrščenost države.

zunanjepolitično sodelovanje, vendar pa je za to treba uporabiti spretno diplomacijo in preišljene poteze.

Da bi lahko razumeli širino in globino težav, v katerih se je znašla Ukrajina, je treba preučiti in analizirati veliko dimenzij (najprej zgodovinsko, politično, ekonomsko, socialno in varnostno). Mnogi dejavniki se med dimenzijami prepletajo, zato je pomembno vse obravnavati kot celoto, da bi lahko predvideli scenarije reševanja težav Ukrajine z zunanjo pomočjo.

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA

Del splošnih ciljev ekonomske politike⁴ Evropskih skupnosti mora biti tudi energetska politika. V okviru svoje magistrske naloge bom na podlagi raziskovalnega vprašanja v zvezi z naraščajočo energetsko odvisnostjo EU od tretjih držav ter zastavljenih hipotez ugotavljal, ali načrtana evropska energetska politika resnično vodi k temu cilju in kaj to pomeni za Ukrajino v dolgoročnem obdobju,⁵ ko naj bi se veliki projekti gradnje plinovodnih omrežij do Evrope, alternativnih ukrajinskemu, zaključili. Pri tem se bom opiral na vire/literaturo, kot so energetska strategija Evropske unije, poročila evropskega parlamenta, analize ...

2.2 OPREDELITEV CILJEV PREUČEVANJA

Cilj naloge je analizirati dejavnike v različnih dimenzijah (ekonomski, varnostni, socialni, politični), ki so Ukrajino pripeljali do današnje nezavidljive politične in težke ekonomske situacije, z namenom na dovolj argumentiran način priti do najverjetnejših scenarijev reševanja problema tranzitnega sistema Ukrajine z zunanjo pomočjo.

Okrepljeno sodelovanje držav Evropske unije pri energetskih omrežjih, ustanovitev evropskega sklada za raziskave na področju energije in oblikovanje skupine za skupne nabave plina so trije konkretni koraki, ki bi jih morala Evropska unija storiti v okviru Evropske energetske skupnosti⁶ (Buzek⁷ 2010). Med prednosti nove energetske skupnosti Buzek prišteva predvsem spodbudo konkurenčnosti evropskega gospodarstva, pospeševanje vlaganj v draga energetska omrežja in oblikovanje močne, skupne pogajalske pozicije EU pri nakupih energentov, ki bi znižala njihove cene.

4 Splošni cilji ekonomske politike Evropskih skupnosti so tržna integracija, deregulacija, omejevanje državne intervencije, trajnostni razvoj, varovanje pravic potrošnika ter ekonomska in socialna kohezija.

⁵ Dolgoročni okvir zajema obdobje 15–20 let (Barjaktarević 2006, 1).

⁶ Integrirana energetska omrežja, inovacije na področju energetike in ukrepi za stabilizacijo cen po mnenju nekdanjega predsednika Evropske komisije Jacquesa Delorsa predstavljajo temelje energetske skupnosti.

⁷ Jerzy Buzek je predsednik Evropskega parlamenta.

Povpraševanje evropskega trga se najverjetneje ne bo povečalo do te mere, da bo potrebna uporaba obeh tokov in plinovodov skozi Ukrajino. Finančno najmanj zahtevna in najpreprostejša alternativa je nadaljevati dobavo plina čez Ukrajino (Stern 2009).

2.3 HIPOTEZE

Polovico vse porabljene energije EU uvozi, njena odvisnost od držav nečlanic pa se povečuje. Zunanja odvisnost prinaša ekonomska, politična, ekološka in socialna tveganja. Oblikovanje skupnega energetskega trga, ki je pripomogel k večji konkurenčnosti nekoč monopoliziranega sektorja, ni dovolj, saj je treba poleg varovanja pravic potrošnika upoštevati še varnost oskrbe in varovanje okolja, ki morata postati del agende skupne zunanje politike EU. Širitev EU na 27 držav⁸ z zelo različnimi energetske strukturalami v prvem desetletju 21. stoletja problem še dodatno otežuje. Okrog 45 odstotkov uvožene nafte prihaja z Bližnjega vzhoda in 40 odstotkov zemeljskega plina iz Ruske federacije. V ozadju je seveda tudi ruska želja po obvladovanju ukrajinske transportne mreže, ki je s 37.800 kilometri plinovodov ena najdaljših na svetu; še iz sovjetskih časov, ko je bila Ukrajina nekakšno vozlišče za izvoz sovjetskega plina na Zahod. Transportna zmogljivost ukrajinskega plinovodnega omrežja znaša 175 milijard kubičnih metrov plina na leto, uradni Kijev pa samo s transportom ruskega plina zasluži okrog tri milijarde dolarjev na leto. Zato je Ukrajina v veliki meri odvisna od Rusije, s katero ima včasih diplomatska nesoglasja. Ruska federacija si vse od razpada Sovjetske zveze leta 1991 prizadeva obvladovati to omrežje, ki je zanjo strateškega pomena.⁹ Ukrajinska vlada si od takrat vztrajno prizadeva zaščititi svoje plinovode pred ruskim prevzemom. V zvezi z vprašanjem, kako mora EU oblikovati strategijo, s katero bi zmanjšala tveganja, ki izhajajo iz odvisnosti od zunanje oskrbe z energijo, ter načrtovati gradnjo novih plinovodov, ki bodo obšli ozemlje Ukrajine, sem zastavil naslednji hipotezi:

1) zadnja plinska kriza je spodbudila Evropsko unijo, da postaja bolj proaktivna na področju evropske energetske politike;

⁸ V pristopni proces so vključene še Hrvaška, Makedonija in Turčija.

⁹ V času predsedovanja Leonida Kučme se je skupaj z Nemčijo malodane že dogovorila o najemu plinovodov, toda v Kijevu so špo tem, ko so ugotovili, zakaj je Kremelj tako zagret za ta posel, preklicali kupčijo.

2) Ukrajina bo s svojim nacionalnim tranzitnim sistemom, ki velja za največjega na svetu, še vsaj 20 let obdržala tranzitni monopol za distribucijo ruskega plina do Evrope.

2.4 RAZISKOVALNE METODE

2.4.1 Zgodovinska analiza

Za lažje razumevanje odnosov med Ukrajino in Rusko federacijo, ki so pomemben dejavnik pri preučevanju problemskega sklopa, bom uporabil zgodovinsko analizo. Obe državi imata skupne zgodovinske temelje že iz časa Kijevske Rusije.

2.4.2 Deskriptivna metoda

Deskriptivno metodo bom uporabil za opis preučevanja in predstavitev rezultatov. Z analizo sekundarnega gradiva in primerjavo dokumentov pa bom primerjal alternativne projekte evropske energetske politike z nacionalnimi zmogljivostmi energetskega tranzitnega sistema Ukrajine, ki jih bom umestil v časovno dimenzijo.

2.4.3 Ostale metode

Za oblikovanje scenarijev bom uporabil t. i. splošno morfološko analizo (General Morphological Analysis, GMA) (Ritchey 2008). Analizo energetske varnosti bom zaokročil z oblikovanjem treh sistemskih scenarijev. Pri preučevanju problemskega sklopa sem uporabil naslednjo tipologijo scenarijev: scenariji iz sedanosti v prihodnost, pričakovani scenariji, scenariji pričakovanih politik in proaktivni scenariji. Za pripravo scenarija sem tej tipologiji identificiral naslednje spremenljivke:

- akterje (ukrajinska vladajoča koalicija, Ruska federacija in EU),
- strategije in politike (ukrajinska zunanja politika, evropska energetska politika, zunanja politika Ruske federacije).

2.5 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

2.5.1 Varnostna politika

Varnostno politiko države oblikujejo tako državni kot tudi nedržavni akterji. Sodobne države z nacionalno varnostno politiko opredelijo cilje in sredstva za zagotavljanje lastne varnosti in

svojega prispevka k zagotavljanju mednarodne varnosti. V tem okviru sta temeljni premisi vsake nacionalnovarnostne politike vsaj dve, in sicer: 1. zaznavanje oziroma poznavanje virov ogrožanja v družbi in mednarodnem okolju in 2. sistemsko organiziranje zmogljivosti države za zavarovanje vrednot svoje družbe pred zunanjim in notranjim ogrožanjem ter zagotavljanje splošnih okoliščin za družbenogospodarski razvoj, socialne, ekološke in druge razsežnosti varnosti svoje družbe (Grizold, Ferfila 2000, 4).

Kakor koli že, odgovornosti za zagotavljanje varnosti na ravni države in mednarodnega sistema pa danes nimajo le posamezne države in njihove zveze, ampak vse bolj tudi mednarodni sistem, ki deluje na eni strani z institutom ravnovesja moči in na drugi strani s koncertom velikih sil.

Ogrožanje varnosti se s časom dejansko spreminja, spreminjajo se naše zaznave ogrožanja in posledično se spreminjajo nacionalni in mednarodni varnostni instrumenti za spopadanje s starimi in "novimi" grožnjami (Prezelj 2002, 426–441).

V netradicionalističnem smislu je ogrožanje varnosti kakršno koli stanje, v katerem ni zagotovljen uravnotežen fizični, duhovni in duševni ter gmoti obstoj posameznika, države, družbe in celotne mednarodne skupnosti.

V tem smislu naj bi po Ullmanovi definiciji (1983) med grožnje nacionalni varnosti sodili vsi tisti dogodki ali sekvence dogodkov, ki naj bi v kratkem času drastično znižali kakovost življenja prebivalcev države (Prezelj 2001). Ukrajinski parlament je julija letos izglasoval zakon o neuvrščenosti države¹⁰ in s tem potrdil novo varnostno politiko države. Ukrajina si bo prizadevala za "konstruktivno partnerstvo" z Natom in bo tudi sodelovala pri njegovih vojaških vajah (RTV SLO 2010).

2.5.2 Kriza

Za potrebe preučevanja v primeru t .i. plinske krize iz leta 2009, ki je nastala kot posledica rusko-ukrajinskega konflikta, prevzamemo naslednjo opredelitev pojma: "Kriza je situacija, izhajajoča iz sprememb v skupnosti ali njenem okolju, ki jo označujejo dejanska ali zaznana grožnja vrednotam, izgubljen nadzor nad razmerami, nujnost, negotovost in potreba po

¹⁰ Za zakon je 1. julija 2010 glasovalo 259 poslancev od 450, proti pa so bili opozicijski poslanci, zbrani okoli nekdanje premierke Julije Timošenko.

odločanju in ukrepanju. Zahteve odziva praviloma presegajo razpoložljive vire prizadete skupnosti." (Malešič, Hrvatin, Polič 2006, 33.)

2.5.3 Konflikt

Konflikt (HIIK 2008) je definiran kot spopad različnih interesov glede nacionalnih vrednot in vprašanj (območje, neodvisnost, samoodločba, avtonomija, ideologija, idr.) v nekem trajanju in magnitudi med vsaj dvema stranema (organizirane skupine, državne skupine, organizacije) za uveljavitev svojih interesov in za doseg cilja. Konflikt je lahko nasilen, oborožen in vojaški spopad, v katerem sodelujejo lahko nevladne ali vladne sile (vojska, policija, paravojaške sile ipd.), lahko je pa zgolj političen, ki se ne preljuje v nasilno stanje.

HIIK uvršča konflikte v nenasilne in nasilne v skupno 5 stopnjah. Nenasilno stanje, nizka intenziteta, obsega latentni konflikt (1. stopnja) in manifestni konflikt (2. stopnja). Nasilno stanje srednje intenzitete uvršča v 3. stopnjo krizo, v visoko intenziteto konfliktov pa uvršča 4. stopnjo – resna kriza in 5. stopnjo – vojna (HIIK 2008).

V nadaljevanju naloge se bom v primeru Ukrajine (varnostna dimenzija) dotaknil zgolj prvih dveh stopenj t. i. latentnega stanja 1. stopnje (Romunija in Ukrajina) in manifestnega konflikta 2. stopnje (RF in Ukrajina). V odnosu Ukrajine do Ruske federacije bom analiziral politične in ekonomske konflikte.

2.5.4 Tranzitni sistem

Nacionalni, domači, notranji transport odreja en in tudi najbolj pomemben kriterij, in to je, da transportni proces poteka samo na teritoriju ene države. Poteka pa v skladu s pravili, veljavnimi v tej državi. Pomembno pri tem pa je, da morajo biti pravila usklajena z mednarodnimi. Mednarodni transport pa včasih imenujejo še internacionalni in tuji transport. Zanj pa je pomembno to, da prevoz tovora poteka med dvema ali več državami. Pod ta pojem spadata tudi tranzitni (ki poteka iz ene državo v drugo čez ozemlje neke tretje države) in obmejni (ki se opravlja med dvema obmejnima conama v dveh državah) transport (Ogorelec 2004). Ukrajinski tranzitni sistem plinovodov je eden najdaljših na svetu. Zgradili so ga v času Sovjetske zveze za izvoz plina na Zahod. Sistem omogoča pretok 175 milijard kubičnih metrov plina na leto.

Pojem sistem izhaja iz stare Grčije in pomeni celoto, sestavljeno iz manjših delov tako, da se po svojih lastnosti razlikuje od delov. Pojmi, kot so ciljno usmerjena organizacija njegovih delov, red in struktura, ki sestavljajo enoto višjega reda, so bili šele kasneje dodani pojmu sistema.¹¹ Ne glede na to lahko vse različne razlage strnemo v enotno definicijo. "Sistem je celota, ki je sestavljena iz posameznih delov in vsak posamezni del je usmerjen, da ustvarja nek določen cilj." Iz te definicije sklepamo, da mora vsak posamezen del delovati v skladu z načeli sistema kot celote. Ta trditev omogoča, da lahko vsak posamezen del ali podsistem obravnavamo ločeno od celote, in to predstavlja nov sistem. Pojem sistem ima izjemno širok pomen (Usenik 2003), tako da lahko z njim označujemo zelo različne in raznovrstne pomene in namene.

2.5.5 Energetska politika

Energetska politika ali energetska strategija je ena izmed materialnih politik države, podobno kot sta kmetijska in prometna politika. Energetska politika mora skrbeti za usklajevanje ciljev, kot so konkurenčnost, varnost oskrbe in varovanje okolja, ki si lahko tudi nasprotujejo. Kljub temu mora biti svobodno delovanje trga glavni instrument kakršne koli energetske politike. V nekaterih državah občasno sprejmejo skupni strateški dokument.¹² Energetsko politiko EU lahko razdelimo v štiri razvojne stopnje. Prvo stopnjo zaznamuje oblikovanje skupnega trga za premog, jeklo in atomsko energijo v petdesetih letih 20. stoletja. Sledi druga stopnja, ki se nanaša na liberalizacijo trga električne energije kot enega izmed ukrepov za oblikovanje skupnega evropskega trga v drugi polovici osemdesetih let 20. stoletja. Tretja stopnja sega v devetdeseta leta 20. stoletja, ko so se nekatere države članice Evropske unije in Evropska komisija začele zavedati pomanjkljivosti energetske platforme, temelječe na fosilnih gorivih.¹³ Konec 20. stoletja se je problemu varnosti oskrbe pridružil še problem globalnega segrevanja, kjer se v širši mednarodni skupnosti in ožje, v okviru EU, širi zavedanje o

¹¹ Že misleci stare Grčije so imeli jasne pojme o odnosih med deli in celoto, o odnosih med posameznimi deli in organizmom kot sistemom.

¹² Energetika je tudi interdisciplinarno strokovno področje, ki se ukvarja z vlogo energetskih virov, energetskih tehnologij in uporabo tehnoloških oblik energije v družbi. Poleg naravoslovnih in tehnoloških vprašanj so v sodobni energetiki pomembna tudi sociološka, ekonomska in okoljska vprašanja, povezana s tehnološko rabo energije.

¹³ Evropska komisija je leta 1995 izdala Zeleno knjigo in Belo Knjigo o skupni energetske politiki, kjer je opozarjala na problem varnosti oskrbe z energijo, ki postaja na pragu 21. stoletja vse bolj težaven.

nujnosti skupnega, usklajenega nastopa pri reševanju. Zadnja, četrta stopnja pa je sklop zavezujočih pravnih aktov in direktiv, ki sta jih sprejela Svet in Evropski parlament, države članice EU pa so jih dolžne prelini v notranji pravni red. Trajnostna energetska politika EU je tako dobila bolj trdno pravno podlago (Vlada RS 2010).

3 ZGODOVINA UKRAJINE IN RUSKE FEDERACIJE

Ukrajina je bila jedro prve vzhodnoslovanske države, Kijevske Rusije, ki je bila v 10. in 11. stoletju največja in najmočnejša evropska država. Območje Ukrajine je veljalo za križišče med Baltikom in Črnim morjem ter je tako predstavljalo mejo med Evropo in srednjo Azijo. Sprva je označevalo mejno pokrajino s stepo, ki je predstavljala ločnico med stalno naseljenimi in nomadskimi ljudstvi, skozi stoletja pa je to območje postalo stičišče različnih interesov – od poljskih in litovskih do ruskih, tatarskih in otomanskih. Vse to je pustilo sledi tudi v kulturi in načinu življenja prebivalcev Ukrajine, verjetno pa je imela največji vpliv na njih RF. Skupne korenine Ukrajine in RF segajo daleč nazaj v 9. stoletje, v čas Kijevske Rusije.

Kijevska Rusija je bila srednjeveška vzhodnoslovanska država, ki je nastala okoli leta 880 in je obstajala do sredine 13. stoletja. Ustanovili so jo skandinavski trgovci¹⁴ Varjagi, imenovani Rusi. Prestolnica države je bil Kijev, glavno mesto današnje Ukrajine. Kijevska Rusija velja za zibelko treh sodobnih vzhodnoslovanskih narodov: Belorusov, Rusov in Ukrajincev (Plokhly in Serhii 2006). Nova kijevska država je uspevala zaradi obsežnega izvoza krzna, čebeljega voska in medu in zaradi obvladovanja glavnih trgovskih poti v Vzhodni Evropi. Najpomembnejše so bile volška trgovska pot od Baltika do Orienta, dneprska trgovska pot od Baltika do Črnega morja in trgovska pot med Hazarji in Germani. Moč te velike države je začela usihati zaradi propadanja Bizantinskega cesarstva, s katerim je gospodarsko najbolj sodelovala. Trgovske poti so presahnile, državo pa so dokončno uničili Mongoli leta 1240. Današnja ruska in ukrajinska zgodovina imata različne poglede na to obdobje. Rusi razumejo Kijevisko Rusijo kot prvo državo vseh vzhodnih Slovanov, Kijev pa kot prvo rusko prestolnico, ki se je kasneje preselila v Moskvo. Ukrajincem ne pripisujejo nikakršne udeležbe pri nastanku in razvoju kneževine in trdijo, da so ti razvili le v galicijsko-volinski kneževini na jugozahodnem obrobju Kijevske Rusije¹⁵ (Rupnik 1999 v Gavrič). Mesto Kijev, ki je danes glavno mesto Ukrajine, je bilo osnovano že v 5. stoletju. V tem času so ukrajinska plemena trajno poseljevala območja današnje vzhodne Poljske, severne Ukrajine, južne

¹⁴ Kijevisko Rusijo je uradno ustanovil knez Oleg Novgorodski okrog leta 880. V naslednjih letih je podjarmil številna vzhodnoslovanska in finska plemena. Leta 911 je kot enakopraven partner podpisal trgovsko pogodbo z Bizantinskim cesarstvom.

¹⁵ Ukrajinci obravnavajo kijevisko Rusijo kot ukrajinsko državo, saj je bilo njeno središče v Kijevu, Pravoslavna cerkev pa je kot svoj jezik uporabljala govor iz okolice Kijeva.

Belorusije in zahodne Rusije, prostor med dvema velikima rekama, med Vislo¹⁶ in Donom.¹⁷ Z vdorom Mongolov v 13. stoletju so Ukrajinci svoje središče iz Kijeva premestili v mesto Lvov.¹⁸ V 14. stoletju so padli pod okupacijo Kraljevine Poljske in Litve. Ukrajinski kozaki so se pojavili v 15. stoletju kot uporniki na družbeno zatiranje ukrajinskega prebivalstva, najprej v vlogi vojakov, kasneje kot lovci in plemiči). Kozaki so predstavljali neodvisni ukrajinski vojaški družbeni sloj. Ukrajinski kozaki so se več kot tri stoletja borili za ukrajinsko avtonomijo med dvema velikima cesarstvoma. V 17. stoletju je bila formirana ukrajinska država Zaporožska republika,¹⁹ ki je v 18. stoletju pripadla Ruskemu carstvu. V dobi Ruskega carstva so Ukrajinci utrpeli največjo represijo. V 19. stoletju je bilo strogo prepovedano izkazovati kakršno koli različnost od ruskega naroda. Ukrajinski narod, ki je bil prej znan po imenom Rusini, je uveljavljal nov anonim Ukrajinci, da bi se razlikoval od naroda iz okolice Moskve, ki se je izdajal z imenom ruski narod.²⁰ Izvor anonima Ukrajina ukrajinski strokovnjaki razlagajo iz besedne zveze "u-krajina", kar pomeni "v državi" "znotraj avtohtonega ozemlja". Sodobni lingvisti razlagajo besedo Ukrajina kot "ozemlje naroda, kateremu pripada". Prepovedan je bil ukrajinski jezik, njihova kultura pa je bila predstavljena kot regionalna kultura Moskve. V 19. stoletju tako pri Ukrajincih opazamo veliko narodno zavest in pripadnost, o kateri so takrat govorili le zgodovinarji in pesniki. Visoka narodna pripadnost in zavest sta neodvisno nastajali na dveh koncih, ki sta bila slabo povezana; v Kijevu, mestu ukrajinskega preporoda v ruskem imperiju, in v Lvovu v Avstrijskem cesarstvu. Leta 1918 je bila razglašena Ukrajinska narodna republika, že leta 1921 pa je bila

¹⁶ Visla (poljsko Wisła) je s 1047 kilometri najdaljša reka na Poljskem in hkrati najdaljša reka baltiškega povodja. Njeno porečje obsega 194.424 km², od tega je 168.699 km² na Poljskem (kar predstavlja več kot polovico površine države). Izvira na pobočju gore Barania Góra na jugu države v gorovju Beskidi. Združeni se iz dveh izvirov, Mala Bela Visla (Biała Wiselka) in Mala Črna Visla (Czarna Wiselka). Ob reki so mnoga velika mesta Krakov, Sandomierz, Varšava, Płock, Włocławek, Torun, Świecie, Tczew in Gdansk. V obliki delte se z mnogimi rokavi (Leniwka, Przekop, Śmiała Wisła, Martwa Wisła, Nogat in Szarpawa) izliva v Baltik.

¹⁷ Reka Don je ena največjih rek v današnji Ruski federaciji. Izvira pri kraju Novomoskovsk, 60 kilometrov jugovzhodno od Tule, jugovzhodno od Moskve. Reka, dolga 1950 km, se v delti izliva v Azovsko morje.

¹⁸ Lvov (Ljviv) je danes pomembno mesto v zahodni Ukrajini in administrativno središče Lvovske oblasti. Lvov je eno najpomembnejših ukrajinskih kulturnih središč. Leta 2001 je imel 725.000 prebivalcev, od tega 89 % Ukrajincev, 9 % Rusov, 1 % Poljakov in 0,5 % Judov.

¹⁹ Ukrajina predstavlja danes dom prve moderne demokracije, ki se je manifestirala v republikanski formi Zaporožske republike v sredini 17. stoletja. V veliki vojni na severu je bila Ukrajina razdeljena med velike vojaške sile. V 19. stoletju je večji del ukrajinskega ozemlja pripadel Ruskemu imperiju, ostanek pa Avstro-Ogrski monarhiji.

²⁰ Katarina Velika je za Ukrajino skovala ime "mala Rusija".

ustanovljena Ukrajinska sovjetska socialistična republika pod oblastjo ukrajinskih in ruskih boljševikov. Prva polovica dvajsetega stoletja je bila za Ukrajince, kot za veliko večino drugih evropskih držav, posebej krvava in tragična. Kljub kratkemu obdobju neodvisnosti v dvajsetih letih 20. stoletja življenje Ukrajincev ni bilo nič kaj preveč obetavno, saj so hitro prišli pod rusko (Stalinovo) oblast, ki je prinesla številne (politične) usmrtitve in deportacije, lakoto ter rušenje sakralnih in kulturnih objektov.

V času Sovjetske zveze je Ukrajina veljala za eno izmed najbolj razvitih, a tudi zatiranih in izkoriščanih dežel; ni se mogla namreč izogniti močnemu sovjetskemu vplivu, ki je segal tudi globoko v gospodarstvo. V obdobju Sovjetske Ukrajine je bilo pod Stalinovim režimom ubitih nekaj milijonov nedolžnih prebivalcev Ukrajine (posebno znan je primer "lakotomora" (holodomora) prebivalstva iz let 1932 in 1933). Ponovna vzpostavitev Sovjetske oblasti po drugi svetovni vojni leta 1944, je zajela celotno Ukrajino, ni pa zatrla želje Ukrajincev po neodvisnosti.²¹ Ukrajinci so se v dolgotrajnem obdobju ruske nadvlade večkrat uprli, vsi upori pa so bili krvavo zadušeni. Ukrajina je bila leta 1945 ena od ustanoviteljev organizacije Združenih narodov. Šele po černobilski nesreči v nuklearni elektrarni leta 1986 je v času predsednika Mihaila Gorbačova Ukrajina začela postavljati mnoga boleča vprašanja iz zgodovine. Ukrajinske oblasti se do leta 1991 niso bistveno reformirale. Po razpadu Sovjetske zveze je Ukrajina 24. avgusta 1991²² razglasila neodvisnost, v državi pa je ostalo še veliko podedovanih problemov (socialno-družbeni, politični, ekonomski, varnostni – presežki (tudi jedrskega) orožja). Od takrat je Ukrajina predsedniška republika z večstrankarskim parlamentarnim sistemom, kjer predsednik postavlja vlado in nadzoruje vse pomembnejše vzvode oblasti, vključno z varnostno službo. Nova politična ureditev žal ni pomenila umiritve političnih razmer. Leta 2004 je prišlo do znamenite večtedenske oranžne revolucije, ki je sicer prinesla zeleno, vendar pa največji problemi (revščina, velike socialne razlike in korupcija) ostajajo, spremenila se je le politična elita. Neodvisnost je prinesla številne novosti tudi na področju (tržnega) gospodarstva. Prestrukturiranje gospodarstva sicer poteka počasi in tako težka industrija ohranja pomembno vlogo. Država je prešla na tržno ekonomijo po osmih letih recesije. Vseeno ne gre pozabiti na kmetijstvo, gradbeništvo, farmacijo in prehrabno industrijo. Ukrajina je veljala za žitnico Sovjetske zveze, vendar je delež kmetijstva (v BDP) v devetdesetih letih dvajsetega stoletja močno upadel. Z osamosvojitvijo naj bi po nekaterih

²¹ Željo Ukrajincev po suverenosti simbolizira tudi aktualna državna himna Ukrajina še ni umrla.

²² Ukrajina je ustavo dobila 28. junija 1996.

študijah ideologijo Sovjetske zveze zamenjal sistem tržnega gospodarstva, od katerega so si Ukrajinci veliko obetali.²³ Pomembno vlogo naj bi od osamosvojitve igrala tudi mafija, ki naj bi po nekaterih ugotovitvah zapolnila vrzel na področju avtoritete, prav tako pa naj bi ponujala rešitve v negotovih razmerah.²⁴ Nestabilne politične okoliščine v Ukrajini povzročajo hitro menjavanje ministrov in s tem tudi zakonov.²⁵ Korupcija je v gospodarskem, političnem in upravnem svetu zelo prisotna, čeprav uradno protizakonita.²⁶ Po letu 2000 se je ukrajinska ekonomija počasi sicer stabilizirala. Pojavila so se številna tuja vlaganja ter podjetja s skupnim vlaganjem (joint ventures). S 24-odstotno rastjo BDP-ja na leto in skoraj 50-milijonskim trgom predstavlja Ukrajina danes državo z najštevilnejšimi tujimi naložbami na svetu.

Po državni ureditvi je Ukrajina republika, zakonodajno oblast pa predstavlja večstrankarski ukrajinski parlament²⁷ s 450 poslanskimi sedeži. Kulturna raznolikost približno petdesetih milijonov Ukrajincev se kaže v velikem številu etničnih skupin in pa tudi v nekakšni delitvi države na vzhodni in zahodni del. Upravno je razdeljena na 24 pokrajin (oblasti), dve mestni občini z regionalnim statusom ter eno avtonomno republiko Krim z regionalnim statusom.²⁸

Krim je edina ukrajinska avtonomna republika. Leži na istoimenskem polotoku Krimu na severni obali Črnega morja. Polotok Krim ima površino 26.200 km² in 1.973.185

²³ Kot poudarja Zhurzhenkova, profesorica na eni od ukrajinskih univerz, se je pod pretvezo uvajanja tržnega gospodarstva v Ukrajini izoblikoval tako imenovan »tranzicijski model«, vendar pa se je izkazalo, da gre za celo vrsto protislovij in prisilnih privolitev, ki služijo le interesom elite.

²⁴ Leonora Fuxman, strokovnjakinja za menedžment z jamajške Univerze St. John, ugotavlja, da gre pri kulturi poslovanja v Ukrajini za »kombinacijo komunistične mentalitete«, »mafijskega kapitalizma« in »ukrajinskega nacionalizma«.

²⁵ Podrobneje o političnih razmerah v Ukrajini v poglavju Notranjepolitična varnostna dimenzija

²⁶ Zelo nazoren primer s področja korupcije – neko indijsko farmacevtsko podjetje je v enem tednu registriralo 50 preparatov, medtem ko je za registracijo enega preparata po uradni poti treba čakati tudi pol leta ali celo eno leto.

²⁷ Verhovna Rada.

²⁸ Krimski republika, Kijev in Sevastopol ter pokrajine: Čerkaška pokrajina, Černihivska pokrajina, Černivska pokrajina, Dnepropetrovska pokrajina, Donetska pokrajina, Ivano-Frankivska pokrajina, Harkovska pokrajina, Hersonska pokrajina, Hmeljniška pokrajina, Kirovohradska pokrajina, Kijevska pokrajina, Luhanska pokrajina, Lvovska pokrajina, Mikolajevska pokrajina, Poltavska pokrajina, Odeška pokrajina, Rivneška pokrajina, Sumijska pokrajina, Ternopilska pokrajina, Viniška pokrajina, Volinska pokrajina, Zakarpatska pokrajina, Zaporožska pokrajina, Žitomirska pokrajina (Wikipedija 2010).

prebivalcev.²⁹ Krim je parlamentarna republika s svojo ustavo, ki je usklajena z ukrajinsko zakonodajo. Glavno mesto in upravno središče Krima je Simferopol, ki leži v središču polotoka. Na Krimu predstavlja ruska manjšina večinsko prebivalstvo (58 odstotkov). Do ruskega separatizma za zdaj na tem območju ne prihaja, čeprav je območje potencialno krizno. Po podatkih CIE ima Ruska federacija na tem območju Črnomoško floto, ki šteje okoli 12.000 pripadnikov (CIA factbook 2010).

²⁹ Popis prebivalstva leta 2007.

4 EVROPSKA ENERGETSKA VARNOST

4.1 PRAVNA NARAVA EVROPSKE UNIJE

Vključevanje države v evropske integracije pomeni, da so njene fizične in pravne osebe postale nosilci pravic in dolžnosti, ki jih narekuje pravni red Evropskih skupnosti in Unije. Zakonodajni akti EU imajo zaradi posebne institucionalne ureditve specifično naravo, prav tako pa igra v tem sistemu posebno vlogo Sodišče Evropskih skupnosti (v nadaljevanju Sodišče ES), ki skrbi za enotno razlago skupnostnega prava in odločanje o njegovi veljavnosti. Države so gradnik mednarodne skupnosti in med seboj sodelujejo, rezultat tega sodelovanja pa je oblikovanje skupka norm, za katere države štejejo, da so zanje pravno zavezujoče (SEF 2010, 8).

4.2 INSTITUCIJE EVROPSKE UNIJE

Države, ki sestavljajo EU, ostanejo neodvisne suverene države, vendar svojo suverenost združujejo, da pridobijo moč in svetovni vpliv, kakršnih nobena od njih ne bi mogla imeti samostojno³⁰ (Evropska unija 2010). Trinajsti člen Lizbonske pogodbe našteva naslednje institucije EU: Evropski parlament, Evropski svet, Svet Evropske unije, Evropska komisija, Sodišče Evropske unije, Evropska centralna banka in Računsko sodišče. V nadaljevanju bom predstavil le institucije, ki so neposredno povezane z evropsko energetske varnostjo.

4.2.1 Evropska komisija

Evropska komisija (uradno Komisija Evropskih skupnosti) je izvršilni organ Evropske unije. Sestavlja jo 27 resorjev (predsednik je vštet). Vsaka država ima v komisiji po enega komisarja (Evropska komisija 2010). Danes Evropsko komisijo sestavlja petindvajset komisarjev, ki se držijo načela kolektivne odgovornosti. Vsi člani komisije morajo v javnosti tudi zagovarjati sklepe in aktivnosti, ki jih izvaja komisija. Komisarji odločajo z navadno večino, vendar pa

³⁰ Združevanje suverenosti v praksi pomeni, da države članice del svojih pooblastil pri odločanju prenesejo na skupne evropske institucije, ki so jih ustanovile, tako da se o posebnih zadevah skupnega interesa lahko demokratično odloča na evropski ravni.

Amsterdamska pogodba podeljuje predsedniku Komisije vlogo usmerjevalca. Komisija mora skrbeti za izvrševanje določb Pogodbe in oblikovati priporočila in mnenja o zadevah, ki jih Pogodba pokriva (SEF 2010, 13). Vsako leto mora javno objaviti letno poročilo, kjer poroča o aktivnostih v preteklem letu. Komisija skrbi za ustrezno implementacijo in uporabo prava Skupnosti. Komisija določa kršitve na podlagi notifikacij držav članic o implementaciji direktive v notranji pravni red, na podlagi poročil držav članic o izvedenih postopkih, pri spremljanju pravne prakse (zakonodaja in praksa) držav članic, pobud, pritožb, danih s strani posameznikov, aktivnosti diplomatske mreže, vprašanj parlamenta in naznanitev drugih držav članic.³¹ Z belimi in zelenimi knjigami opozarja na probleme, ki potrebujejo skupno reševanje, tem opozorilom pa lahko sledijo zavezujoči pravni akti, sprejeti na ravni EU. Komisija skrbno spremlja prelivanje evropske zakonodaje v notranji pravni red držav članic. Z Lizbonsko pogodbo se avtoriteta Sveta EU in Parlamenta okrepi, Komisiji pa ostane funkcija zakonodajnega predlagatelja (SEF 2010, 13).

4.2.2 Evropski parlament (EP)

Evropski parlament³² je parlamentarni organ Evropske unije, ki skupaj s Svetom Evropske unije predstavlja zakonodajno telo EU (Evropski parlament 2010). Je edina institucija znotraj EU, katere predstavniki so od leta 1979 neposredno izvoljeni na volitvah, ki potekajo v državah članicah³³ (Evropski parlament 2010). Poslanci EP niso razvrščeni po državljski pripadnosti, ampak v sedem vseevropskih političnih skupin. Teh sedem skupin zastopa vse poglede na evropsko združevanje, od takih, ki se zavzemajo za federalističen pristop, do odkritih evroskeptikov (Evropska unija 2010). Sprva je EP imel le posvetovalno vlogo, v sedemdesetih letih 20. stoletja pa je dobil pristojnost potrjevanja proračuna evropskih skupnosti. Od Maastrichtske pogodbe leta 1992 EP sooblikuje evropsko zakonodajo, opravlja demokratični nadzor nad institucijami EU, kar vključuje potrjevanje komisarjev Evropske

³¹ Na področjih izključne pristojnosti institucij EU ima Komisija močno vlogo, saj postavlja pravila in izvršuje politike ter se v imenu EU pogaja pri sklepanju mednarodnih trgovinskih sporazumov.

³² Evropski parlament deluje v treh mestih: Bruselj (Belgija), Luxembourg (Luksemburg) in Strasbourg (Francija).

³³ Člani EP se volijo s splošnim, neposrednim, svobodnim in tajnim glasovanjem za dobo petih let in so razdeljeni v strankarske skupine, med katerimi sta najpomembnejši Evropska ljudska stranka in Evropski socialisti. Število evropskih poslancev ne sme preseči 750, vsaka država članica pa ima lahko med 6 in 96 evropskih poslancev.

komisije, zastavljanje vprašanj Svetu EU, preučevanje morebitnih peticij državljanov in ustanavljanje preiskovalnih odborov (SEF 2010, 14–15). Nova lizbonska pogodba daje EP še večjo moč, saj so skoraj vsa področja sprejemanja odločitev zdaj vključena v postopek soodločanja, kjer mora EP skupaj s Svetom EU sprejeti odločitve (STA 2008).

4.2.3 Evropski svet

Evropski svet je najvišje politično telo Unije, ki ga sestavljajo predsedniki držav ali vlad članic EU ter predsednik Evropske komisije. Uveden je bil leta 1974 na predlog Nemčije in Francije – kot politična koordinacija v obliki stalnih srečanj na najvišji ravni (Evropski svet 2010). Sestavljajo ga najvišji izvršni predstavniki držav in predsednik Evropske komisije. Vsak najvišji izvršni predstavnik države članice ima lahko poleg sebe ministra za zunanje zadeve. Evropski svet se sestane štirikrat na leto, odločitve pa sprejema soglasno³⁴ (Evropska unija 2010).

4.2.4 Svet Evropske unije

Svet Evropske unije je osrednji organ političnega odločanja v Evropski uniji. V okviru Sveta Evropske unije se sestajajo ministri držav članic. Glede na zadeve, ki so na dnevnem redu, lahko vsako državo predstavlja minister, odgovoren za zadevno področje. Vsaka država članica predseduje Svetu po šest mesecev, in sicer na podlagi sistema rotacije. Naloge Sveta Evropske unije so sprejemanje odločitev in usklajevanje. Akti Sveta Evropske unije so lahko sprejeti v obliki uredbe, direktive, odločbe, sklepa, skupnega ukrepa, skupnega stališča, priporočila ali mnenja. Svet lahko sprejema tudi zaključke, izjave in resolucije. Kadar Svet Evropske unije odloča kot zakonodajalec, predloge aktov načeloma pripravi Evropska komisija. Predlogi se nato obravnavajo v Svetu Evropske unije, ki jih lahko pred sprejetjem spremeni. Na mnogih področjih Evropski parlament in Svet Evropske unije skupaj sprejemata zakonodajo (Svet Evropske unije 2010).

³⁴ Odločitve niso pravno zavezujoče, saj ne gre za institucijo, ki bi opravljala zakonodajno funkcijo. Pri odločitvah Evropskega sveta gre za smernice, ki so podlaga Evropskemu parlamentu, Svetu in Evropski komisiji za sprejemanje pravno zavezujočih aktov.

4.3 ENERGETSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE

Energetsko politiko EU lahko spremljamo v ustanovitvenih aktih EU, v sekundarni zakonodaji in v izdajanju pravno nezavezujočih aktov, kot so bele knjige, zelene knjige in poročila Evropske komisije Svetu ministrov EU in Evropskemu parlamentu (SEF 2010, 18–19). Zaradi varnosti oskrbe z energijo kot ene izmed nacionalnih prioritete se države članice – razen oblikovanja območja svobodnega trgovanja z energenti, ki spada pod širšo politiko oblikovanja skupnega trga – še v devetdesetih letih 20. stoletja niso mogle odpovedati samostojnemu vodenju energetske politike³⁵ (Europa.gov.si). V energetiki so se na podlagi ideje "naravnih monopolov" in uvrščanja energetike med javne storitve vzpostavili veliki državni monopoli v proizvodnji, prenosu in distribuciji energije. Deregulacija in liberalizacija trgov v osemdesetih letih 20. stoletja sta energetskega sektorja prevetrili, omogočili svobodno trgovanje z električno energijo in z direktivami ta tržni segment podvrgli institucionalnim pravilom (Bogataj 2007). Zaradi velike odvisnosti evropskih držav od uvoza fosilnih energentov iz držav v razvoju pa je vloga države v energetskega sektorju še vedno zelo močna.

4.4 RAZVOJ ENERGETSKE POLITIKE EU

Pri energetskega politiki EU lahko razločimo štiri razvojne stopnje. Prvo stopnjo zaznamuje oblikovanje skupnega trga za premog, jeklo in atomsko energijo v petdesetih letih 20. stoletja. Druga stopnja se nanaša na liberalizacijo trga električne energije kot enega izmed ukrepov za oblikovanje skupnega evropskega trga v drugi polovici osemdesetih let 20. stoletja. Tretja stopnja sega v devetdeseta leta 20. stoletja, ko so se nekatere države članice Evropske unije in Evropska komisija začele zavedati pomanjkljivosti energetskega platforme, temelječe na fosilnih gorivih. Evropska komisija je leta 1995 izdala Zeleno knjigo in Belo Knjigo o skupni energetskega politiki, kjer je opozarjala na problem varnosti oskrbe z energijo, ki postaja na pragu 21. stoletja vse bolj težaven. Problemu varnosti oskrbe se je konec 20. stoletja pridružil še problem globalnega segrevanja, kjer se v širši mednarodni skupnosti in ožje, v okviru EU,

³⁵ V nasprotju s področji, kot so carinska unija, oblikovanje skupnega trga, politika konkurence, uvedba enotne valute za države članice Evropske monetarne unije, kjer so se države članice EU v preteklosti odpovedale vsem svojim pristojnostim ali vsaj njihovem delu in jih prenesle na nadnacionalno raven na evropski institucionalni okvir, določen z ustanovitvenimi pogodbami EU.

širi zavedanje o nujnosti skupnega, usklajenega nastopa pri reševanju. Četrto stopnjo zaznamuje sklop zavezujočih pravnih aktov in direktiv, ki jih sprejmeta Svet Evropske unije in Evropski parlament, države članice EU pa so jih dolžne prelini v notranji pravni red. Trajnostna energetska politika EU tako dobi bolj trdno pravno podlago (SEF 2010, 18)

4.4.1 Direktiva EGS o omejitvi emisij ogljikovega dioksida

Svet EU je zato že leta 1993 sprejel **Direktivo 93/76/EGS** o omejitvi emisij ogljikovega dioksida z izboljšanjem učinkovite rabe energije.³⁶ Države članice morajo zagotavljati reden inšpekcijski pregled naprav za ogrevanje z nazivno močjo več kot 15 kilovatov. Prav tako morajo zagotavljati reden pregled podjetij industrijskih panog z visoko porabo energije. Programe izvajajo na podlagi vidikov gospodarnosti, tehnične izvedljivosti in vpliva na okolje. Vsaki dve leti morajo države oddati Evropski komisiji poročilo o rezultatih ukrepov, sprejetih za izvajanje programov iz te direktive, na samo zahtevo Evropske komisije pa morajo vsebino programov tudi dodatno utemeljiti (Uradni list EU 1993).

4.4.2 Zelena knjiga "Za energetska politiko EU"

Februarja 1995 je Evropska komisija izdala zeleno knjigo "Za energetska politiko EU". Namen knjige je spodbuditev k debati, ali bi morala imeti EU na področju energetike večjo vlogo. Cilji energetske politike so zadovoljevanje potreb po energiji vseh uporabnikov po najnižjih mogočih stroških ob hkratnem upoštevanju vidikov varnosti oskrbe in okolja (CEC 2001). Ti cilji pa si lahko tudi nasprotujejo. Knjiga izpostavi potrebo po krepitvi usklajevanja in sodelovanja znotraj EU, s čimer naj se doseže konvergenca nacionalnih in evropskih politik. Oblikovanje skupnega energetskega trga, ki je pripomogel k večji konkurenčnosti nekoč monopoliziranega sektorja, ni dovolj, saj je treba poleg varovanja pravic potrošnika upoštevati še varnost oskrbe in varovanje okolja, ki morata postati del agende skupne zunanje

³⁶ Ukrepi vključujejo izdajo energetskih izkaznic za stavbe, zaračunavanje stroškov za ogrevanje, klimatizacijo in toplo vodo na podlagi dejanske porabe, financiranje naložb za učinkovito rabo energije v javnem sektorju po tretjih, toplotno izolacijo novih stavb, redne inšpekcijske preglede kotlov in energetske preglede v podjetjih z visoko porabo energije. Izdaja energetskih izkaznic je poverjena državam članicam; izkaznica mora vsebovati opis energetskih značilnosti stavb, da uporabnik pridobi informacijo o učinkoviti rabi energije v tej stavbi. V izkaznici so lahko navedene tudi možnosti za izboljšanje energetskih značilnosti stavbe.

politike EU. Knjiga poda natančno definicijo varnosti oskrbe,³⁷ kjer gre za zagotovitev osnovnih potreb po energiji pod sprejemljivimi ekonomskimi pogoji ob izkoriščanju razpršenih, stabilnih, dostopnih virov. Zelena knjiga obravnava vsakega izmed energentov in ga oceni glede na kriterij varnosti oskrbe (CEC 2004).

Geopolitični dejavniki tveganja so prisotni pri oskrbi z nafto, kjer je povpraševanje odvisno od transporta, kjer kratkoročno ni mogoče pričakovati velikih tehnoloških premikov. Zaloge zemeljskega plina so večje od zalog nafte, vendar so te zaloge – enako kot zaloge nafte – zgoščene v državah z večjim geopolitičnim tveganjem (EIA 2006). Zaradi okoljevarstvenega vidika se bo vloga plina pri proizvodnji elektrike in tudi toplote v procesu proizvodnje povečala. Nafta in plin bosta v naslednjih petnajstih letih zadovoljila 80 odstotkov vsega naraščajočega povpraševanja po energiji. EU si mora prizadevati za dobre politične in poslovne odnose z državami ponudnicami. Politična tveganja se lahko omilijo s sklenitvijo dolgoročnih trgovinskih sporazumov z več državami ponudnicami hkrati ter z investicijami v proizvodnjo, transport in distribucijo energenta, s čimer se doseže večja medsebojna odvisnost. Tretje države je treba spodbujati k ustvarjanju ugodnega poslovnega ozračja, kar prispeva k dolgoročni stabilnosti oskrbe (SEF 2010, 20).

Na evropskem terenu je treba prav tako ustvariti ugodno mikroekonomsko ozračje za investicije v proizvodnjo, transport, distribucijo in – kar je še posebej pomembno – spodbujati tehnološke raziskave in razvoj na področju naftnega proizvodnega sektorja (Evropska unija, 2010). Na področju oskrbe s plinom so prioritete dolgoročne pogodbe, ki jamčijo zadosten priliv kapitala, namenjenega investicijam, razpršenost oskrbe, nastavitev tržnih cen ob upoštevanju cen bližnjih energetskega substitutov in vzpostavitev stabilnega ekonomskega okolja. Varnost oskrbe z elektriko zahteva paleto primarnih energentov, znatne investicijske vsote, namenjene gradnji elektrarn in omrežij. Med cilji EU, kot so konkurenčnost, varnost oskrbe z energijo in varovanje okolja, se morajo razviti sinergije. Internalizacija eksternih stroškov je ključ vsake energetske in okoljevarstvene politike. Integracija okoljevarstvenega

³⁷ Praktični ukrepi na področju varnosti oskrbe z energijo vključujejo 1) vzpostavitev podjetjem prijazne poslovnega ozračja, 2) jasno določene napore za varčevanje z energijo, 3) razvoj domačih energetskega virov ob upoštevanju ekonomske logike in varovanja okolja, 4) razpršitev (diverzifikacija) energetske oskrbe, 5) krepitev fleksibilnosti transporta energije in razširitev omrežja na obrobne regije, 6) krepitev mednarodnega sodelovanja z regijami, bogatimi z energenti, 7) sodelovanje na področju energetike z državami v razvoju z namenom omogočiti transfer energetske učinkovitih tehnologij ob komercialnih pogojih, 8) večati zaloge in sprejemati druge ukrepe za zmanjševanje škode, nastale zaradi potencialnih prekinitvev oskrbe, 9) omogočiti finančne spodbude za velike investicije, 10) poraba energije, ki je manj odvisna od ozkih ponudbenih grl (SEF 2010).

vidika v energetska politiko zahteva izoblikovanje produktnih in procesnih standardov, omejevanje izpustov škodljivih snovi, fiskalne spodbude ali kazni, prostovoljne sporazume ali omejitve, sodelovanje civilne družbe. Energetska politika mora skrbeti za usklajevanje ciljev, kot so konkurenčnost, varnost oskrbe in varovanje okolja, ki si lahko tudi nasprotujejo (CEC 2006). Energetska politika se mora prilagajati tržnim trendom, kar vključuje takojšnjo prilagoditev novim okoliščinam, te pa so odvisne od globalnih proizvodnih in potrošnih trendov. Sodelovanje na področju energetike postaja imperativ zaradi povečevanja onesnaževanja, zaradi vloge energije pri doseganju družbene stabilnosti držav po svetu, zaradi povečane energetske odvisnosti držav EU in zaradi rasti svetovnih trgov na področju tehnologije proizvodnje, transporta, distribucije in potrošnje. Od energentov uporabniki najbolj cenijo zemeljski plin in obnovljive vire energije. Posebno pozornost je treba nameniti vzhodnoevropskim državam, ki se soočajo z nizko energetska učinkovitostjo, nazadovanjem gospodarske rasti in s tem s padanjem povpraševanja po energiji. Pričakovati je treba ekonomsko oživitev, ki pomeni dvig potreb po energiji. Ker je razpršenost energetska virov v teh državah majhna, zmožnost lastnega investiranja pa nizka, je treba tem državam finančno pomagati in jih vključiti v evropski energetska okvir, ki vključuje povezavo z evropskim električnim omrežjem (SEF 2010, 20–22).

4.4.3 Bela knjiga "Energetska politika za EU"

Evropska komisija je leta 1995 izdala še belo knjigo "Energetska politika za EU". V predgovoru Evropska komisija pojasni energetska sektorja, vlogo države in vlogo same Evropske komisije. Pogoji, na podlagi katerih so energetska produkti proizvedeni, transportirani, distribuirani in porabljeni, določajo ekonomsko, socialno in politično okolje poslovne aktivnosti in vsakdanjega uporabnika. Zakonski okvir pa določa pogoje vlaganj v energetska proizvodnjo in potrošnjo (Evropska unija 2010). Naloga Evropske komisije je vzpostavitev okvirja razprave o energetska politiki, okvirja posvetovanja o političnih smernicah in aktivnostih na področju energetike ter okvirja sodelovanja med državami članicami za doseg skupno določenih ciljev. Energetska politika mora biti del splošnih ciljev ekonomska politike Evropskih skupnosti, katere podlaga so tržna integracija, deregulacija, omejevanje državne intervencije, trajnostni razvoj, varovanje pravic potrošnika ter ekonomska in socialna kohezija. Poleg naštetih splošnih ciljev obstajajo še posebni cilji, ki se navezujejo neposredno na energetska, in sicer: konkurenčnost, varnost oskrbe in varovanje okolja. EU se

mora soočiti z naraščajočo energetske odvisnostjo od tretjih držav kot tudi s prioritetami na področju varovanja okolja (Evropska unija 2010). Institucionalno poglobljena evropska integracija vključuje večjo energetske solidarnost med državami članicami. Pristopi, ki jih bela knjiga obravnava, temeljijo na dejavnikih, kot so:

- integracija trga;
- konkurenčnost in varovanje okolja;
- zunanja dimenzija, ki je najpomembnejši dejavnik, saj tako ponudba energije, porabljene v EU, kot tudi povečano povpraševanje izhajata iz tretjih držav;
- varnost oskrbe mora biti še naprej v žarišču državnih politik, kjer je upravičen skupni pristop³⁸ na ravni EU.

4.4.4 Zelena knjiga "Energetska strategija za varnost oskrbe z energijo"

Novembra 2000 je Evropska komisija izdala novo zeleno knjigo "Energetska strategija za varnost oskrbe z energijo", s katero je izrazila skrb glede energetske situacije v EU. EU uvozi 50 odstotkov vse porabljene energije, njena odvisnost od držav nečlanic pa se veča. V primeru nesprejetja alternativne politike, namenjene zmanjšanju uvozne odvisnosti, naj bi EU po napovedih do leta 2030 uvozila 70 odstotkov vse porabljene energije. Petinštirideset odstotkov uvožene nafte prihaja z Bližnjega vzhoda in 40 odstotkov zemeljskega plina iz Rusije (EuroAce, 2005). Zunanja odvisnost prinaša ekonomska, socialna, politična in ekološka tveganja. Širitev članstva na okoli 30 držav z zelo različnimi energetske strukturi v prvem desetletju 21. stoletja problem še dodatno otežuje (Evropska unija, 2010). EU mora oblikovati strategijo, s katero bi zmanjšala tveganja, ki izhajajo iz odvisnosti od zunanje oskrbe z energijo. Pri tem mora upoštevati dva izziva. Strategija temelji na naslednjih postavkah:

- manevrski prostor za večanje ponudbe energije je omejen, prioriteta mora biti zmanjševanju povpraševanje;
- zmanjševanje povpraševanja konkretno pomeni spremembo vedenja potrošnikov;

³⁸ Naloge skupnega pristopa so izboljšanje ukrepov za premagovanje naftnih kriz, spremljanje delovanja trga z energijo in skrb za večjo razpršenost energetske virov, ki upošteva nacionalne in regionalne okoliščine (Komisija Evropskih skupnosti 2006).

- transportna in gradbena industrija se morata zavezati varčevanju z energijo in energetske razpršenosti v prid uporabe okolju bolj sprejemljivih energentov;
- boj proti globalnemu segrevanju (Mantzoz, 2006).

4.4.5 Zelena knjiga o energetske učinkovitosti "Narediti več z manj«

Leta 2005 je Evropska komisija izdala zeleno knjigo o energetske učinkovitosti. V njej je izpostavila prednosti varčevanja z energijo z vidika konkurenčnosti in programa lizbonske strategije, z vidika varovanja okolja in z vidika varnosti oskrbe.³⁹ Varčevanje z energijo pomeni učinkovit način zmanjševanja izpustov toplogrednih plinov, izboljšanje kakovosti zraka, kar je pomembno zlasti v gosto naseljenih območjih (EuroAce, 2005). Trend svetovnega povpraševanja po energentih se zaradi velike gospodarske rasti držav v razvoju bliskovito povečuje (EP 2006). Zelena knjiga skuša določiti ovire k večanju energetske učinkovitosti, ki se kažejo v pomanjkanju ustreznih spodbud, pomanjkanju informacij, pomanjkanju razpoložljivih mehanizmov financiranja. Neposreden ukrep s strani Evropske komisije vključuje ustanovitev Evropskega foruma za trajnostno energijo, ki bo povezoval evropske institucije z državami članicami in z zastopniki industrije ter nevladnih organizacij (SEF 2010, 24–26).

4.4.6 Akcijski načrt za energetske učinkovitost

"Uresničevanje potenciala" je naslov akcijskega načrta za energetske učinkovitost, ki ga je izdala Evropska komisija oktobra 2006. Akcijski načrt oriše politični okvir in ukrepe, ki jih je treba sprejeti za uresničevanje varčevalnega potenciala v višini 20 odstotkov letne primarne porabe energije do leta 2020 (EIA 2006). Namen akcijskega načrta je mobilizacija civilne družbe, ekonomskih subjektov in političnih akterjev na lokalni, regionalni, nacionalni in nadnacionalni ravni v smer gradnje energetske učinkovite infrastrukture, stavb, naprav, procesov, transportnih sredstev in energetske sistemov. Akcijski načrt spodbuja vse akterje k učinkoviti rabi energije, kjer in kolikor je to mogoče. Energetske učinkovitost se ne sme

³⁹ EU bi kljub obsežnim investicijam lahko na stroškovno učinkovit način prihranila vsaj 20 odstotkov energije, s čimer bi prihranili 60 milijard evrov letno. Hkrati bi to posredno pomenilo milijon novih delovnih mest in spodbudo regionalnemu razvoju (Komisija Evropskih skupnosti 2005).

spodbujati le z zakonodajnimi ukrepi, temveč tudi s programi informiranja širokih uporabnikov. Čeprav se je energetska učinkovitost od leta 1971 povečala, je tehnično in ekonomsko mogoče prihraniti še 20 odstotkov celotne primarne porabe energije.⁴⁰

V zadnjih petintridesetih letih se je pomen posameznih energentov v celotni primarni svetovni ponudbi in porabi energije spremenil. V celotni svetovni primarni ponudbi energije se je delež nafte znižal, delež zemeljskega plina, jedrske, geotermalne, solarne, vetrne energije pa zvišal (Europa.gov.si). Delež premoga in gorljivih OVE je ostal približno enak. Glede na stopnjo rasti so se v zadnjih petintridesetih letih najbolj povečali zemeljski plin, jedrska energija, geotermalna, solarna in vetrna energija, kar kaže na iskanje alternative nafte in premogu. Kljub vsemu pa ti naraščajoči deleži v celotni energetske bilanci še vedno ne predstavljajo znatne spremembe. Nafta in premog še vedno zavzemata skoraj dvotretjinski delež v celotni svetovni primarni ponudbi energije oziroma polovico celotne svetovne porabljene energije. Hkrati sta nafta in zemeljski plin kot strateški surovini neenakomerno razporejeni po zemeljski obli. Z vidikov varnosti in zanesljivosti oskrbe z energijo, varovanja okolja ter stabilnosti cen kot kriterijev za smotrno energetske izrabo je stanje v energetiki v svetu zaskrbljujoče. Povpraševanje po energentih pa z vstopom hitro razvijajočih se držav, kot so Kitajska, Indija, Brazilija z zastarelo, energetske neučinkovito tehnološko platformo, hitro narašča (IMF 2009). Prav zato je EU v prvem desetletju 21. stoletja sprejela niz direktiv, ki jih morajo države v obliki pravno zavezujočih aktov prenesti v notranji pravni red, naj gre za zakone ali podzakonske pravne akte, kot so vladne uredbe ali pravilniki. Te direktive pomenijo evolutivni preskok od pravno nezavezujočih belih in zelenih knjig.

4.4.7 Izboljšanje energetske učinkovitosti

Cilj Direktive 2002/91/EC Evropskega parlamenta in Sveta EU o energetske učinkovitosti stavb je naveden v njenem 1. členu: Prizadevanje za izboljšanje energetske učinkovitosti stavb

⁴⁰ Akcijski načrt določa deset prioritet, ki vključujejo 1) označevanje naprav in opreme ter minimalne standarde porabe energije, 2) zahtevo po izkazovanju energetske učinkovitosti stavb in spodbude za gradnjo nizkoenergijskih hiš, 3) izboljšanje učinkovitosti v proizvodnji elektrike in njeni distribuciji, 4) izboljšanje učinkovitosti motorjev z notranjim izgorevanjem pri avtomobilih, 5) finančne spodbude investicijam malih in srednjih podjetij ter energetske servisnih služb v projekte energetske učinkovitosti, 6) spodbujanje energetske učinkovitosti v novih članicah EU, 7) nastavitvev ustrezne davčne politike, 8) dvigovanje zavesti o energetske učinkovitosti, 9) povezovanje in usklajevanje lokalnih političnih ravni, 10) spodbujanje energetske učinkovitosti v tretjih državah po svetu.

znotraj EU. Direktiva zahteva oblikovanje splošnega metodološkega okvira izračunavanja celovite energetske učinkovitosti stavb, vpeljavo minimalnih zahtev glede energetske učinkovitosti novogradenj in obnove starih objektov, vpeljavo energetskih izkaznic, rednih pregledov kotlov za ogrevanje, zalogovnikov vode, hladilnih sistemov in oceno toplotne izolacije ogrevalnih sistemov, katerih kotli so stari več kot 15 let. Za evaluacijo te direktive je zadolžena Evropska komisija.

4.4.8 Direktiva o učinkoviti rabi končne energije in energetskih storitev

V uvodnem delu direktive države članice EU priznavajo potrebo po izboljšanju učinkovitosti končne rabe energije. Cilj direktive je prispevati k bolj zanesljivi preskrbi z energijo, namen pa je povečati gospodarno izboljšanje učinkovite rabe končne energije v državah članicah. Zato je treba zagotavljati okvirne cilje, mehanizme, spodbude ter institucionalne, finančne in pravne okvire za odstranitev obstoječih tržnih ovir. Prav tako je treba ustvarjati pogoje za razvoj in spodbujanje trga energetskih storitev. Četrty člen države članice zavezuje k 9-odstotnemu zmanjšanju porabe energije do leta 2016. Pozornost je namenjena tudi javnemu sektorju, saj mora ta predstavljati zgled zmanjševanja porabe energije. Nacionalna zakonodaja in predpisi na finančnem področju se morajo prilagajati naporom za varčevanje z energijo na trgu energetskih storitev. Po Direktivi 2009/28/EC Evropskega parlamenta in Sveta EU o spodbujanju uporabe energije iz obnovljivih virov energije morajo države članice EU pripraviti akcijski načrt, v katerem natančno navedejo cilje spodbujanja uporabe obnovljivih virov energije za ogrevanje, hlajenje, v prometu in v elektroenergetiki v obdobju 2010–2020. Akcijski načrt mora upoštevati tudi učinke ukrepov na področju energetske učinkovitosti.⁴¹ Akcijski načrt tako obsega nacionalno politiko, cilje, usmeritve in ukrepe na področju obnovljivih virov energije, pričakovano rabo končne energije v obdobju 2010–2020, oceno prispevka posamezne tehnologije ter ukrepov učinkovite rabe energije k doseganju ciljev in ocene stroškov izvedbe ukrepov, vplivov na okolje ter na ustvarjanje delovnih mest.

⁴¹ Slovenija mora po tej Direktivi do leta 2020 doseči najmanj 25-odstotni delež obnovljivih virov energije v končni bruto uporabi energije.

4.4.9 Energetska politika in Lizbonska pogodba

Lizbonska pogodba⁴² je bila podpisana 13. decembra 2007 in je začela veljati 1. decembra 2009, ko jo je ratificiralo vseh 27 držav članic. Cilj pogodbe je poenostavitev institucionalnega delovanja EU, s katero bi se EU lažje in bolj učinkovito spopadala z globalnimi izzivi, hkrati pa bi okrepila svojo vlogo v mednarodni politiki. Lizbonska pogodba vključuje nova področja, kjer je v procesu političnega odločanja potrebna kvalificirana večina. Instituciji, pristojni za oblikovanje politik, sta Evropski parlament in Svet EU (MZZ 2007). Z Lizbonsko pogodbo je bil na področju energetike sicer uveden nov 194. člen, ki za odločitve predvideva redni zakonodajni postopek (postopek soodločanja, kvalificirana večina glasov v Svetu). Glede na Pogodbo iz Nice takšen zakonodajni postopek ne vnaša bistvenih novosti. Le kvalificirana večina glasov je sedaj drugače zastavljena, nacionalni parlamenti pa igrajo večjo vlogo, saj lahko z obrazloženim mnenjem glede neskladnosti nekega zakonodajnega akta z načelom subsidiarnosti evropske institucije, ki imajo zakonodajno iniciativo, prisilijo k ponovnemu razmisleku. Spremembe iz Lizbonske pogodbe se bodo lahko uveljavile šele leta 2014 oziroma leta 2017 (Europa.gov.si). Najmanj milijon državljanov mora sprožiti državljansko pobudo za sprožitev zakonodajnega postopka s strani Evropske komisije, če menijo, da je neko področje energetike (ki spada v okvir Pogodbe) pomanjkljivo urejeno. Na tem mestu je treba opozoriti, da zgodovinska praksa procesa evropskih integracij kaže na to, da primarni pravni akti, med katere prištevamo tudi Lizbonsko pogodbo in ki predstavljajo temelj sekundarnim zakonodajnim aktom, kot so uredbe, direktive in sklepi, niso edino merilo presoje kurza evropske energetske politike. Sodne odločbe Sodišča Evropske unije na podlagi 267. člena (nekdanji 234. člen Pogodbe o Evropskih skupnostih in Uniji, ki daje Sodišču pristojnost za predhodno odločanje) Pogodbe o delovanju Evropske unije bodo v prihodnosti na številnih področjih, ki se neposredno ali posredno dotikajo energetike – prav tako kot v preteklosti – vplivale na nadaljnji razvoj evropske energetske politike.

⁴² Lizbonska pogodba spreminja Pogodbo o Evropski uniji in Pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti. Gre za pogodbo, ki spreminja in dopolnjuje obstoječe temeljne pogodbe Evropske unije (MZZ 2007).

4.5 ZGODOVINSKI OKVIR

Kljub nastanku Evropske skupnosti za premog in jeklo in Evropske skupnosti za atomsko energijo je energetska politika do konca osemdesetih let 20. stoletja ostajala trdno v pristojnosti držav članic EU (Europa.gov.si). Enotni evropski akt iz leta 1987 je okrepil vlogo Evropskega parlamenta in v Svetu ministrov uvedel na področju oblikovanja skupnega trga pravilo kvalificirane večine namesto soglasja. V okvirih politike tržne deregulacije je zaostрил pogoje dajanja državnih pomoči in na področju politike konkurence okrepil vlogo Evropske komisije, s čimer je energetska politika na posreden način s težnjo po vzpostavitvi skupnega trga in s politiko konkurence polzela v pristojnost Skupnosti. Sodišče Evropskih skupnosti je v zadevi *Almelo* eksplicitno poudarilo, da se pravilo svobodnega pretoka blaga nanaša tudi na trgovanje z električno energijo. Enotni evropski akt je v Pogodbo o Evropski skupnosti (Rimska pogodba iz leta 1957) vnesel tudi 130.r, 130.s in 130.t člen, ki zadevajo področje varstva okolja. Odločitve na področju varstva okolja se v Svetu ministrov na podlagi enotnega evropskega akta sprejemajo soglasno (Europa.gov.si). S pogodbo iz Nice se odločitve na tem področju sprejemajo po postopku soodločanja s kvalificirano večino glasov v Svetu ministrov. Lizbonska pogodba med cilje okoljske politike Unije v 191. členu Pogodbe (prejšnji 174. člen Pogodbe o Evropskih skupnostih in Unije) uvršča tudi "spodbujanje ukrepov na mednarodni ravni za reševanje regionalnih ali globalnih okoljskih problemov, zlasti v boju proti podnebnim spremembam". Pravilo kvalificirane večine, uveljavljeno z Lizbonsko pogodbo, med drugim velja tudi za področje t. i. podnebnega energetskega paketa, ki vključuje boj proti podnebnim spremembam in varnost oskrbe z energijo. Pravilo soglasja držav članic EU pa po Lizbonski pogodbi velja le za politiko obdavčevanja, zunanjo politiko, obrambo, policijsko sodelovanje in socialno varnost. Pravilo kvalificirane večine bo začelo veljati leta 2014, vsaka država članica EU pa bo lahko do leta 2017 zahtevala, da se neki zakonodajni akt sprejme v skladu s postopkom (ponderirani sistem glasovanja), kot je zapisan v pogodbi iz Nice. Z Lizbonsko pogodbo so vrste in področja pristojnosti Unije eksplicitno zapisani. Področje energetike je uvrščeno med deljene pristojnosti Unije in držav članic EU. Odločitve se sprejemajo po rednem zakonodajnem postopku, ki zajema proces soodločanja in pravilo kvalificirane večine v Svetu (Europa.gov.si). V Lizbonsko pogodbo je pod naslovom XXI vnesen nov 194. člen. Temelj energetske politike je še vedno notranji trg, dodan pa je namen ohranjanja in izboljšanja okolja. Naštete cilje energetske politike (zagotoviti delovanje notranjega trga, zanesljivost oskrbe, spodbujanje energetske učinkovitosti, varčevanja z

energijo, razvijanje novih in obnovljivih virov energije ter spodbuda medsebojnemu povezovanju energetske omrežij) je treba gledati v luči zagotavljanja nemotenega delovanja notranjega trga na načelih prostega pretoka blaga, storitev, dela in kapitala. Ukrepi, ki so za področje energije sprejeti po rednem zakonodajnem postopku, se sprejmejo po posvetovanju z Ekonomsko-socialnim odborom in z Odborom regij. Kljub temu ima vsaka država članica pravico, da sama določi pogoje za izkoriščanje svojih energetske virov in da sama izbira med različnimi viri energije. Dodana je določba, ki Svetu na predlog Evropske komisije (v duhu solidarnosti) omogoči povzetje ukrepov za zagotavljanje varnosti oskrbe posamezne države članice, če je ogrožena njena energetska oskrba (Europa.gov.si). Pričakujemo lahko, da bo solidarnostno klavzulo Evropska komisija na področju varnosti oskrbe z energijo uporabila za vzpostavitev sistema solidarnosti. Če se Evropska komisija želi izogniti moralnemu tveganju, bo morala na podlagi predhodno določenih indikatorjev preučiti ukrepe držav članic za varnost oskrbe z energijo (SEF 2010, 35–38).

4.6 ODVISNOST EU OD UVOZA ENERGIJE

Danes EU 50 odstotkov potreb po energiji zadovolji z uvozom, postaja pa tudi vedno bolj odvisna od uvoženih ogljikovodikov. Če se stanje ne bo spremenilo, se bo v letu 2030 odvisnost EU od uvoza energije povečala na 65 odstotkov. Odvisnost od uvoza⁴³ plina naj bi se do leta 2030 povečala s 57 na 84 odstotkov, od uvoza nafte pa z 82 na 93 odstotkov, to pa prinaša tako politična kot gospodarska tveganja.⁴⁴ Mehanizmi, ki bi zagotavljali solidarnost med državami članicami, če bi prišlo do energetske krize, še niso vzpostavljeni. Dejstvo je, da je več držav članic v veliki meri ali povsem odvisnih od enega samega dobavitelja posameznega energenta (predvsem plina). Po podatkih Evropske komisije naj bi se do leta 2030 svetovno povpraševanje po energiji in posledično tudi emisije CO₂ povečala za približno 60 odstotkov. Poraba nafte se je v svetu od leta 1994 povečala za 20 odstotkov, povpraševanje po njej pa bo predvidoma naraščalo po stopnji 1,6 odstotka letno. Tveganje, da pride do

⁴³ Danes približno polovica plina, porabljenega v EU, prihaja samo iz treh držav (Rusije, Norveške in Alžirije). Glede na sedanje trende bo odvisnost od uvoza plina v naslednjih 25 letih preseгла 80 %.

⁴⁴ V naslednjih 20 letih bo treba samo v Evropi nameniti okoli tisoč milijard evrov sredstev za pokritje pričakovanega povpraševanja po energiji in zamenjavo zastarele infrastrukture.

izpada oskrbe, narašča, ker ponudba verjetno ne bo dohajala povpraševanja (Piebalgs⁴⁵ 2009). V zadnjih dveh letih so se cene zemeljskega plina in naftnih derivatov v EU podvojile.⁴⁶ Odvisnost od uvoza, povpraševanje po fosilnih gorivih ter preobremenjenost dobavnih verig cen nafte in plina ne bodo znižali, kar lahko prisili porabnike na večjo energetske učinkovitost in inovativnost. EU danes ostaja občutljiva za nestanovitnost cen in njihovo rast na mednarodnih energetskih trgih⁴⁷ (Amadeo 2010).

Tabela 4.1: Rezerve in proizvodnja zemeljskega plina

Država	Rezerve leta 2009 (v milijardah m ³)	Delež v svetovnih rezervah (v %)	Proizvodnja leta 2009 (v milijardah m ³)	Proizvodnja glede na leto 2008 (v %)
RF	44.380	23,7	527,5	-1 2
Azerbajdžan	1310	0,7	14,8	+ 0,2
Turkmenistan	8100	4,3	36,4	- 44,8
Kazahstan	1820	1,0	32,2	+ 8,6
Uzbekistan	1680	0,9	64,4	+ 3,9
Iran	29.610	15,8	131,2	+ 13,1
Irak	3170	1,7	n/a	n/a
Alžirija	4500	2,4	81,4	- 4,9
Ukrajina	980	0,5	19,3	+ 1,7

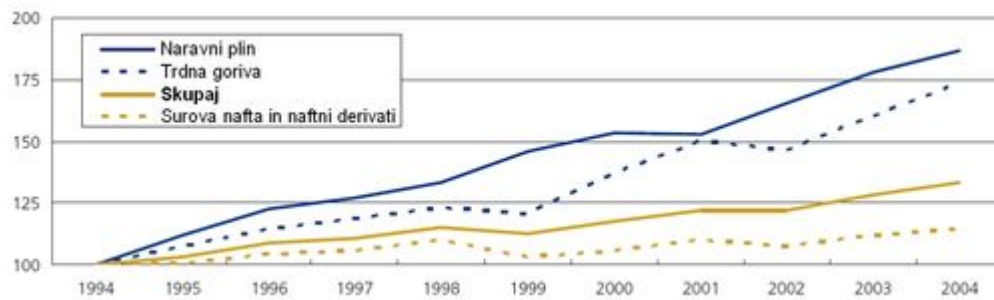
Vir: BP Statistical Review of World Energy, 2010

⁴⁵ Andris Piebalgs je latvijski politik in diplomat, ki je bil med letoma 2004 in 2010 evropski komisar za energijo.

⁴⁶ Temu sledijo tudi cene električne energije.

⁴⁷ Po podatkih poročila Komisije Evropskemu Svetu in Evropskemu parlamentu so možni vplivi znatni: na primer, če bi se cena nafte povečala na 100 USD na sodček v letu 2030, bi se skupna cena uvoza energije v EU-27 povečala za približno 170 milijard EUR, tj. letno povečanje v višini 350 EUR na državljana EU.

Slika 4.1: Relativna sprememba v uvozu energije v letih 1994–2004 (EU-25)



Vir: <http://www.evropa.gov.si>

4.7 EVROPSKA ENERGETSKA POLITIKA

Evropska energetska politika skladno s smernicami Evropskega sveta temelji na cilju, da EU na mednarodnih pogajanjih doseže 30-odstotno zmanjšanje emisij toplogrednih plinov v razvitih državah do leta 2020 v primerjavi z letom 1990. Tudi brez mednarodnega dogovora pa se je EU zavezala, da doseže najmanj 20-odstotno zmanjšanje emisij toplogrednih plinov do leta 2020 v primerjavi z letom 1990 (Evropa.gov.si). Evropska energetska politika ima danes tri temeljna izhodišča:

1. omejevanje zunanje občutljivosti EU za uvoz nafte in zemeljskega plina ter izpostavljenosti višanju cen ogljikovodikov;
2. vzpostavitev bolj konkurenčnega energetskega trga, ki bi posledično spodbudil rast gospodarstva, razvoj tehnologije in odpiranje novih delovnih mest, potrošnikom pa zagotovil varno in cenovno dostopno energijo;
3. boj proti podnebnim spremembam, saj emisije CO₂, ki nastajajo zaradi proizvodnje ali porabe energije, dosegajo 80 odstotkov emisij toplogrednih plinov v EU (Komisija Evropskih Skupnosti 2007).

EU se bo z doseganjem teh strateških ciljev razvila v energetske visoko učinkovito gospodarstvo, ki bo pri proizvodnji in porabi energije ustvarilo malo CO₂ in kljub temu pospeševalo gospodarsko rast. Zaradi ukrepov energetske politike bo EU postala gospodarstvo, ki temelji na znanju ter proizvaja in uporablja energijo, ki ustvarja emisije z manj CO₂, ter bo hkrati izboljšala zanesljivost svoje oskrbe in prispevala k svoji konkurenčnosti (Bahun 2007, 4–10).

4.7.1 Notranji energetski trg

Le z odprtimi in konkurenčnimi energetskimi trgi se lahko doseže cilj trajnostne, konkurenčne in varne energije, ki temelji na konkurenci med podjetji. Odsotnost protekcionizma in odprti trgi bodo okrepili EU ter ji omogočili, da se učinkoviteje spopade s svojimi energetskimi izzivi. Enoten, konkurenčen evropski trg s plinom in električno energijo bi izboljšal varnost oskrbe, znižal cene ter povečal konkurenčnost. Notranji energetski trg je najpomembnejši za premagovanje izzivov, s katerimi se EU sooča na področju energije (Europa.gov.si). Tako je v smislu konkurenčnosti treba zagotoviti, da bo odpiranje energetskih trgov prineslo koristi porabnikom in gospodarstvu kot celoti. Prav tako je treba ublažiti vpliv višjih mednarodnih cen energije na gospodarstvo in državljane EU in ohraniti vodilni položaj EU na področju energetskih tehnologij. V smislu trajnosti je treba zmanjšati povpraševanje po energiji znotraj Evrope, usmerjati skupna prizadevanja za zaustavitev podnebnih sprememb in razvijati konkurenčne obnovljive vire energije ter druge vire in nosilce energije z nizko vsebnostjo ogljika, zlasti alternativna transportna goriva (Bahun 2007, 4–10). V smislu zanesljivosti oskrbe pa je treba obravnavati naraščajočo odvisnost EU od uvožene energije, boljšo opremljenost EU za obvladovanje nujnih primerov, zagotoviti, da bodo imeli vsi državljani in podjetja dostop do energije, ter izboljšati razmere za evropska podjetja, ki si prizadevajo za dostop do svetovnih virov.

Nacionalni trgi za plin in električno energijo so bili v preteklosti ločeni "otoki" znotraj EU. Dobava in distribucija sta bili v rokah monopolistov (Eur-Lex 2007). Evropska skupnost je sprejela vrsto ukrepov za vzpostavitev notranjega energetskega trga, namenjenih zagotavljanju resnične izbire vsem potrošnikom v EU, bodisi državljanom bodisi podjetjem, novih poslovnih priložnosti in več čezmejnega trgovanja.⁴⁸ S pravili enotnega energetskega trga je vsem dobaviteljicam zagotovljen dostop do cevovodnega omrežja držav EU pod ugodnimi cenami. Nacionalne meje energetskih trgov izginjajo, saj so energetski trgi odprti za konkurenco. Od leta 2007 imajo vsi porabniki zakonsko pravico do nakupa električne energije in plina od katerega koli ponudnika v EU.⁴⁹

⁴⁸ Tako EU spodbuja konkurenčnost s sredstvi za povezovanje izoliranih omrežij in za izboljšave čezmejnih povezav tako znotraj EU kot tudi z državami dobaviteljicami.

⁴⁹ Kljub velikemu napredku na področju vzpostavitve konkurenčnega trga pa delo še ni končano. Številni trgi ostajajo v veliki meri nacionalni in na njih prevladuje le malo podjetij.

4.7.2 Soodvisnost držav članic

Brez pomembnega tehnološkega prodora bo nafta še naprej prevladovala tudi v prometu. Varnost dobave nafte ostaja bistvenega pomena za gospodarstvo EU. Notranji energetski trg povečuje soodvisnost držav članic pri dobavi energije, tako plina kot tudi električne energije. Pri dosegu ciljev energetske učinkovitosti in obnovljivih virov bosta nafta in plin še vedno zadovoljevala več kot polovico potreb EU po energiji, odvisnost od uvoza pa bo ostala visoka v obeh sektorjih.⁵⁰ Dolgoročna varnost oskrbe pomeni, da EU glede dobave ni preveč odvisna od manjšega števila držav ali da izravnava to odvisnost s tesnim sodelovanjem na področju naložb in prenosa tehnologije z državami dobaviteljicami energije (Europa.gov.si). EU tako goji ploden odnos s tradicionalnimi dobavitelji plina, ki so iz Evropskega gospodarskega prostora (EGP), tj. Norveško, in zunanjimi dobavitelji, kot sta RF in Alžirija. EU verjame, da se bodo ti odnosi v prihodnosti okrepili, a kljub temu je nujno spodbujati razvejanost virov, dobaviteljev, prevoznih poti in načina prevoza. Poleg tega je treba vzpostaviti učinkovite mehanizme, da se zagotovi solidarnost med državami članicami v primeru energetske krize (Eur-Lex 2007).

Zanesljivost dobave energije je mogoče spodbujati na različne načine, in sicer z nadgradnjo strateških mehanizmov EU za zaloge nafte, zagotovitev lastne oskrbe državam članicam, ki so popolnoma odvisne od enega samega dobavitelja plina, vzpostaviti nova plinska vozlišča v srednji Evropi in Baltskih deželah, omogočiti gradnjo novih terminalov za utekočinjeni zemeljski plin ter oblikovati medsebojne povezave električnih omrežij in zavezujoče, izvršljive standarde zanesljivosti (Bahun 2007, 4–10).

4.7.3 Program ukrepov energetske učinkovitosti

Energetska učinkovitost je za evropske državljane najpomembnejši element v evropski energetski politiki, ker lahko odločilno prispeva k doseganju trajnosti, konkurenčnosti in zanesljivosti dobave (Eur-Lex 2007). Če bi se zmanjšala poraba energije, bi se povečal delež obnovljivih virov energije ter zmanjšala uvozna intenzivnost. Energetska učinkovitost je najbolj gospodaren in najhitrejši način zmanjševanja naraščanja porabe energije. Evropska komisija je leta 2006 sprejela akcijski načrt za energetske učinkovitost, ki bi s svojimi ukrepi

⁵⁰ Več kot 90 % za nafto in približno 80 % za plin v letu 2030.

EU omogočil doseči ključni cilj, tj. zmanjšanje celotne porabe primarne energije za 20 odstotkov do leta 2020.⁵¹ Ključni ukrepi vključujejo strožje standarde in boljše označevanje naprav, izboljšanje energetske učinkovitosti obstoječih stavb v EU, pospešitev uporabe energetske učinkovitih prevoznih sredstev v prometu in večji izkoristek javnega prevoza, dosledno uporabo obdavčevanja za doseganje učinkovitejše izrabe energije, izboljšanje učinkovitosti proizvodnje toplote in električne energije, prenosa in distribucije, nove mednarodne sporazume o energetske učinkovitosti za spodbujanje splošnih prizadevanj.

4.7.4 Energija iz obnovljivih virov

Povečanje deleža obnovljivih virov energije je eden od najpomembnejših ukrepov za zagotavljanje zmanjšanja emisij toplogrednih plinov in energetske odvisnosti. Leta 1997 je EU začela delovati v smeri ciljnega deleža 12 odstotkov obnovljive energije do leta 2010 v njeni skupni mešanici, kar pomeni podvojitev deleža iz leta 1997 (Europa.gov.si). Od takrat je proizvodnja obnovljive energije narasla za 55 odstotkov. Kljub vsemu pa je že jasno, da EU cilja ne bo dosegla.⁵²

Poleg današnjih višjih stroškov obnovljivih virov energije v primerjavi s tradicionalnimi viri energije sta glavna razloga pomanjkanje učinkovitega in skladnega političnega okvira po vsej EU ter stabilna dolgoročna vizija (Eur-Lex 2007).

Razviti je treba obsežno energetske partnerstvo med Afriko in Evropo, saj se je pomen Afrike kot dobaviteljice energije v zadnjih letih močno povečal, še večji pa je njen potencial. Dialog bi moral vključevati varnost oskrbe, prenos tehnologij obnovljivih virov energije, trajnostno izrabo virov, transparentnost energetske trgov in ravnanje po načelih dobrega upravljanja (Europa.gov.si).

⁵¹ Če bo načrt uspešen, bi to pomenilo, da bi do leta 2020 EU porabila približno 13 % manj energije kot danes in bi s tem prihranila 100 milijard evrov in v atmosfero izpustila približno 780 milijonov ton CO₂ manj na leto.

⁵² Delež obnovljive energije do konca leta 2010 verjetno ne bo presegel 10 %.

5 ANALIZA STRATEŠKIH DEJAVNIKOV

5.1 GEOSTRATEŠKI POLOŽAJ

Konec blokavske delitve je sprožil številne nove procese oziroma prebudil stare, ki so bili "zamrznjeni" v času hladne vojne (Bufon 2004). Poleg ponovne združitve Nemčije je v osrčju stare celine nastalo oziroma se je osamosvojilo število novih držav. V prostoru med Evropsko skupnostjo in mejo Rusije ter med Baltikom in Črnim morjem so te spremembe v geopolitičnem smislu kmalu vodile v nastanek *geopolitične črne luknje* (O'Loughlin 2001). Vzpostavljane novih, demokratičnih vlad na tem prostoru lahko prebudi stare nacionalistične težnje, kar bi seveda vplivalo na stabilnost celotne Evrope. Nejasna prihodnost tega dela Evrope je v političnogeografskih krogih v začetku devetdesetih let povzročila vznik novih geopolitičnih vizij in konceptov. Osnova ideja Vmesne Evrope je vzpostavitev novega, prehodnega območja med evropskim Zahodom in Vzhodom. Pojem Vmesna Evropa se prepleta in pogosto zamenjuje s pojmom Srednja Evropa (Mally 2005, 20).

Vmesna Evropa je skupek bolj ali manj odvisnih držav oziroma "strateško mejišče" med regionalnimi centri moči (Bruselj, Moskva, Ankara); v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja je pravzaprav ponovno postala empirično dejstvo. Tunjić (2003) ugotavlja, da je v procesih teritorialnega prestrukturiranja in konstruiranja novih geopolitičnih subjektivitet na globalni in evropski ravni Vmesna Evropa kot strateško mejišče že empirično dejstvo. Razprostira se od severa Finske do Jadrana, severnih obal vzhodnega Sredozemlja in Črnega morja. V njej se med seboj prekrivajo periferije in robovi imperialnih osredij, prerivajo pa se tudi specifični globalni in evrazijski interesi ZDA. Kljub temu pa je že zdaj, v času še izrazito turbulentnega preurejanja, opazna njena delitev na dva specifična geopolitična in geostrateška podsistema:

- na vzhodu, v tako imenovani pravi Vzhodni Evropi se oblikuje ruski krog polodvisnih držav.⁵³ V interakcijskih procesih (re)konstruiranja geopolitičnih subjektivitet se v tem sistemu prepletajo, čeprav z manjšo intenziteto, tudi vplivi in interesi Evropske zveze, zahodnih evropskih sil, Turčije ter strateški interesi ZDA v Evropi in Evraziji;

⁵³ Vanj spadajo Estonija, Latvija in Litva ter Belorusija, Ukrajina in Moldavija.

- na zahodu se prenavlja prava Vmesna Evropa. Območje je skoraj identično nekdanjemu pasu držav med Nemci in Rusi, Germani in Slovani, Vzhodom in Zahodom, vendar je v interakcijah ob konstruiranju geopolitičnih subjektivitet že pridobilo vse značilnosti bližnje soseščine Evropske zveze in v Jugovzhodni Evropi tudi Turčije.

Meja med Vmesno Evropo in Zahodom je jasna in ostra, političnogeografsko, geopolitično, geostrateško in varnostno namreč sledi slovansko-germanski in slovansko-romanski antropogeografski razmejitvi. Meja med pravo Vmesno Evropo in pravo Vzhodno Evropo je nejasna in difuzna oziroma bi bila določljiva le ob povsem jasni razdelitvi interesov in vplivov med Vzhodom in Zahodom. Med njima je umeščena Huntingtonova črta spopada civilizacij (Tunjić 2003, 65).

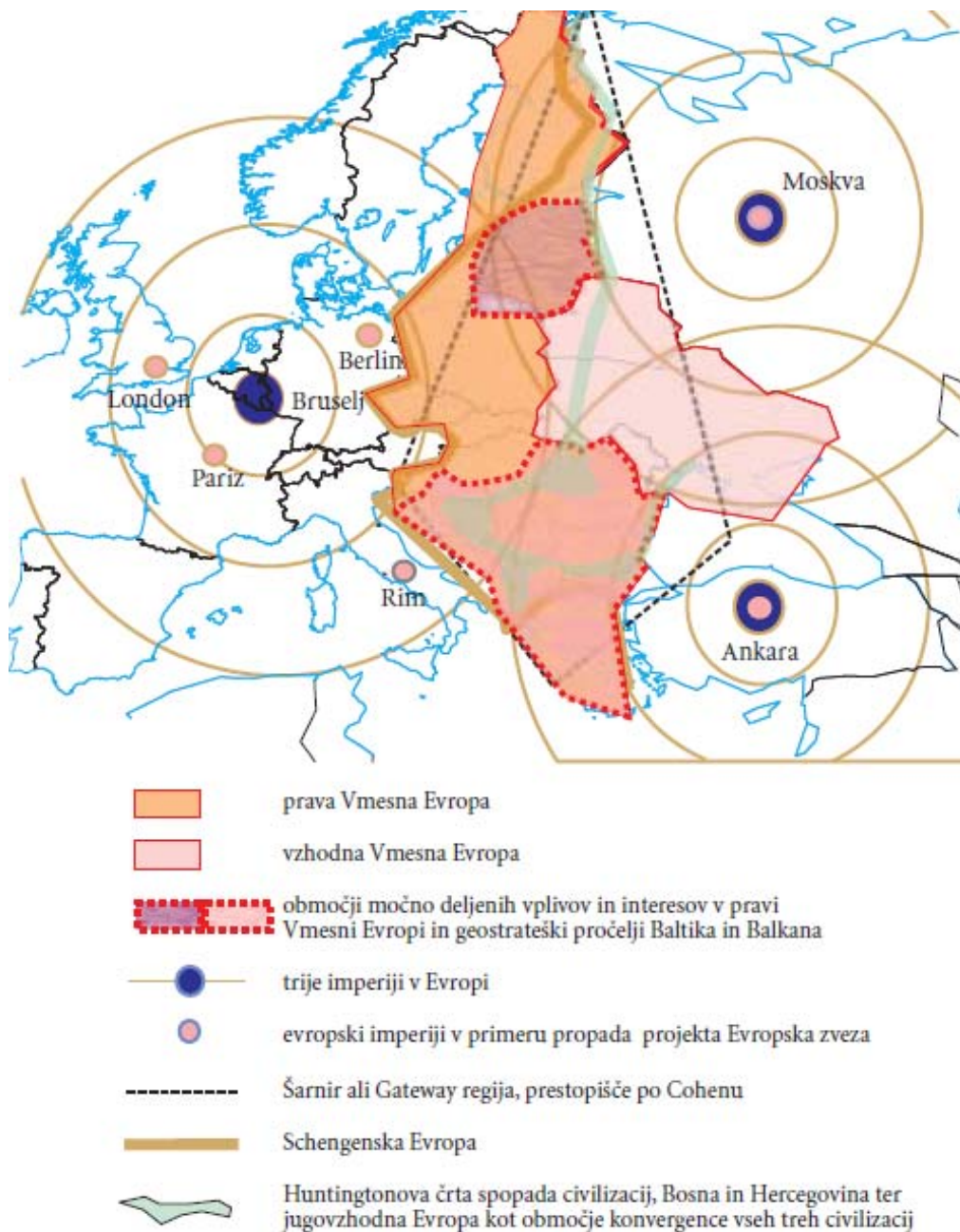
Cohen⁵⁴ označuje nestabilno območje Vmesne Evrope kot prehodno mostiščno območje⁵⁵ med dvema geostrateškima makroregijama – med Zahodom in Vzhodom. To območje naj bi bilo v obliki nekakšnega posrednika popolnoma odprto gospodarskim in političnim silam tako z zahoda kot vzhoda, kar bi mu posledično lahko omogočilo gospodarski napredek, ali pa zaradi navzkrižja interesov sosednjih regionalnih velesil povzročilo izbruh konfliktov (Cohen 1991).

Vmesna Evropa je bolj geostrateški kot geopolitični koncept, vendar pa ima kar nekaj vzporednic s terminom "Srednja in Vzhodna Evropa", splošno uveljavljenim v devetdesetih letih. Vzporednice je ne nazadnje mogoče povleči tudi z Bufonovo delitvijo tega prehodnega dela stare celine na Srednje-Vzhodno in Jugovzhodno Evropo. Po Bufonu gre za regiji, v katerih "lahko prevlada bodisi element konflikta bodisi kohezije ... območji ob nekdanji Železni zavesi, katerih geostrateški položaj je povezan tudi s procesom širitve Evropske unije in zveze NATO" (Bufon 2004, 98).

⁵⁴ Ameriški teoretik Saul B. Cohen.

⁵⁵ Gateway area.

Slika 5.1: Območja vplivov in interesov v Evropi in Vmesna Evropa



Vir: Tunjić, 2003

Današnja Ukrajina obsega 603.700 km² in je tako največja država v Evropi. S skupno dolžino kopenske meje 4663 kilometrov meji na kar sedem držav – Belorusijo, Madžarsko, Moldavijo, Poljsko, Romunijo, Rusko federacijo in Slovaško. Ukrajina se odlikuje z raznovrstnimi geografskimi in podnebnimi razmerami. Centralni in južni del Ukrajine je vodnato območje velikih rek (Dneper, Dnester, Donava) in agrarno območje, kjer vladata črna zemlja in stepa, na severu je država poraščena z gozdovi, od Belorusije jo ločuje močvirje ob

reki Pripjat. S prekrasnimi planinami Karpatov na zahodu z najvišjim vrhom Goverlja (2061 m) in Krimskim polotokom na jugu, ki formira samostojno geografsko enoto, se odlikuje sredozemsko podnebje. V Krimskem pogorju je najvišji vrh Roman-Koš (1545 m). Južni del obsega obalno nižino ob Črnem in Azovskem morju v dolžini 2782 km. Vse večje reke se stekajo v Črno morje, ki ga Ukrajina deli še z Rusko federacijo, Gruzijo in Turčijo.

V zgodovini je Ukrajina v tem evropskem prostoru imela pomembno geostrateško lego. Bila je stičišče različnih kultur in narodov z Daljnega zahoda, severa, juga in vzhoda. Velike plovne reke in morje so omogočali transport ter migracije. Zaradi kvalitetne zemlje je Ukrajina že nekoč veljala za "žitarico SZ." Z industrijsko dobo pa je postala še pomemben vir t. i. naravnih virov (plin, nafta, svinec), tako v prostoru nekdanje Sovjetske zveze kot tudi ostale Evrope. Danes predstavlja kmetijstvo 19,4 odstotka celotne dejavnosti, industrija predstavlja 24,2 odstotka, glavni delež pa predstavlja storitvena dejavnost (56,4 odstotka). Ukrajina je z naravnimi viri zelo bogata država. Nahajališča raznih mineralov imajo neznane kapacitete. Znana nahajališča nafte so bila izčrpana že v času Sovjetske zveze, ima pa še veliko zalog ogljika in zemeljskega plina (1004 milijard kubičnih metrov znanih naravnih zalog), hidroelektrične energije in surovin za proizvodnjo nuklearnega goriva. Zelo je razvita težka industrija (železarska industrija, industrija svinca, industrija barvnih kovin). Po nahajališčih in proizvodnji svinca je Ukrajina na 8. mestu v svetu. Danes je zelo izpostavljena grožnjam onesnaženja okolja, zato je tudi mednarodna skupnost na ta problem vedno bolj pozorna. V Ukrajini je 33 proizvajalcev električne energije (termoelektrarne, hidroelektrarne in jedrske elektrarne).⁵⁶

Ukrajinska prometna mreža je dobro je razvita, še posebno rečni promet. Z mnogimi kanali (Don–Volga) je Ukrajina rečno povezana z Moskvo. Najpomembnejše luke so Odesa na Črnem morju in Mariupolj na Azovskem morju. Ukrajina ima 21.655 km železnic in 169.422 km cestne infrastrukture, 425 letališč, od tega 189 z utrjeno podlago, in 7 helioportov. V Ukrajini je bilo leta 2009 registriranih 524 radijskih postaj in nekaj več (647) televizijskih postaj. V letu 2008 je v Ukrajini internet uporabljalo 10,354 milijona uporabnikov.

⁵⁶ Černobilsko elektrarno so oblasti leta 2000 dokončno zaprle, so pa s pomočjo posojila iz evropskih sredstev zgradili dve novi elektrarni na jedrski pogon Khmelnijsky in Rivne, vsaka ima kapaciteto 1 GW.

5.2 VARNOSTNA DIMENZIJA

Sodobne države z nacionalno varnostno politiko opredelijo cilje in sredstva za zagotavljanje lastne varnosti in svoje prispevek k zagotavljanju mednarodne varnosti. V tem okviru sta temeljni premisi vsake nacionalnovarnostne politike vsaj dve, in sicer: 1. zaznavanje oziroma poznavanje virov ogrožanja v družbi in mednarodnem okolju in 2. sistemsko organiziranje zmogljivosti države za zavarovanje vrednot svoje družbe pred zunanjim in notranjim ogrožanjem ter zagotavljanje splošnih okoliščin za družbenogospodarski razvoj, socialne, ekološke in druge razsežnosti varnosti svoje družbe (Grizold, Ferfila 2000). Kakor koli že, odgovornosti za zagotavljanje varnosti na ravni države in mednarodnega sistema danes nimajo le posamezne države in njihove zveze, ampak vse bolj tudi mednarodni sistem, ki deluje na eni strani z institutom ravnovesja moči in na drugi strani s koncertom velikih sil. Ukrajina danes ni neposredno vojaško ogrožena in se kot veliko drugih evropskih držav sooča z nevojaškimi vidiki ogrožanja varnosti:

- z notranjepolitičnimi: vprašanje manjšin (krimski separatizem), kriminaliteta in korupcija, okoljevarstveni,
- z zunanjepolitičnimi: nestabilna politika države, odvisna od trenutne oblasti, "soft power" tranzicijske države, konflikti s sosednjimi državami;
- s socialno-ekonomskimi: prezadolženost države, negativna gospodarska rast, revščina, umrljivost.

5.2.1 Notranjepolitična varnostna dimenzija

Najbolj aktualno je vprašanje ruske manjšine, ki je največja manjšina v Ukrajini, in posledično pojav ruskega separatizma. Ta je najresnejši na Krimu,⁵⁷ saj na tem polotoku ruska manjšina predstavlja večino prebivalstva (58 odstotkov). Do večjih izgredov za zdaj na tem območju ne prihaja, se pa z ustrezno "zunanjo podporo" to lahko hitro obrne v provokacijo in spremeni v krizno žarišče. Aprila 1994 je prišlo do hujšega incidenta, ko je ukrajinska mornarica skušala prestreči rusko izvidniško ladjo, ki je izplula iz Odese. Ta incident je takrat pospešil pogajanja o delitvi flote, ki so se končala s podpisom sporazuma leta 1997.

⁵⁷ Ob tem ne smemo zanemariti dejstva, da imajo Rusi na Krimu Črnomoško floto (Jane`s Sentinel 2009).

Kriminaliteta in korupcija v Ukrajini, ki sta zajedeni že v vse pore družbenega, predvsem pa političnega življenja, sta spodbudili Evropsko komisijo in Svet Evrope, da sta skupaj z ukrajinsko vlado zasnovala skupni projekt boja proti korupciji (projekt UPAC). Projekt v vrednosti 1,75 mio. evrov se financira iz programa Tacis, trajal pa naj bi tri leta. V njegovem okviru naj bi Ukrajina sprejela nacionalno protikorupcijsko strategijo in jo začela uresničevati, uskladila svojo zakonodajo z evropskimi standardi ter ustanovila potrebne institucije za boj proti korupciji (Markovska 2008). Pomembno vlogo naj bi od osamosvojitve dalje igrala tudi mafija, ki naj bi po nekaterih ugotovitvah zapolnila vrzel na področju avtoritete, prav tako pa naj bi ponujala rešitev v negotovih razmerah.⁵⁸ Nestabilne politične okoliščine v Ukrajini povzročajo hitro menjavanje ministrov in s tem tudi zakonov. Korupcija je v gospodarskem, političnem in upravnem svetu zelo prisotna, čeprav uradno protizakonita⁵⁹ (Markovska 2008). Magajna (2007) ugotavlja, da je za Ukrajino in njeno poslovanje vsekakor značilna zapletena birokracija, ki je pogosto bolj zapletena kot zahodno- in srednjeevropska. Za poslovanje v Ukrajini je nujno potrebno dobro poznavanje zakonodaje, saj po izkušnjah poslovnežev ukrajinski poslovni partnerji sami na zakone in birokratske zanke ne opozarjajo. Zapletenost birokratskega aparata pogosto rešujejo osebna poznanstva v državnem aparatu. V Ukrajini je močna tradicija družinskih podjetij in s tem tudi osebnih poznanstev, kar je stoletja pomenilo mehanizem preživetja. Poznanstva igrajo pomembno vlogo pri doseganju cilja. Z zapleteno in nepredvidljivo birokracijo je tesno povezana korupcija, ki je v Ukrajini močno prisotna. Vsaka napaka pri poslovanju je priložnost za plačilo podkupnine (Magajna 2007). Kot opozarjajo strokovnjaki, je Ukrajina 50-milijonski trg z 2-odstotnim deležem zelo premožnih ljudi, ki so obogateli prav s koruptivnimi dejanji.

5.2.2 Okoljevarstvena dimenzija

Okoljevarstvo je vedno večji problem, in to ne samo v Ukrajini, vedno bolj postaja aktualno zunanjepolitično in mednarodno vprašanje. Ukrajina se sooča z veliko radioaktivno onesnaženostjo, težka in naftna industrija ter kmetijstvo pa ustvarjajo prave ekološke

⁵⁸ Leonora Fuxman, strokovnjakinja za menedžment z jamajske Univerze St. John, ugotavlja, da gre pri kulturi poslovanja v Ukrajini za »kombinacijo komunistične mentalitete«, »mafijskega kapitalizma« in »ukrajinskega nacionalizma«.

⁵⁹ Zelo nazoren primer s področja korupcije – neko indijsko farmacevtsko podjetje je v enem tednu registriralo 50 preparatov, medtem ko je za registracijo enega preparata po uradni poti treba čakati tudi pol leta ali celo eno leto.

tempirane bombe. Ena izmed večjih katastrof v svetu je bila gotovo nesreča ukrajinske jedrske elektrarne v Černobilu. Po nesreči 26. aprila 1986 so iz okolice Černobila evakuirali okoli 200.000 prebivalcev in v izredno tveganih okoliščinah zgradili zaščitno zgradbo (imenovano tudi sarkofag), ki obdaja ostanke četrtega reaktorja JEČ.⁶⁰ Zaščitna zgradba ni bila mišljena kot trajna rešitev in je dejansko postajala vse bolj nestabilna, stanje zgradbe se je poslabšalo, zaradi česar je vanjo vdrla deževnica. Zaradi seizmične aktivnosti, izrednih vremenskih razmer ali nadaljnjega poslabšanja konstrukcije je obstajala nevarnost zrušitve. Onesnaženje okoliškega pasu bo mogoče, dokler visokoradioaktivni materiali v zgradbi ne bodo ustrezno izolirani od okolja. Program za gradnjo nove zaščitne zgradbe⁶¹ EBRD vodi mednarodno fundacijo, ki bo zagotovila finančna sredstva za novo zadrževalno ohišje iz jekla in betona v višini 1,4 milijarde dolarjev. Selitve in skladiščenje jedrskega goriva in radioaktivnih odpadkov v Černobilu bi lahko, po poročanju tiskovne agencije Interfax, stalo dodatno milijardo dolarjev. Zanimiv pa je tudi podatek, da je Ukrajina z osamosvojitvijo od nekdanje Sovjetske zveze podedovala tudi 1300 jedrskih konic. Težka industrija je zlasti na vzhodu močno onesnažila okolje. V Ukrajini so tudi ogromna in neprimerna skladišča radioaktivnega in drugega nevarnega materiala, veliko je tudi divjih in še neznanih odlagališč nevarnih odpadkov. Evropska unija, razna združenja in agencije (SIDA, GRIDA) vlagajo napore in sredstva za pomoč. Evropska Banka (EBRD) je Ukrajini v ta namen odobrila dodatne kredite. V Ukrajino je EBRD sicer investirala v 67 projektov v višini 1,7 milijarde evrov (EBRD 2010).

5.2.3 Ekonomska dimenzija

Ukrajina ima BDP 294,3 milijarde \$, s 6.400 \$ BDP na prebivalca (podatek iz leta 2009). Brezposelnost znaša 4,8 odstotka, 24,5 odstotka BDP je namenjenih za vlaganja, medtem ko je inflacija na letni ravni leta 2009 znašala 16,5 odstotka. Država je prezadolžena s ogromnimi tujimi (Svetovna in Evropska banka) in domačimi krediti, njena industrijska proizvodnja pa je bila v letu 2009 negativna (–25 odstotkov) (Jane`s Sentinel 2009). Ukrajina je eden glavnih izvoznikov električne energije v Evropo, sicer pa ima največjo trgovinsko izmenjavo poleg držav Evropske unije še z Rusko federacijo. Velika prezadolženost države, inflacija ter

⁶⁰ Prvi, drugi in tretji reaktor (ki so poleg četrtega reaktorja) so začeli ponovno obratovati, kar je vzbudilo strah pred ponovno nesrečo.

⁶¹ New Safe Confinement.

negativna gospodarska rast v zadnjih letih so pahnile mnogo ljudi v revščino in bedo. Revščina v Ukrajini, ki je zajela 40 odstotkov ljudi, predstavlja živo tempirano bombo.⁶² Država pa je tik pred finančnim gospodarskim zlomom (bankrotom).

5.2.4 Politična dimenzija

Aktualna politična garnitura, ki bo peljala Ukrajino proti Moskvi in Evropi, vprašanje ruske manjšine v Ukrajini, ki še danes, čeprav predstavlja največjo manjšino, nima priznanega uradnega statusa manjšine in uporaba političnih sredstev v energetskega tranzitnem monopolu so ključni trije elementi v politični dimenziji. V Ukrajini se je z množičnimi protesti konec leta 2004 začela oranžna revolucija, ki naj bi vodila Ukrajino do demokratičnih sprememb. Notranjepolitični konflikt, katerega glavni akter je bilo ljudstvo, je kmalu eskaliral (Woehrel 2005). Državo je zajela politična kriza, razmere v državi pa je dodatno poslabšala tudi gospodarska kriza. V Ukrajini je 21. novembra 2004 potekal drugi krog predsedniških volitev, na katerih je zmago slavil takratni proruski premier Viktor Janukovič (Sanders 2006). Opozicija in volivci se z odločitvijo volilne komisije, da je zmagovalec volitev Janukovič, niso strinjali. Odeti v barvo opozicije, oranžno, in upajoč na boljšo prihodnost, so se dan kasneje odpravili na ulice in zahtevali ponovitev volitev. Vrhovno sodišče je ugodilo njihovi zahtevi. V ponovljenem drugem krogu 26. decembra 2004 je slavil opozicijski voditelj Viktor Juščenko, ki je januarja 2005 zaprisegel kot novi predsednik, vodenje vlade pa je prevzela njegova zaveznica v času revolucije Julija Timošenko (Dnevnik 2009).

Upanje, da bosta Juščenko in Timošenkova Ukrajino popeljala v lepšo in boljšo prihodnost, je bilo žal kratkotrajno, podobna usoda pa je doletela tudi njuno zavezništvo.⁶³ Upanje na boljše časa je po oranžni revoluciji dodatno razblinila še svetovna gospodarska kriza, ki je državo močno prizadela. Državi, ki ji je grozil celo državni bankrot, je novembra 2008 s kreditom na pomoč priskočil Mednarodni denarni sklad (IMF). V tem obdobju so se odnosi z Rusijo ohladili, Juščenko se je bolj oziral proti zahodu.⁶⁴ Državljeni Ukrajine so januarja 2010 spet

⁶² Februarja 2009 je v demonstracijah zaradi brezposelnosti in revščine sodelovalo 10.000 ljudi.

⁶³ Tako imenovani oranžni tabor se je namreč le nekaj mesecev po revoluciji razdelil, volivci so po revoluciji trikrat volili nov parlament, državo pa je v tem času vodilo pet različnih vlad.

⁶⁴ Kot je ob tem pojasnila vodilna ukrajinska sociologinja Irina Bekeškina, se je upanje ljudi, da državo po revoluciji čakajo boljši časi, razblinilo. "Niso le izropali države in uničili industrije, ukradli so naše sanje," pa je

volili predsednika. V prvem krogu so se za glasove razočaranih volivcev potegovali vsi trije glavni akterji oranžne revolucije⁶⁵ – Juščenko, Janukovič in Timošenkova. Ukrajina je novega predsednika, opozicijskega voditelja Viktorja Janukoviča, dobila šele v drugem krogu predsedniških volitev 7. februarja. Novi ukrajinski predsednik je prejel 48,95 odstotka, njegova tekunica, premierka Julija Timošenko, pa 45,47 odstotka glasov. Novi predsednik naj bi Ukrajino znova približal Moskvi, ob tem pa se zavzema tudi za njeno evropsko prihodnost (RTV SLO 2010).

Vrnitev Janukoviča na vrhovni politični položaj v Ukrajini predstavlja konec obdobja oranžne revolucije in oster razkol med rusko govorečimi volivci na severu in jugu države, ki so podprli Janukoviča, ter ukrajinsko govorečim osrednjim delom države, ki je podprl Timošenkovo. Timošenkova je vložila tožbo z zahtevo po razveljavitvi drugega kroga predsedniških volitev, ki je bil po njenem mnenju poln kršitev, in jo je že umaknila. Janukovič je Timošenkovo takoj po zmagi pozval k odstopu, kar je zavrnila, zato je Janukovičeva stranka v radi sprožila postopke za glasovanje o nezaupnici vladi (RTV SLO 2010). Timošenkova je zavračala pozive k odstopu vse do 3. marca 2010, ko je njej in njeni vladi parlament izglasoval nezaupnico. Ukrajina je s tem dobila novega premiera, nekdanjega finančnega ministra Mikolo Azarova, ki ga je predlagala koalicija vladajočih strank. Predlog je podprl tudi ukrajinski predsednik Viktor Janukovič. Azarova je podprlo 242 od 450 poslancev. Zadnji dogodki pričajo o tem, da se bodo politične napetosti v državi še nadaljevale. Poleg politične krize pa se Ukrajina spopada še z gromozanskim dolgom, revščino in korupcijo ter s tem, da je na pragu gospodarskega zloma, zato novo politično strukturo čaka veliko dela (RTV SLO 2010). Obdobje samostojnosti je bilo očitno prekratko za oblikovanje ukrajinske nacionalne identitete, zato je največja evropska država še vedno globoko razklana na proruski vzhod in jug ter prozahodni center in zahod (Delo 2010).

pojasnil 60-letni Viktor Stojan, ki je pred petimi leti sodeloval v oranžni revoluciji, je poročala avstrijska tiskovna agencija APA (Dnevnik 2009).

⁶⁵ Oblasti so celo razmišljale, da bi zaradi epidemije nove gripe v tej državi volitve preložile na maj 2010, to pa bi lahko politično krizo v državi še dodatno poglobilo.

5.2.5 Zunanjepolitična varnostna dimenzija

Nestabilna zunanja politika države je odvisna od trenutne oblasti, ki se je v zadnjih letih pogosto menjavala in spreminjala. Ukrajina je z novo predsedniško dobila tudi novo zunanjo politiko, ki v nasprotju s prejšnjo napoveduje, da bo šla nasproti tako Moskvi kot tudi EU, ne pa Natu. Gre za popolni zasuk zunanjepolitičnih ciljev države. Odnosi Ukrajine z Natom segajo že v leto 1995, ko je Ukrajina postala članica partnerstva za mir (PFP). Leta 1997 pa je bila podpisana listina o posebnem partnerstvu med Natom in Ukrajino (Charter for a Distinctive Partnership Between NATO and Ukraine) (Grizold in Ferfila 2000, 237). Listina temelji na skupnih načelih obeh podpisnic o medsebojnem sodelovanju na področju varnosti.⁶⁶ Leta 2008 je bil Nato pripravljen, da Ukrajino povabi v zavezništvo, vendar je pred vrhom v Bukarešti povabilo, zaradi prevelikega nasprotovanja Rusije, umaknil. Ruska federacija je menila, da bo Ukrajina, ki je sicer že bila pripravljena sprejeti tudi namestitev ameriškega protiraketnega ščita, kot članica Nata ogrožala nacionalno varnost Ruske federacije. Glede ukrajinskega približevanja EU pa Ruska federacija nima večjih nasprotovanj. Janukovič je v svojem govoru ob prisegi⁶⁷ povedal, da bo na zunanjepolitičnem področju gradil močne vezi z Rusijo, Evropsko unijo⁶⁸ in ZDA, ki bodo prinesle najboljše rezultate državi. Zavzel se je za to, da bi bila Ukrajina evropska država, a neuvrščena. Tako ne bi smela iskati članstva v Natu ali v organizaciji Kolektivne varnostne pogodbe (CSTO), ki jo v Srednji Aziji vodi RF (RTV SLO 2010).

Po podatkih barometra Conflict je najbolj aktualno vprašanje ruske manjšine, ki je največja manjšina v Ukrajini. Seveda pa ostajajo za Ukrajino težavna tudi druga še nerešena vprašanja s sosednjimi državami (Moldavijo, Romunijo, Rusko federacijo). Razlogi za konflikte, ki sicer ne presegajo latentne ali manifestne stopnje, so nerešena vprašanja ozemlja, virov,

⁶⁶ Leta 2002 je bil izdelan akcijski načrt za Ukrajino.

⁶⁷ Država je razdeljena na dva pola, na slovesnosti ob prisegi novega predsednika v ukrajinskem parlamentu ni bilo premierke Julije Timošenko in članov njene stranke, tako da je polovica sedežev v ukrajinski vrhovni radi samevala.

⁶⁸ Vlada Viktorja Juščenka je aktivno vodila postopke za članstvo Ukrajine v EU. Leta 2008 je podpisala sporazum o priključitvi.

mednarodne moči idr. (HIIC 2009). Kako Ukrajina izkorišča vlogo pomembne energetske tranzicijske države v svoje zunanjepolitične namene, se je pokazalo v plinski krizi leta 2009.⁶⁹

5.2.6 Socialno-ekonomska varnostna dimenzija

5.2.6.1 Demografija

Iz popisa leta 2009 je štela Ukrajina 45.700.395 prebivalcev. Trend natalitete je negativen in znaša -0,632 odstotka (1,2 otroka na 1 žensko). Gostota naseljenosti je v Ukrajini 81 prebivalcev na kvadratni kilometer, največ prebivalstva je v urbanih središčih (Kijev, Dnepropetrovsk, Lvov, Odesa). Povprečna starost Ukrajincev je bila v letu 2009 39,5 leta, moški so bili v povprečju stari 36,3 leta, ženske pa 42,7 leta. V povprečju je življenjska doba Ukrajincev 68,25 leta, moški umirajo v povprečju pri starosti 62,37 leta, ženske pa pri 74,5 leta (CIA 2010). Ženske v Ukrajini imajo glede na svojo vlogo v tradicionalni ukrajinski družbi zanimiv položaj, saj so nekdanje veljale za tiste, ki so (tudi ekonomsko) skrbele za družino, obenem imajo status moralnih voditeljic naroda, na drugi strani pa jih tako imenovani tranzicijski model izključuje iz poslovanja. V splošnem so ženske vključene v posel in posamezne ženske srečamo celo na vodilnih položajih tako v politiki kot tudi v gospodarstvu, vendar je to prej izjema, kot pravilo. Ukrajinci so zaradi recesije po letu 1990 utrpeli veliko pomanjkanje v zdravstvu in medicini. Veliko ljudi je bilo potisnjenih na tudi rob preživetja. Dobrih 37 odstotkov je revnih. Umrljivost prebivalcev je velika zaradi alkoholizma, nesreč in epidemioloških in drugih bolezni (aids, tbc, gripa itd.), mnoge so tudi posledice černobilske nesreče (krvni in limfni rak, bolezni respiratornega sistema).

Sestava etničnih skupin: Ukrajinci – 77,8 odstotka, Rusi – 17,3 odstotka, Belorusi – 0,6 odstotka, Krimski Tatari – 0,5 odstotka, Moldavci – 0,5 odstotka, Bolgari – 0,4 odstotka, Poljaki, Madžari in Romuni – vsi po 0,3 odstotka. Krimski Tatari so narodna manjšina, ki živi na Krimu od mongolske okupacije in šteje okrog 13 odstotkov prebivalstva. Tatari so bili v času Stalinovega vladanja na silo poseljeni v Srednjo Azijo, po razpadu Sovjetske zveze pa so se postopoma začeli vračati v svojo domovino. Manjšine naj bi imele veliko kulturnih in medijskih ustanov, kljub temu Ukrajina Rusom, čeprav so največja manjšina, ne priznava statusa manjšine.

⁶⁹ Gre za konflikt med Rusijo in Ukrajino, ki je odnose med državama zelo zaostрил in dosegel stopnjo krize tudi v prostoru EU.

5.2.6.2 Religije

Večina Ukrajincev je pravoslavcev, čeprav se po letu 1991 v Ukrajini pojavljajo tudi druge verske skupnosti. Od leta 1930 je bila Ukrajinska pravoslavna cerkev podrejena moskovskemu patriarhu, s samostojnostjo države pa je prišlo do razkola v Cerkvi. En del je ostal "zvest" moskovskemu patriarhu (26,1 odstotka),⁷⁰ drug del Cerkve je dobil svojo avtonomijo kot Ukrajinska neodvisna pravoslavna cerkev, z glavnim sedežem patriarhata v Kijevu (50,4 odstotka).

Druga največja je Ukrajinska grška katoliška cerkev (8 odstotkov) in je najbolj prisotna na zahodu Ukrajine; svoj sedež je iz Lvova preselila v Kijev. Majhna poljska manjšina je ustanovila Rimskokatoliško cerkev (2,2 odstotka). V Ukrajini je kar nekaj različnih protestantskih cerkvenih združenj (2,2 odstotka) in kalvinistov (transkarpatski narodi in Madžari). Krimski Tatari predstavljajo majhno muslimansko populacijo.

5.2.6.3 Jeziki

V Ukrajini je zanimivo vprašanje uradnega jezika; sicer je uradni jezik ukrajinščina, vendar pa se ta ne govori v vseh predelih države, značilno zanjo pa je tudi veliko število narečij. Po izkušnjah poslovnežev tudi Ukrajinci sami ne obvladajo svojega jezika in se med seboj pogosto pogovarjajo v ruščini. V Ukrajini se uradno uporablja ukrajinščina, čeprav naj bi jo govorilo le 67 odstotkov populacije. V vzhodnem delu in na Krimu (po krimski ustavi) se kot pogovorni jezik uporablja ruščina (24 odstotkov). Glede na to, da je večina uradnikov Rusov, je ruščina de facto uradni jezik tudi drugod po Ukrajini. Madžarščino, poljščino, romunščino in krimskotatarski jezik govorijo manjšine – 9 odstotkov. Ukrajinščina velja danes za enega najbolj razvitih jezikov na svetu.

5.2.6.4 Kultura

Na zahodnem delu prevladuje prebivalstvo ukrajinske narodnosti, na vzhodnem delu pa rusko prebivalstvo, ki tvori močno manjšino (22,4 odstotka ukrajinskega prebivalstva). Kljub težkim razmeram so Ukrajinci svojo kulturo gojili in jo ohranili. Opozoriti je treba, da je njihova kulturna podoba rezultat tisočletnih vplivov vzhoda in zahoda. Raznolikost se kaže tudi v verski razdelitvi, saj v Ukrajini najdemo pripadnike Ukrajinske, Grške in Ruske pravoslavne cerkve, prav tako pa tudi katolike in Jude. Ukrajinci veljajo – skoraj zagotovo ne vsi – za nepopustljive in delavne ljudi, obenem pa so znani po vljudnosti in gostoljubnosti do tujcev.

⁷⁰ V Ukrajini naj bi Ruska pravoslavna cerkev imela 9000 svojih cerkva od vseh 19.000.

Skozi stoletja je bila odločilna njihova medsebojna povezanost, kar se danes kaže v njihovi radodarnosti in prijaznosti (Magajna 2007).

Vse od osemnajstega stoletja, ko je Katarina Velika želela vključiti Ukrajino v svoj imperij in je v skladu s to idejo skovala termin Mala Rusija, se je ukrajinska kultura podcenjevala. Desetletja je zahodni svet Ukrajino dojemal preprosto kot del Rusije. Tudi sama RF jo je pogosto imela zgolj za svoj dodatek in je s tem zaničevala njene posebnosti in unikatnost (kulinarika,⁷¹ kozaška tradicija⁷² – pesmi in plesi), ki ne izhajajo iz Rusije, temveč iz Ukrajine.

5.3 OBRAMBNA DIMENZIJA

Čeprav neposredne vojaške ogroženosti Ukrajina ne zaznava, ostaja vojaška dimenzija nadvse pomembno orodje predvsem zunanje politike, zato si ga bomo pogledali bolj natančno. Po razpadu Sovjetske zveze, je Ukrajina na svojem ozemlju imela 780.000 vojakov, oboroženih s tretjim največjim arzenalom nuklearnega orožja na svetu. Maja 1992 je Ukrajina podpisala sporazum o zmanjševanju jedrskega orožja (START), s katerim se je obvezala, da vse nuklearno orožje preda Rusiji v uničenje in da se pridruži protiproliferacijski zvezi (Nuclear Non-Proliferation Treaty). Ukrajina je sporazum ratificirala leta 1994 in postala leta 1996 država brez nuklearnega orožja.

Obrambni proračun Ukrajine znaša 1,96 milijarde \$ (podatek za leto 2008), kar pomeni 1,07 odstotka BDP-ja. V primerjavi z oboroženimi silami Ruske federacije je Ukrajina v zelo slabem položaju, sploh pa, ker načrtuje obsežne vojaške reforme, ki navadno porabijo veliko sredstev. V letu 2009 naj bi bilo za obrambni proračun namenjenih znatno več sredstev (6,3 milijarde \$), a podatki niso uradno potrjeni (Jane`s Sentinel 2009).

⁷¹ Med kulturnimi posebnostmi Ukrajine ne gre pozabiti pestre kulinarične ponudbe, ki je pomemben del ukrajinske kulturne podobe (*varenyky*, *halusky*, *boršč*, *pysanky* ...). Ukrajinska kuhinja temelji na naravnih okusih in preprostih sestavinah, med katerimi prevladujejo žito, krompir in zelje, prav tako pa je razširjena uporaba govedine, svinjine, perutnine in rib. Sladice so po navadi bogato nadevane z medom in sadjem.

⁷² Ukrajinske ljudske plesne pogosto spremlja glasba. Najbolj znani so kozaški plesi. Kozaki so bili v šestnajstem in sedemnajstem stoletju izjemno pomembni za vzpostavljanje in ohranjanje »ukrajinske kulture«, njihovi plesi pa so danes izjemno popularni in jih izvajajo tudi zunaj ukrajinskih meja. S plesom je tesno povezana glasba, ki ima prav tako dolgo tradicijo. Globoko v ukrajinski duši sta zasidrana dva instrumenta, *kobza* in njena sodobnejša različica *bandura*, ki velja za enega izmed nacionalnih simbolov (Magajna 2010).

Ukrajinske oborožene sile, ki so bile še pred nekaj leti najštevilnejše v Evropi (če ne prištevamo ruskih sil, ki se razprostirajo na Evroazijskem območju) s 350.000 vojaki, bodo do leta 2015 štejele le še 100.000 moških, njihovo zmanjšanje pa bo posledica obsežne reforme vojske, ki prehaja iz naborniškega sistema izpopolnjevanja v poklicno vojsko. Zmanjšanje pripadnikov vojske je ključni element vojaške reforme v Ukrajini, ki naj bi trajala do leta 2015 ter predvideva prehod na poklicno vojsko in posodobitev oborožitve. Ukrajinska obrambna doktrina se je spreminjala skladno s cilji vladne koalicije (članstvo v Natu in EU). Cilji zadnjih vlad pa so bili zelo spremenljivi in kratkotrajni. V prihodnjem obdobju zato lahko pričakujemo ponovno spremembo doktrine in nove reforme.

Spodnja tabela prikazuje število pripadnikov ukrajinskih oboroženih sil, ob tem pa ne smemo pozabiti, da ima Ukrajina še ogromno strukturo drugih paravojaških – varnostnih, obveščevalnih in tujih/zunanjih sil (pribl. 400.000 pripadnikov). Policija tako šteje 284.000 pripadnikov, carina 15.000 pripadnikov, varnostne službe 39.900 pripadnikov, mejna straža šteje 45.000 pripadnikov in zunanje/tuje sile, kamor spada ruska Črnomska flota, 12.000 pripadnikov.

Tabela 5.1: Število pripadnikov OS v KoV, zračnih silah ter mornarici

Število pripadnikov	KoV	Zračne sile	Mornarica
279.900	122.000	47.900	15.500

Vir: Jane's Sentinel 2009

Ukrajina si prizadeva, da bi v okviru obrambnih reform prešla iz divizijske strukture na fleksibilnejšo brigadno organiziranost z visoko stopnjo pripravljenosti, ki bo temeljila na hitrih, lahkih in premičnih odzivnih silah. Ukrajina sicer na veliko zmanjšuje svoje oborožene sile, na drugi strani pa povečuje specialne sile za izvidništvo, sabotaže in globinsko delovanje kakor tudi za sile protiteroristični boj.

Ukrajinske oborožene sile že nekaj let uspešno sodelujejo v raznih misijah in operacijah (Kosovo, BiH, Irak, UN), na mednarodnih vajah z zahodnimi oboroženimi silami in v okviru programa partnerstva za mir (PFP). V januarju 2010 je Ukrajina kot prva Nenato država dobila soglasje za sodelovanje v odzivnih silah RRF (Rapid Response Forces) v okviru zaveznitva, v okviru katerih bo zagotavljala NRF kot "useful niche capabilities" (enote in zmogljivosti JRKBO za strateški transport). Ukrajinske sile NRF bodo v operacijah

sodelovale od druge polovice leta 2010 do prve polovice leta 2011 in naj ne bi bile napotene v Afganistan.

Ukrajina že od leta 1993 na vojaškem področju bilateralno sodeluje z oboroženimi silami ZDA. Gre za program, pa katerem ZDA vsako leto namenijo Ukrajini 400.000 \$ finančne pomoči, programe usposabljanj (s strani ZDA kot tudi Nata in drugih evropskih držav) (Jane`s Sentinel 2009).

Na področju obrambne in vojaške industrije je Ukrajina zelo močna in si prizadeva za skupno razvojno sodelovanje z drugimi proizvajalci v postsovjetskem prostoru (z Rusko federacijo).⁷³ Kakor koli že, najbrž se bosta rusko-gruzijska vojna iz leta 2008 in plinska kriza leta 2009 odrazili tudi v prihodnji obrambni doktrini, v vojaških reformah in na področju obrambnega načrtovanja virov kakor tudi zmogljivosti.

5.4 ENERGETSKA DIMENZIJA

Zaradi bogatih nahajališč zemeljskega plina in nafte je že v sovjetskih časih bila čez ozemlje Ukrajine speljana kompleksna energetska tranzitna infrastruktura za distribucijo teh virov z Evroazijskega območja v Evropo (plinovodi v obsegu 33.327 km in naftovodi v obsegu 4514 km). Po razpadu Sovjetske zveze je Ukrajina to infrastrukturo nacionalizirala. Večinska oskrba Evrope z zemeljskim plinom in nafto z Evroazijskega območja poteka danes prav po tem sistemu. Ukrajina je danes glavna tranzitna država za distribucijo ruskega plina in nafte v Evropo, saj gre po njenem ozemlju kar 80 odstotkov vsega ruskega plina in nafte. Najpomembnejši plinovodi v Ukrajini so: cevovod Odessa–Brody (imenovan tudi kot cevovod Sarmatia), v državni lasti z njim upravljata UkrTransNafta in Druzhba naftovod (Jane`s Sentinel 2009).

5.4.1 Cevovod Odesa–Brody

Cevovod Odesa–Brody (znan tudi kot cevovod Sarmatija) je namenjen za tranzit surove nafte med ukrajinskima mestoma Odesa ob Črnem morju in Brody blizini ukrajinsko-poljske meje.

⁷³ Proizvodnja vojaških transportnih letal Antonov, proizvodnja oklepnih vozil in tankov (BTR, T-84), proizvodnja transportnih vojaških vozil, razvoj sodobne oborožitve in high-tech opreme (tudi elektronske in satelitske).

S cevovodom upravlja družba UkrTransNafta, ki je v ukrajinski državni lasti. Cevovod ima velik geopolitični pomen, zato je pogosto predmet političnih nesoglasij in mednarodnega pritiska. Prvotno je bil namenjen za tranzit nafte iz Kaspijskega morja (predvsem iz Kazahstana) v poljska pristanišča v Baltskem morju in od tam naprej v ostalo Evropo. Pomorski terminal Pivdenny v Odesi in cevovod med Odeso in mestom Brody sta bila zgrajena maja 2002. Gradila ju je družba Ukrnaftogazbud. Plinovod je bil neizkoriščen do leta 2004, zato je ukrajinska vlada sprejela predlog ruske naftne družbe, da se obrne tok plinovoda ter omogoči tranzit ruske nafte proti jugu do Črnega morja in od tam v kraje v Sredozemlju.⁷⁴ Dolžina cevovoda je 674 km. Leta 2006 je bil pretok 3,42 milijona ton nafte. Leto kasneje pa že 5,3 milijona ton. Leta 2003 je Evropska komisija cevovod Odesa–Brody–Plock razglasila za projekt vseevropskega interesa. Po zmagi Juščenka leta 2005 je Ukrajina načrtovala podaljšanje cevovoda do mesta Plock na Poljskem. Ter naprej po obstoječem severnem kraku cevovoda Družba v mesto Gdansk na Poljskem. V ta namen so ustanovili skupno ukrajinsko-poljsko podjetje Sarmatia. Konec leta 2006 je Juščenko na srečanju med EU in Ukrajino predlagal širitev cevovoda čez Slovaško v rafinerijo Kralupy na Češkem. Sporazum o širitvi so na konferenci energetske varnosti v Vilni oktobra 2007 podpisali predsedniki Poljske, Ukrajine, Litve, Gruzije in Azerbajdžana.

5.4.2 Cevovod Družba

Plinovod Družba je eden najdaljših plinovodov na svetu. Dolg je okrog 4000 km ter poteka od vzhodnega dela evropske Rusije do točk v Ukrajini, Belorusiji, na Poljskem, Madžarskem, Slovaškem, Češkem in v Nemčiji. Zgrajen je bil v času SZ z namenom zagotoviti zadostno količino plina v energetsko podhranjen zahodni del SZ, zavezniške države⁷⁵ Varšavskega pakta ter Zahodno Evropo. Danes je glavni cevovod za tranzit ruske in kazahstanske nafte po vsej Evropi. Leta 1958 so v Prazi na 10. zasedanju Sveta za vzajemno gospodarsko pomoč (SEV) sprejeli sklep o gradnji cevovoda za tranzit surove nafte iz SZ na Poljsko, Češkoslovaško, Vzhodno Nemčijo in Madžarsko. Dve leti kasneje so začeli graditi prvotno načrtovan 5327 km dolg plinovod. Leta 1962 je nafta dosegla Češkoslovaško, leto kasneje Madžarsko, Poljsko in Vzhodno Nemčijo. Cevovod je bil polno operativen oktobra 1964.

⁷⁴ Marca 2010 je ukrajinski veleposlanik v Belorusiji predlagal, da plinovod uporabijo v nasprotni smeri s ciljem zagotavljati surovo nafto iz Venezuele v beloruske rafinerije.

⁷⁵Od tod tudi poimenovanje plinovod prijateljstva.

Prvo nafto so črpali z naftnih polj v Tatarstanu in Samari (Kuybyshev). Cevovod poteka od mesta Almetjevsk čez osrednjo Rusko federacijo, kjer se zbira nafta iz zahodne Sibirije, Urala in Kaspijskega morja, ter se nadaljuje v mesto Mozyr v južni Belorusiji, kjer se razcepi na severno in južno vejo. Severna veja se nadaljuje čez ozemlje Belorusije, Poljske do rafinerij Plock in Schwed v Nemčiji. Na severu je cevovod povezan tudi s plinovodom Plock–Gdansk in terminalom Naftoport v Gdansku. Južna veja poteka proti jugu čez Ukrajino. V mestu Brody je plinovod Družba povezan s plinovodom Odessa–Brody. V mestu Užgorod se južna veja razdeli na Cevovod Družba 1, ki poteka proti Slovaški, in na Družba 2, ki poteka proti Madžarski in po plinovodu Adria na Hrvaško. V mestu Bratislava Družba 1 zavije proti Češki. Cevovod sistema Družba, ki poteka čez Belorusijo, je dolg 2910 km. Dolžina plinovoda v Ukrajini je 1490 km, na Poljskem 670 kilometrov, na Madžarskem 130 km, v Litvi 332 km, v Latviji 420 km ter na Slovaškem in na Češkem skupaj okoli 400 km. Plinovod prečka 45 velikih rek in več kot 200 železnic in avtocest. Cevi so bile izdelane v SZ in na Poljskem, oprema pa na Češkoslovaškem. NDR je bila odgovorna za črpalke, Madžarska pa za avtomatizacijo in komunikacijsko opremo. Stroški gradnje so bili 12,7 milijona USD. Premer cevi plinovoda se giblje od 420 do 1020 milimetrov. Z ruskim delom cevovoda upravlja naftna družba Transneft prek svoje hčerinske družbe OAO MN Druzhba. V Belorusiji je upravljavec Gomeltransneft Druzhba, v Ukrajini UkrTransNafta, na Poljskem PERN Przyjazn SA, na Slovaškem Transpetrol, na Češkem Mero in na Madžarskem MOL.

Ukrajinska predelava nafte je do leta 2007 narasla na 33,11 mio. sodčkov, čeprav novega vlaganja skorajda nima, zato je srednjeročno nerealno pričakovati zvečanje ukrajinske proizvodnje.

Ukrajina ima skupno 6 rafinerij, ki so v večji meri odvisne od ruske nafte, s skupno kapaciteto 880.000 sodčkov na dan. Rafinerije so bile leta 2000 delno privatizirane. Zaradi visokih cen nafte na svetovnem tržišču so v obdobju med letoma 2007 in 2008 ruski izvozniki svojo nafto raje distribuirali v druge dele sveta, ukrajinske rafinerije so v tistem obdobju delale s 35- do 40-odstotno zmogljivostjo⁷⁶ (Jane`s Sentinel 2009).

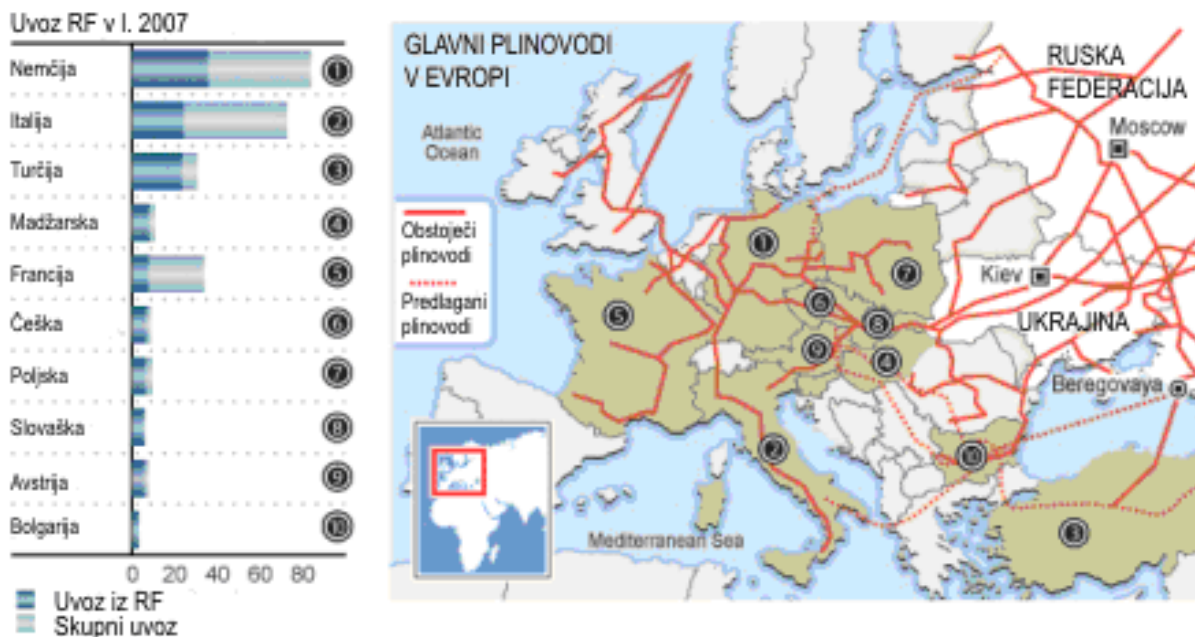
⁷⁶ Konec leta 2006 so mediji poročali, da je ukrajinska vlada brez soglasja parlamenta sprejela dogovor z Rusijo, po katerem naj bi za tisoč kubičnih metrov ruskega zemeljskega plina plačevala 95 dolarjev, kar je enkrat več, kot je zanj plačevala do takrat (50 dolarjev). Leta 2006 je cena plina na ruskem tržišču sicer znašala 38 EUR za tisoč kubičnih metrov. Za neruske bližnje države (Ukrajina) je zaradi dobrih sosedskih odnosov RF postavila ceno 59,9 EUR za tisoč kubičnih metrov plina, medtem ko so ostale evropske države (tudi Slovenija) plačevale za plin 151 EUR.

Plinska kriza leta 2009 je dodobra pretresla Evropo in močno vplivala na odnose Rusije z EU in z Ukrajino. Po letu 2006 je ruski gigant (Gazprom – podjetje v državni lasti in zato politično odvisen) začel postopno izenačevati cene izvoznega zemeljskega plina, ki so sicer zaradi sosedskih odnosov bile nekoliko nižje za neruske bližnje države (Ukrajina). Seveda pa sta tak tržni motiv najverjetneje spodbudila prozahodna politična situacija v Ukrajini in spogledovanje z EU in Natom. Ruska federacija želi imeti politični vpliv v Ukrajini, ker skozi njo poteka 80 odstotkov vsega ruskega izvoza (Gavrić 2009). Na drugi strani je ukrajinska energetska družba Naftogaz, prav tako v delni državni lasti, ki se ukvarja s proizvodnjo, prevozom in prodajo nafte, plina in rafinerijskih proizvodov. Naftogaz je ena izmed najdonosnejših družb v Ukrajini, saj v državno blagajno prinese 12 odstotkov vsega BDP, zaposluje pa 170.000 ljudi. Razpolaga z razvejano mrežo plinovodov in naftovodov v skupni dolžini 347.000 km.

Ukrajina je tretji največji porabnik zemeljskega plina na svetu (za ZDA in Rusijo), vendar pa z domačo proizvodnjo zadovolji le 25 odstotkov svojih potreb, ostalih 75 odstotkov uvozi. Naftogaz igra pomembno vlogo ne samo pri proizvodnji, temveč tudi pri tranzitu plina v Evropo. Naftogaz tako Ukrajini letno dobavi 70 milijard kubičnih metrov zemeljskega plina, medtem ko tranzitno iz Rusije v Evropo čez Ukrajino potuje še 120 milijard kubičnih metrov zemeljskega plina. Ker sta obe družbi v večinski državni lasti, na njuno poslovanje vplivata politiki obeh držav, zato obstaja velika možnost zlorabe teh družb v politične namene. Prav to se je zgodilo v času plinske krize januarja 2009, ki je med najhujšo zimo in evropsko finančno krizo trajala kar 22 dni. Pričakovati je, da bo RF tudi v prihodnje stremela h gradnji novih naftovodnih in plinovodnih omrežij, da bi se izognila monopolu in morebitnemu izsiljevanju tranzitnih držav.

Vsekakor je v tej dimenziji treba omeniti tudi druge ambicije in interese po gradnji novih energetskih omrežij tako na ruski kot tudi na ukrajinski strani in predvsem na strani držav EU, in sicer: Severni tok, Južni tok, Nabucco, Beli tok in Modri tok.

Slika 5.2: Glavni plinovodi in glavni odjemalci ruskega plina v Evropi



Vir: Reuters 2009

Evropska energetska politika si namreč prizadeva za zadostno oskrbo Evrope z zemeljskim plinom, saj EU želi skladno z obvezami iz Kjotskega sporazuma⁷⁷ zmanjšati svoje emisije toplogrednih plinov. Zato so nekateri projekti gradnje plinovoda projekti evropskega interesa po TEN-E. Seveda pa na drugi strani obe politični opciji vidita zaroto. Rusiji je cilj obiti tranzitne države in s tem onemogočiti oviranje distribucije svojih energentov, tranzitne države pa zdaj tožijo, da so namerno izključene in oškodovane zaradi večjih političnih pritiskov.

5.5 GRADNJA NOVIH ENERGETSKIH OMREŽIJ

5.5.1 Severni tok

Plinovod, ki bo povezal Rusijo z EU čez Baltsko morje, se imenuje Severni tok. V okviru

⁷⁷ Kjotski protokol je mednarodni sporazum, ki skuša zmanjšati emisije ogljikovega dioksida in petih drugih toplogrednih plinov. Sprejelo ga je 141 držav sveta, da bi zaustavile segrevanje ozračja. Protokol je začel veljati 16. februarja 2005 z rusko ratifikacijo. Emisije držav, ki so sporazum ratificirale, predstavljajo 61 % globalnih emisij.

projekta je ustanovljeno podjetje Nord Stream AG, ki je v lasti štirih delničarjev. Večinskega lastnika Gazproma in ostalih delničarjev Wintershalla, E.ON in Gasunie.

Plinovod v dolžini 1220 kilometrov bo od ruskega Vyborga do nemškega Greifswalda, v celoti potekal pod vodami Baltskega morja. Po načrtu bodo izdelali dve plinovodni cevi. Izdelava prve je načrtovana v naslednjem letu s pretočno sposobnostjo 27,5 mrd. m³ plina na leto. Do leta 2012 je načrtovana izdelava druge cevi z enako pretočno sposobnostjo, kar pomeni skupnih 55 mrd. m³ plina na leto. Strokovnjaki ocenjujejo, da ta pretok zadošča za preskrbo 25 milijonov uporabnikov. Plinovod bo pridobival plin iz nahajališč Yuzhno-Russkoye in Shtokmanvskoye. Gazprom že gradi 917 kilometrov dolg cevovod, ki bo povezal Severni tok z nahajališči plina. E.ON Ruhrgas in Wingas gradita dva cevovoda iz Greifswalda na vzhod in zahod Nemčije v skupni dolžini 850 km. Severni tok bo povezan z evropskim plinovodnim sistemom tako, da bodo plin poleg Nemčije lahko uporabljale še Francija, Velika Britanija, Danska, Nizozemska, Belgija in Češka. Vrednost projekta je 7,4 mrd. evrov (Nord Stream AG 2009).

Leta 2006 je Severni tok pridobil status projekta evropskega interesa v okviru Trans European Energy⁷⁸ (TEN-E). Na področju plina cilj TEN-E ni samo izpolniti normative Kjotskega protokola, temveč predvsem ustvariti razpršeno plinsko mrežo, ki bi izničila odvisnost EU od enega dobavitelja (TEN-E 2006).

Da bi severni tok dobil naziv projekta evropskega interesa, mora izpolniti tri normative, in sicer trajnost, konkurenčnost in varnost dobave. Severni tok ima status projekta evropskega interesa. Njegove pozitivne lastnosti pa so naslednje:

- EU nima zadostne količine plina v svoji lasti, zato je v veliki meri odvisna od uvoza plina.⁷⁹ Severni tok s kapaciteto 55 mrd. m³ zemeljskega plina bo na leto predstavljal 25 odstotkov vsega uvoza plina;
- Severni tok je podvodni plinovod, zato sta njegova gradnja in vzdrževanje cenejša;⁸⁰

⁷⁸ Ker se je ta s podpisom Kjotskega protokola zavezala, da bo do leta 2012 zmanjšala emisije ogljikovega dioksida do 5 odstotkov v primerjavi z letom 1990, zavzema plin poleg električne energije najpomembnejše mesto v bodoči energetske politiki EU.

⁷⁹ Kot primer naj navedemo podatek, da je leta 2005 uvoz predstavljal 58 odstotkov vsega plina. Do leta 2025 se bo odvisnost EU od uvoza še bolj povečala in bo po ocenah znašala 81 odstotkov.

⁸⁰ Glede na izračune Nord Stream AG bo po 25 letih končna cena investicije 15 odstotkov manjša, kot če bi izdelali plinovod na kopnem.

- podvodni plinovodi predstavljajo 45 odstotkov uvoza v EU. Omogočajo tudi večjo pretočno količino plina na leto in bi bili bolj odporni proti visokemu pritisku. Kopenski plinovod bi bil veliko daljši in bi potekal po ekološko bolj občutljivih in močno poseljenih območjih (Nord Stream AG 2009);
- pri transportu plina pod vodo ne potrebujemo kompresijskih postaj;
- Severni tok bo EU omogočil zanesljivo in stroškovno ugodnejšo dobavo plina;
- pozitiven vpliv na razvoj gospodarstva EU zaradi priložnosti za mnoga plinska, inženirska in okoljevarstvena podjetja, da sodelujejo pri izdelavi in vzdrževanju plinovoda;
- manjša verjetnost, da bi se namenoma poškodoval plinovod, ki bi ležal na dnu morju.

Gradnja Severnega toka pa ima tudi negativne lastnosti, ki so povezane s politično vlogo in ekološko varnostjo projekta:

- Severni tok bo obšel tradicionalne tranzitne države, zato vzbuja skrb pri oškodovanih državah. Cilj Severnega toka je ravno izločiti tranzitne države (Cohen 2006). Politiki oškodovanih držav trdijo, da je cilj ruske politike omogočiti EU neposreden uvoz plina,⁸¹
- nekdanji obrambni minister Švedske Mikaela Odenberga meni, da je mogoča zloraba Severnega toka v vohunske in vojaške namene (Bakst 2006). Nemški tednik Stern pa meni, da je mogoča uporaba opazovalnega sistema za vohunske operacije (Tillack 2008). Izjava ruskega premierja Vladimirja Putina, da bo za ekološko varnost plinovoda skrbela ruska mornarica, je te trditve nasprotnikov Severnega toka le še podkrepila (Interfax 2005);
- Baltsko morje je zaprtega tipa, zato voda v njem kroži počasneje kot na primer v Severnem morju, ki je del Atlantskega oceana. Latvijski predsednik Valdis Zatlers meni, da bi zaprtost morja lahko botrovala ekološki katastrofi (RIA Novosti 2009). Andreas Kalgren, švedski minister za okolje, pa meni, da je dno Baltskega morja preveč občutljivo, da bi nanj polagali plinovod (Upstream Online 2007). Poleg tega je

⁸¹ S tem bi onemogočili prekinitve dobave plin EU, na tranzitne države pa bi lahko politični močneje pritiskali s prekinitvami dobave (Upstream Online 2007). Po mnenju Rogerja Boyesa, novinarja Timesa, je cilj Rusije razorožiti države, kot sta Ukrajina in Gruzija. Ukrajina bi z izgubo položaja tranzitne države pri izvozu plina doživela gospodarski in politični pretres, saj bi se njena vloga v energetski politiki bistveno zmanjšala. Ukrajina bi bila prisiljena ponovno tesneje sodelovati z Rusijo (Boyes 2009).

bila v času druge svetovne vojne v Baltik odvržena ogromna količina orožja (Working Group on Chemical Munitition 1995).

Severni tok ima veliko nasprotnikov, ki opozarjajo na njegove negativne posledice. S finančnega vidika je gradnja plinovoda zgrešena investicija. Severni tok, bi povečal ponudbo plina iz Rusije v večji meri, kot je pričakovano povpraševanje evropskega trga, zato bi bilo ceneje urediti odnose z Ukrajino. V primeru gradnje Severnega toka pa bi se zmanjšal pomen Ukrajine, s čimer bi bil osnovni namen RF dosežen.

5.5.2 Južni tok

Plinovodni sistem, ki bo dobavljal ruski plin v države Jugovzhodne in Srednje Evrope po Črnem morju, se imenuje Južni tok in je skupni projekt⁸² Gazproma in ENI. Po njegovem sprejetju so se projektu pridružile mnoge države. Plinovod bi čez Rusijo in Črno morje dobavljal plin v Bolgarijo, Grčijo, Srbijo, Madžarsko, Avstrijo, Slovenijo⁸³ in Italijo.

Plinovod bo potekal v dveh smereh.⁸⁴ Poleg kraka iz Rusije, pod Črnim morjem do Bolgarije, Srbije, Madžarske in Avstrije oziroma Slovenije v Italijo, v Italijo pa bo šel tudi krak, ki se bo iz Bolgarije razcepil v Grčijo in nato pod Jadranskim morjem v južno Italijo.

Kapaciteta plinovoda bo 63 milijard m³ plina letno, njegova trenutno načrtovana dolžina je 900 km z najvišjo globino 2000 m, ki jo bo dosegel v Črnem morju. Odprtje se načrtuje v letu 2015 (STA). Plin bo v plinovod prihajal iz različnih nahajališč v Rusiji in državah Centralne Azije (South Stream AG 2009).

Tudi ta plinovod je označen kot projekt evropskega interesa z naslednjimi prednostmi (South Stream AG 2009):

- državam Jugovzhodne in Srednje Evrope bo Južni tok omogočil bolj predvidljivo,

⁸² Triindvajsetega junija 2007 sta družbi podpisali sporazum o gradnji Južnega toka in samo pol leta kasneje, 18. januarja 2008, ustanovili podjetje South Stream AG, ki je registrirano v Švici. Vsak družba ima 50-odstotni delež (South Stream AG 2009).

⁸³ Slovenska in ruska stran sta meddržavni sporazum o sodelovanju pri Južnem toku dorekli v začetku novembra, podpisali pa 14. novembra 2009 v Moskvi.

⁸⁴ Projekt še nima določene končne poti. Države podpisnice skupaj s predstavniki Gazproma od leta 2009 preučujejo najustreznejše trase. Natančen potek plinovoda bo predstavljen v letu 2011, ko se bo začela tudi gradnja plinovoda.

stabilno in zanesljivo dobavo plina, saj bo obšel tranzitne države;

- Južni tok bo zadovoljil naraščajoče potrebe Jugovzhodne in Srednje Evrope;
- na ekosistem Črnega morja naj ne bi imel večjih posledic. Gazprom ima že izkušnje pri gradnji plinovodov v Črnem morju, saj so leta 2003 odprli Modri tok;⁸⁵
- Južni tok bo ustrezal svetovno priznanim merilom za izkoriščanje naravnih virov in, še pomembneje, standardom konzorcija in njegovih delničarjev;
- plinovod bo spodbudil razvoj v državah jugovzhodne in srednje Evrope. Države podpisnice sporazuma lahko pričakujejo pozitiven gospodarski učinek novega plinovoda. Sodelovanje v Južnem toku bo Sloveniji omogočilo neposredni dostop na italijanski trg, ki je obenem glavni cilj tega velikega energetskega projekta. S tem so po Gazpromovih navedbah uresničeni vsi predpogoji za začetek izvedbenega dela projekta. Dostop na italijanski trg bo Gazpromu omogočil tudi okrepitev položaja v Evropi na splošno in še posebej na Apeninskem polotoku (Gazprom 2010). Projekt bo v Sloveniji ustvaril nova delovna mesta, država pa bo imela koristi tudi od tranzita plina.⁸⁶

Negativne lastnosti plinovoda:

- stroški izdelave Južnega toka bodo po ocenah od 19 do 24 milijard evrov, stroški plinovoda Nabucco pa naj bi bili trikrat nižji;
- nasprotniki Južnega toka menijo, da želi RF ohraniti odvisnost EU od ruskega plina, zato načrtuje gradnjo plinovoda, ki bo konkuriral Nabuccu (RTV SLO 2008);
- Južni tok ne bo prinesel novega vira plina, ampak bo le zmanjšal odvisnost Rusije od ukrajinskega ozemlja (Gavrič 2009). Cilj Južnega toka je obiti Ukrajino, vendar naj bi podvodni del potekal po ukrajinskem delu morja⁸⁷ (Forbes 2008).

⁸⁵ Skupaj z Eni S.p.A. je Gazprom zgradil plinovod Modri tok (Blue Stream), dolg 396 kilometrov, ki dovaja ruski plin v Turčijo čez Črno morje in poteka več kot 2 kilometra globoko. Modri tok je pomemben dejavnik dobave plina in življenjsko pomemben dejavnik za oskrbovanje Turčije z energijo.

⁸⁶ Direktor Srbijagasa Dušan Bajatović je ob tem po poročanju Blica poudaril, da bodo tranzitne takse za uporabo plinovoda v srbski proračun letno kapnile okoli pol milijarde evrov. Direktor direktorata za energetiko na ministrstvu za gospodarstvo Janez Kopač je v 17. novembra 2009 povedal, da Slovenija od plinovoda lahko računa na 50 do 60 milijonov evrov.

⁸⁷ Moskva želi o graditi plinovod Južni tok v turškem delu Črnega morja. Turčija, ki je sicer bolj naklonjena evropskemu projektu Nabucco, je Rusiji že dala dovoljenje, da v zvezi s tem projektom v turških ozemeljskih

Projekt Južni tok še nima dokončno določene poti, znano tudi še ni, katere države⁸⁸ bodo v projektu sodelovale. Študije trase naj bi bile končane do konca leta 2010. V letu 2011 naj bi se dela začela, končana pa naj bi bila leta 2015. Gre za izredno drag in zahteven plinovod, katerega namen je nejasen. Glede na to, da čez Ukrajino tečejo plinovodi k Balkanu in da bi bila tudi mogoča uporaba Modrega toka, ki je speljan v Turčijo, bi nov plinovod le povečal finančne izdatke. Tudi ta plinovod bo vsekakor prizadel plinsko industrijo v Ukrajini, ki bo namenoma spregledana (Gavrič 2009).

5.5.3 Nabucco

Plinovod Nabucco je še nerealiziran evropski projekt plinovoda, ki naj bi povezal vire iz Srednje Azije, Zakavkazja in Bližnjega vzhoda s porabniki na Balkanu in v Srednji Evropi.⁸⁹ Potekal bi po ozemlju Turčije, Bolgarije, Romunije, Madžarske in Avstrije. Partnerji v projektu so tudi družbe iz držav, po katerih bo plinovod potekal. Tako bi plinovod Nabucco povezal vzhod Turčije s plinskim vozliščem Baumgarten blizu Dunaja v Avstriji, z odcepi za potrebe porabnikov zemeljskega plina ob poti. Projekt vodi konzorcij na čelu z avstrijsko družbo OMV. Projekt podpira EU kot možnost za strateško izboljšanje razmerja z Rusijo glede dobav zemeljskega plina. Gazprom je namreč že zakupil trenutno dosegljive količine plina v Turkmenistan, želi pa prehiteti Nabucco tudi pri virih v Azerbajdžanu.⁹⁰ Zmogljivost plinovoda naj bi bila 30 milijard m³, predvidena cena pa okoli 8 milijard evrov.⁹¹

vodah opravi geološke raziskave. Če Turčija za projekt ne bo dala zelene luči, bo RF cevi speljala v ukrajinskih ozemeljskih vodah. S sodelovanjem Turčije bi se podaljšala trasa in zvišala cena projekta Južni tok, a zaradi političnega tveganja, povezanega z Ukrajino, je to za Rusijo še vedno bolj zaželena rešitev (*Kommersant*).

⁸⁸ Turčija v zameno za sodelovanje v projektu Južni tok od Rusije pričakuje nižje cene plina in omilitev pogojev pri obveznem prevzemanju dogovorjenih količin, na drugi strani pa povečanje obsega dobav, kadar je to potrebno. Gazpromu v zameno ponujajo delež pri gradnji podzemnega skladišča plina v Turčiji in plinske elektrarne ter sodelovanje pri privatizaciji distribucijske mreže. RF je glavni dobavitelj plina Turčiji, kjer ima kar 60-odstotni delež.

⁸⁹ Plinovod Nabucco, o katerem EU razmišlja že od leta 2002, bi Evropi zagotovil neposreden dostop do nekaterih največjih nahajališč plina zunaj Rusije.

⁹⁰ Nabucco naj bi začetne dobave plina pridobival iz Šah Deniza v Azerbajdžanu. RF je julija 2008 Azerbajdžanu ponudila, da od njega po evropskih tržnih cenah odkupi ves azerbajdžanski plin.

⁹¹ Projekt za gradnjo plinovoda Nabucco je s posojili že pridobil 70 % potrebnih sredstev (Mitschek 2010).

Evropska investicijska banka, Evropska banka za obnovo in razvoj in Svetovna banka so z družbo Nabucco podpisale dogovor o financiranju gradnje plinovoda, ki bi plin s Kaspijskega morja pripeljal vse do Avstrije. Komisar za energijo Günther Oettinger je marca dejal, da se izteka čas, ko bo treba najti investitorje za projekt plinovoda Nabucco in podpisati pogodbe z dobavitelji in kupci plina. Dokončna odločitev o gradnji Nabucca naj bi bila sprejeta najkasneje letos v jeseni.

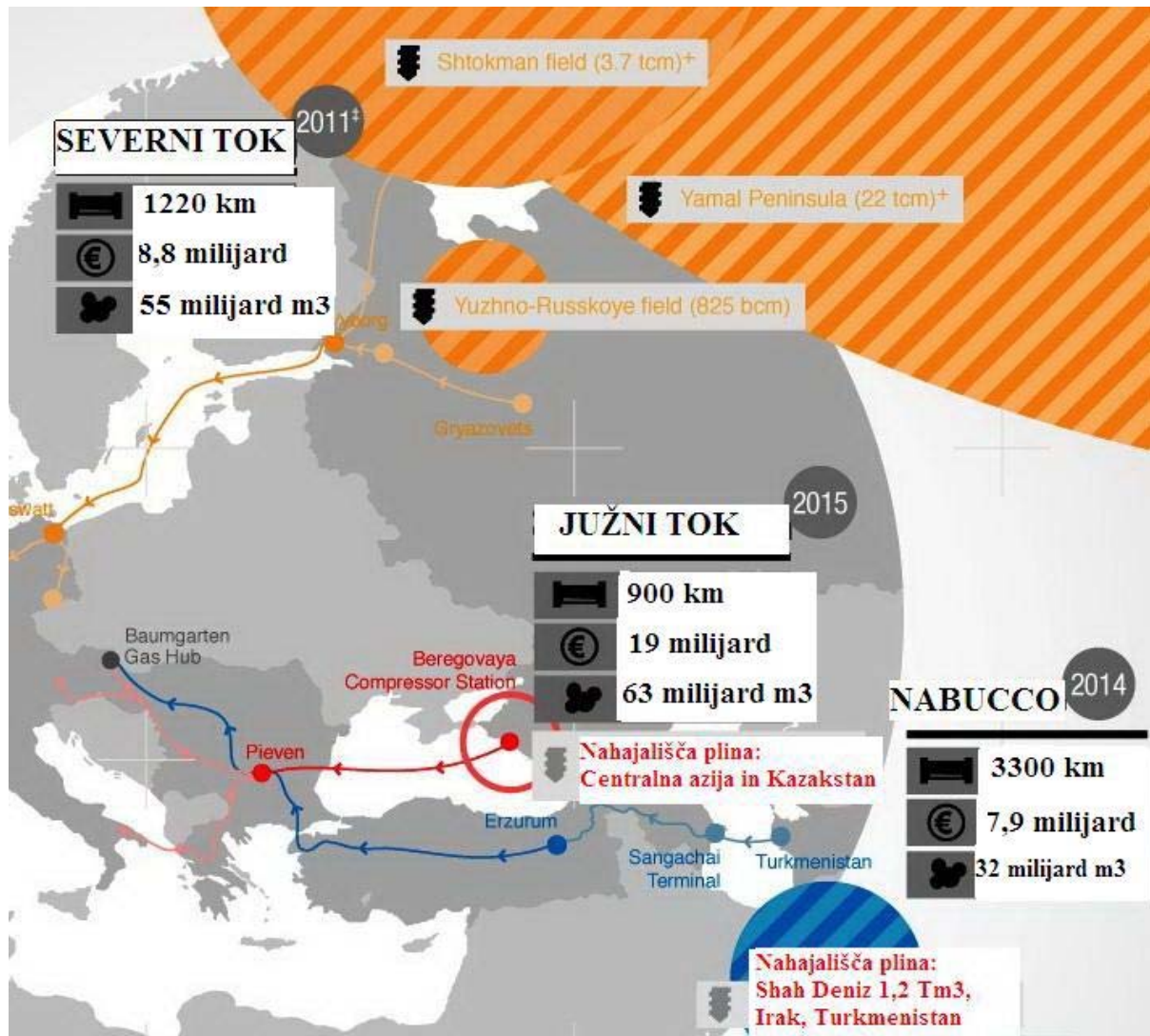
Banke naj bi skupaj Nabuccu zagotovile do štiri milijarde evrov posojila (Bodoni 2010). Evropska investicijska banka naj bi zagotovila dve milijardi evrov, Evropska banka za obnovo in razvoj 1,2 milijarde evrov, International Finance Corporation pod okriljem Svetovne banke pa naj bi zagotovila 800 milijonov evrov. Partnerji v Nabuccu bodo zagotovili 30 odstotkov od 7,9 milijarde evrov. Takšna je ocena stroškov gradnje plinovoda. Plinovod bo dolg 3300 kilometrov, njegova kapaciteta pa naj bi predvidoma znašala 31 milijard kubičnih metrov letno. Gradnja naj bi se začela prihodnje leto, prvi plin pa naj bi po plinovodu stekel leta 2014 oziroma 2015.

Plinovod Nabucco je konkurenca plinovodu Južni tok,⁹² s katerim namerava ruski Gazprom plin s Kaspijskega morja pripeljati v Italijo. Južni tok naj bi predvidoma potekal tudi po ozemlju Slovenije, medtem ko se ji bo plinovod Nabucco izognil.

Nabucco naj bi gradil konzorcij evropskih podjetij, projekt pa poleg EU podpira tudi Obamova administracija. Prav zaradi podpore Washingtona ter dejstva, da bi se Južnemu toku z 20 odstotki kapitala rad pridružil francoski EDF, si je Scaroni zamisli, da bi ga po vstopu na evropska tla (v Bolgariji) povezali s projektom Nabucco (Poslovni dnevnik 2010).

⁹² Gazprom zanika, da bosta Južni tok in Nabucco konkurenca. Pomembno je, da ne izključujeta drug drugega. Izračuni kažejo, da bo v Evropi v prihodnosti potrebna večja količina plina, kot ga lahko Severni in Južni tok ter Nabucco skupaj zagotovijo. Če pride do uresničitve Južnega toka in Nabucca, bo konzorcij, ki odgovarja za gradnjo Južnega toka, začel sodelovati z Nabuccom o optimizaciji smeri gibanja in garancije varnih dobav (Gazprom 2010) Po drugi strani pa je Sergej Šmatko, ruski minister za energijo, marca 2010 izjavil, da je projekt Južni tok močnejši ter da imajo plin in sporazume o gradnji plinovoda. S tem je prekinil vsako nadaljnjo razpravo o povezovanju plinovodov. Idejo za povezovanje teh dveh projektov je dal Paolo Scaroni, predsednik uprave italijanskega energentskega giganta Eni.

Slika 5.3: Prikaz načrtovanih poti, predvideni stroški, leto konca gradnje, pretok, dolžina in predvidena nahajališča plina



Vir: Cisoilgas 2010

5.5.4 Beli tok

Plinovod Beli tok, naj bi črpališča zemeljskega plina na južnem Kavkazu povezal z Romunijo, v nadaljevanju pa naj bi bil plinovod speljan do Trsta. Projekt nastaja v okviru t. i. plinovodov Južnega koridorja in predstavlja odgovor na zahteve Evropske unije po diverzifikaciji virov dobave zemeljskega plina in pričakovano povečano porabo plina v prihodnosti. Približno 2000 kilometrov dolg plinovod, ki bo speljan pod gladino Črnega morja, je v fazi pridobivanja dovoljenj, sledili bodo dogovori z bankami in iskanje finančnih sredstev. Skupaj s plinovodom Nabucco naj bi Beli tok v prihodnosti v Evropo dobavil okoli 60 milijard

kubičnih metrov plina letno, kar ustreza predvidenim količinam plina, ki naj bi letno iz Rusije v Evropo priteklo po konkurenčnem projektu Južni tok (Vašakmadzi⁹³ 2010).

5.5.5 Modri tok

Priprave za gradnjo plinovoda Modri tok so se začele leta 1997, ko sta Ruska federacija in Turčija podpisali medvladni sporazum. Plinovod Modri tok je v letih 2002–2003 zgradilo podjetje Gazprom v sodelovanju z italijanskim podjetjem Eni S.p.A. Prva dobava plina v Turčijo je bila v februarju 2003. Namen Modrega toka je oskrba Turčije z ruskim plinom čez Črno morje in z direktno povezavo povečati zanesljivost dobave. Pred tem je Turčija prejemale rusko nafto po starem plinovodu, ki je potekal iz RF čez Ukrajino, Moldavijo, Romunijo in Bolgarijo. Eden od političnih ciljev projekta Modri tok je tudi ruska blokada konkurenčnih poti držav, katerih cilj je uporaba ozemlja Turčije za dobavo plina s Kaspijskega območja v Evropo. Dolžina plinovoda je 396 kilometrov. Plinovod poteka več kot 2 kilometra globoko. Stroški gradnje so bili 3,2 milijarde USD. Modri tok je pomemben dejavnik dobave plina in življenjsko pomemben dejavnik za oskrbovanje Turčije z energijo. Ruska federacija⁹⁴ načrtuje podaljšanje plinovoda Modri tok do Libanona, Sirije, Izraela in Cipra (Wikipedija 2010).

5.6 PLINSKA KRIZA LETA 2009

Plinska kriza je leta 2009 pretresla Evropo in močno vplivala na odnose RF z EU in Ukrajino. Razlogi za spor so bili bistveno globlji in niso le posledica neuspešnih pogajanj med vpletenima državama. Rusko manjšino v Ukrajini RF izkorišča za doseganje političnih ciljev, medtem ko jo Ukrajina želi počasi asimilirati. Ukrajina si po dolgotrajni odvisnosti od RF želi

⁹³ Giorge Vašakmazi, predstavnik konzorcija GUEU, je projekt Beli tok predstavil na strateški energetski konferenci Energetika v jugovzhodni Evropi junija 2010 v Portorožu.

⁹⁴ Ruski predsednik Dmitrij Medvedjev je maja 2010 obiskal Turčijo, kjer se je srečal s predsednikom Abdullahom Gülom in premierem Recepom Tayyipom Erdoganom. Med njegovim obiskom je bilo podpisanih več kot 20 sporazumov o sodelovanju na področju energetike, transporta, kmetijstva, izobraževanja in turizma (Delo 2010).

popolno neodvisnost, RF pa si želi pridobiti status nekdanje SZ. Glavna akterja plinske krize sta bila plinska mogotca Gazprom in Naftogaz, ki sta v večinski državni lasti.

5.6.1 Gazprom

Gazprom⁹⁵ je ena od največjih svetovnih energetske družbe. Njegova glavna poslovna področja so geološko raziskovanje, proizvodnja, prevoz, skladiščenje ogljikovodikov ter tudi proizvodnja in trženje toplote in električne energije. Poslanstvo družbe je zagotovitev učinkovite in uravnotežene dobave plina ruskim kupcem in zanesljivo izpolnjevanje dolgoročnih pogodb izvoza plina.⁹⁶ Družba razpolaga z 70 odstotki raziskanih zalog v Rusiji, kar v svetovnem merilu pomeni 17 odstotkov vseh raziskanih svetovnih zalog. Tako z ekonomskega kot s političnega vidika je Gazprom najpomembnejša ruska družba.⁹⁷ Leta 2008 je davčni blagajni Rusije prispeval 685,8 mrd. rubljev in skrbel za ogrevanje celotnega ruskega prebivalstva⁹⁸ (Gazprom 2010).

5.6.1.1 Zgodovina Gazproma

V času ZSSR je dejavnosti na področju raziskovanja, proizvodnje, prodaje in dobave plina prevzelo Ministrstvo za plinsko industrijo. Leta 1989 se je ministrstvo preoblikovalo v Gazprom. S privatizacijo je družba, v skladu s predsednikovim Določilom št. 1333, izdanim leta 1992, prevzela obveznost za nemoteno dobavo plina vsem potrošnikom Ruske federacije, uresničevanje dobave plina v tujino v skladu z bilateralnimi sporazumi, izvajanje enotne znanstvenotehnične in investicijske politike za obnavljanje in razvoj ESP ter gradnje in financiranja plinovodov (Druzhinina 2008). V rusko delniško družbo se je družba preoblikovala leta 1993 in pet let kasneje postala delniška družba odprtega tipa. V času

⁹⁵ V ruščini se plinska industrija imenuje Gazovaya Promishlennost. Od tod je tudi nastalo ime podjetja Gazprom.

⁹⁶ Ruski naftni gigant Gazprom je v minulem letu ustvaril 793,8 milijarde rubljev (20,5 milijarde evrov) čistega dobička, kar je 2,9 odstotka več kot v letu 2008. K temu je največ prispevalo sodelovanje nemškega koncerna Eon na naftnem polju Južno-Ruskoje v Sibiriji.

⁹⁷ V letu 2008 je proizvedla 549,7 mrd. m³ zemeljskega plina, kar znaša 83 odstotkov celotne ruske proizvodnje in približno 17 odstotkov svetovne proizvodnje.

⁹⁸ Družba ima v lasti skorajda celoten ESP, ki obsega 159,5 tisoč km in je razvejan od meje z Baltskimi državami do Tomska na vzhodu Sibirije in od Uzbekistana do polarnega kroga na severu.

privatizacije⁹⁹ je bil na čelu vlade nekdanji predsednik družbe Viktor Černomirdin.¹⁰⁰ Družbi je omogočil neomejeno financiranje in popolno politično podporo (Narat 2006). Černomirdina so leta 1998 odstranili s položaja predsednika vlade. S prihodom Vladimirja Putina na oblast se je spremenila tudi vodstvena struktura družbe Gazprom, ki je padla pod finančni in davčni nadzor. Davčni inšpektorji so ugotovili veliko zadolženost in davčno utajo. Družba je morala nemudoma poravnati vse dolgove in je leto končalo z izgubo (Freedman in Brown 2006). Leta 2001 je bil za predsednika uprave družbe imenovan Aleksej Miller.¹⁰¹

5.6.1.2 Izvozna in cenovna politika

Ker je družba Gazprom v večji meri državno podjetje, njena cenovna politika ni usmerjena le tržno, temveč tudi politično. Cenovno politiko Gazproma lahko razdelimo na tri sklope: cena plina za Rusijo, cena plina v državah nekdanje ZSSR in cena plina ostalim odjemalcem. Čeprav ruski trg predstavlja 55-odstotni delež prodaje podjetja, Gazprom ravno tu že od leta 2000 beleži izgubo (Druzhinina 2008). Cena plina (brez carine in trošarin) je na ruskem trgu v letu 2006 znašala 38 EUR na tisoč m³ zemeljskega plina, kar je bilo močno pod tržno ceno, ker je bila umetno vzdrževana, da bi zadovoljila prebivalstvo. Tako nizka cena plina zadovoljuje ruske odjemalce in vnaša energetske stabilnost v državo.¹⁰² RF je v države nekdanje ZSSR v želji, da bi ohranila dobrososedske odnose do leta 2006 zaradi privilegiranega položaja prodajala plin po nekoliko nižji vrednosti od realne. Ta je v letu 2006 znašala 59,9 EUR na tisoč m³ zemeljskega plina (brez carine in trošarin). Po letu 2006 je

⁹⁹ V postopku privatizacije je vlada obdržala 41 odstotkov delnic, 29 odstotkov je pripadlo vodstvu družbe, 15 odstotkov jih je bilo prodanih v obliki privatizacijskih čekov in denarnih sredstev zaposlenim in nekdanjim zaposlenim, ostalo pa je bilo prodano državljanom Rusije. Cena delnic je bila izredno nizka in jo je nadzorovala vlada. Tujih investicij je smelo biti vsega 9 odstotkov. Na koncu privatizacijskega postopka leta 1995 je bila družba prodana za 250 milijonov USD (vrednost družbe je leta 1997 znašala 40 milijard USD).

¹⁰⁰ Viktor Stepanovič Černomirdin (1938-2010), ruski politik, ki je bil leta 1989 direktor Gazproma ter predsednik vlade RF od leta 1992 do leta 1998. Med letoma 2001 in 2009 je bil ruski veleposlanik v Ukrajini. Predsednik Medvedjev ga je leta 2009 zaradi kontraverznih izjav odpoklical, ker bi v Ukrajini lahko postal "persona non grata". Imenoval ga je za svojega posebnega svetovalca za gospodarske odnose z SND. Umrli je 03. novembra 2010.

¹⁰¹ Z njegovim prihodom so se prihodki od prodaje potrojili (leta 2006 so znašali 62 mrd. EUR), tržna kapitalizacija se je podeseterila in podpisanih je bilo veliko mednarodnih sporazumov o sodelovanju z državami vsega sveta.

¹⁰² Ker je podjetje v večinski državni lasti, nizka cena omogoča vladajoči stranki večjo podporo.

Gazprom napovedal počasno izenačevanje cen plina z drugimi odjemalci.¹⁰³

Gazprom je ostalim odjemalcem prodajal plin po tržni ceni, ki je v letu 2006 znašala 151 EUR na tisoč m³ zemeljskega plina. To so Slovenija, Švica, Belgija, Nemčija, Avstrija, Italija, Francija, Nizozemska, Grčija, Turčija, Poljska, Češka, Slovaška, Madžarska, Bolgarija, Romunija, Srbija, Črna gora, Bosna in Hercegovina, Makedonija, Hrvaška, in Finska.¹⁰⁴ Cena med državami ni enaka in je odvisna od stroškov dobave. Če podjetje v Rusiji plin prodaja pod ceno in od leta 2000 beleži izgubo, je pri izvozu ravno nasprotno. Gazprom z izvozom plina ustvarja dobiček pri prodaji. Pri izvozu plina velja omeniti način sklepanja pogodb, ki ga podjetje uporablja¹⁰⁵ (Gazprom 2008). Gazprom je leta 2006 v EU izvozil eno tretjino vsega uvoženega plina v EU.¹⁰⁶ V istem letu je v države SND in Baltika izvozil 101 mrd. m³ zemeljskega plina od tega 59 mrd. m³ v Ukrajino, kjer leži tudi glavna povezava med zahodnosibirskimi nahajališči in državami zahodne Evrope. Zaradi tega RF stremi h gradnji novih plinovodov, da bi se izognila tranzitnim državam, ki predstavljalo oviro pri nemoteni dobavi plina (Gazprom 2008).

5.6.2 Naftogaz

Ukrajinska energetska družba Naftogaz¹⁰⁷ se ukvarja s proizvodnjo, prevozom in prodajo

¹⁰³ Gazpromovo višanje cen si lahko razlagamo z dveh vidikov. Prvi vidik je tržni, saj bo Gazprom z višjimi cenami iztržil veliko več in izenačil vse odjemalce. Kljub temu, da bo cena višja, ta ne bo presežala cen ostalih izvoznikov plina. Poleg tega ima RF (in s tem Gazprom) v lasti največje zaloge plina in je za Evropo najbolj zanesljiv in stabilen dobavitelj. Drugi vidik je politični. Večina držav nekdanje ZSSR se oddaljuje od Rusije. Baltske države so že članice EU, Ukrajina pa teži k vstopu v EU in NATO. Ravno Ukrajina je najbolj pereč problem. Zadnja leta vladajoča politična elita ne vzdržuje dobrih odnosov z Rusijo. Slednja želi imeti ukrajinsko politiko po nadzorom, saj gre 80 odstotkov vsega Gazpromovega izvoza skozi njo.

¹⁰⁴ Tem državam je ponujena tržna cena, ki je odvisna od cen nafte na trgu in je izračunana na podlagi kvot Rotterdamske naftne borze.

¹⁰⁵ Gazprom izvozi plin v Evropo na podlagi 25 letnih pogodb, ki so sklenjene na državni ravni z dvostranskim sodelovanjem. Način plačila je določen na podlagi določila »take or pay«, kar pomeni, da kupec predčasno plača določeno količino plina, četudi je bila dejanska poraba manjša od dogovorjene. Take dolgoročne pogodbe omogočajo Gazpromu povračilo vloženih sredstev v milijardne načrte. Na drugi strani je kupec dolgoročno deležen zanesljive in stalne dobave plina.

¹⁰⁶ 161,5 mrd. m³ zemeljskega plina.

¹⁰⁷ Državna delniška družba je bila ustanovljena 25. maja 1998 pod imenom Ukrajinski Naftogaz.

plina, nafte in ostalih rafinerijskih proizvodov. Je ena izmed največjih ukrajinskih družb,¹⁰⁸ ki proizvede 90 odstotkov plina in nafte v državi in prinese 12,5 odstotka vsega BDP ter 10 odstotkov v državno blagajno. Razpolaga z razvejano mrežo plinovodov, ki je v letu 2009 znašala 347.000 km. V letu 1991 je Ukrajina porabila 118,1 milijarde m³ zemeljskega plina¹⁰⁹ in bila tako tretji največji porabnik plina na svetu (Naftogaz 2010). Cilji družbe so povečati prodajo in skladiščenje nafte in plina, sodelovati pri razvoju naftnih in plinskih virov drugih držav,¹¹⁰ sodelovati pri evro-azijskem naftnem transportnem koridorju, povečati število nahajališč v Črnem in Azovskem morju, izboljšati procesiranje plina, povečati porabo TNP in ostalih produktov, modernizirati in povečati obstoječi naftni in plinski sistem ter izvajati raziskave na področju procesiranja plina. Ukrajina ima v lasti 5400 milijard m³ zemeljskega plina. Naravna lega ji dodeljuje vlogo tranzitne države med s plinom bogatimi državami in Evropo. Sistem plinovoda je dolg 38.200 km ter ima vhodno kapaciteto 288 milijard m³ zemeljskega plina in izhodno kapaciteto 178,5 milijard m³ zemeljskega plina letno. Naftogaz letno dobavi ukrajinskemu trgu 70 milijard m³ zemeljskega plina, medtem ko tranzitno iz Rusije v Evropo potuje čez Ukrajino 110–120 m³ zemeljskega plina. Sicer je tranzitna kapaciteta plinovoda 140 m³ zemeljskega plina letno (Naftogaz 2009).

S ciljem zmanjšanja odvisnosti od Rusije Naftogaz išče nove načine za razpršitev dobave plina v EU. Projekt Beli tok bo dobavljal plin iz kaspijske regije v Ukrajino, Romunijo in srednjo Evropo.¹¹¹ Ker sta obe družbi v večinski državni lasti, najpomembnejše odločitve družb sprejema vlada in ju lahko zlorablja v politične namene.

5.6.3 Potek plinske krize 2009

Po več kot 40 letih neprekinjenega dobavljanja plina evropskim odjemalcem iz Rusije čez Ukrajino je plinska kriza očrnila ugled obeh držav. To ni bil edinstven primer, saj sta se RF in Ukrajina v podobni situaciji znašli že tri leta prej, ko je bila dobava prekinjena le Ukrajini.

¹⁰⁸ Zaposluje 170.000 ljudi, kar predstavlja 1 odstotek celotnega delovno aktivnega prebivalstva Ukrajine.

¹⁰⁹ Ukrajina zadovoljuje le 23 do 25 odstotkov domače porabe, preostali del pa mora uvoziti.

¹¹⁰ Rusije, Turkmenistana, Kazahstana, Libije, Egipta in Združenih arabskih emiratov.

¹¹¹ Projekt je bil predstavljen leta 2005, tri leta kasneje pa je dobil status projekta evropskega interesa. Kljub njegovemu potencialu, naj bi plinovod začel delovati po letu 2016 (GUEU 2009).

Kriza leta 2006 je bila rešena v štirih dneh, zato ni prišlo do prekinitve dobave ostalim evropskim odjemalcem. V zadnji plinski krizi pa je do prekinitve dobave plina v tranzitu prišlo, ker je kriza trajala celih 22 dni in močno oškodovala že s finančno krizo prizadeto evropsko gospodarstvo (Gavrič 2009).

Dobava plina je bila Ukrajini prekinjena 1. januarja 2009. Gazprom in Naftogaz imata podpisano letno pogodbo, ki traja od 1. januarja do 31. decembra.¹¹² Gazprom je na prekinitev dobave opozarjal že sredi decembra 2008, ker državi nista uspeli podpisati nove pogodbe. Posledično je Gazprom prekinil dobavo plina za ukrajinski trg ter istočasno evropskemu trgu obljubili, da bo dobava plina, namenjenega Evropi, potekala nemoteno in da kriza ne bo prizadela ostalih držav. Prve štiri dni Evropa krize res ni občutila, saj je dobava potekala dokaj normalno. Kriza se je začela širiti zunaj meja Ukrajine in Rusije 5. januarja, ko je Gazprom obtožil Ukrajino, da je v zadnjih štirih dneh ukradla 65,3 milijona m³ plina, namenjenega evropskemu trgu. Ukradeno količino naj bi ukrajinska stran nadomestila s svojimi zalogami. Ukrajina je vse očitke zavrnila in potrdila, da je uporabila 52,3 milijona m³ tehničnega plina za nemoteno delovanje plinovoda v času, ko je bila prekinjena dobava domačemu trgu (Gazprom 2009).

Ruski premier Vladimir Putin in izvršni direktor Gazproma Aleksej Miller sta se istega dne zvečer dogovorila, da zmanjšata količino tranzitnega plina za 65,3 milijona m³. Vse evropske države so bile o tem obveščene. Šestega januarja so se razmere le še poslabšale.¹¹³ Predsednik Ukrajine Viktor Juščenko je očitke ovrigel in zatrdil, da je Ukrajina zaradi zmanjšanja dobave uporabila svoj plin v tranzitne namene (Juščenko 2009). Boljših razmer glede na očitke nasprotujočih strani ni bilo za pričakovati. Sedmega januarja je Aleksej Miller obvestil javnost, da je Gazprom prekinil celotno dobavo plina v Ukrajino in skozi njo, ker je Ukrajina zaprla sistem. Ukrajina je ponovno ovrгла očitke in zatrdila, da so bili plinovodi zaprti, ker je Gazprom prekinil dobavo (Naftogaz 2009). Odločitev je prizadela večino evropskih držav.¹¹⁴ Osemdeset odstotkov te količine priteka na evropski trg ravno čez Ukrajino. Mnoge države zlasti na Balkanu so popolnoma odvisne od ruskega plina (Pirani 2009).

¹¹² Vsako leto se podpiše nova pogodba, ki določa novo ceno plina in stroške tranzita skozi Ukrajino.

¹¹³ Na tiskovni konferenci v Londonu in Berlinu je izvršni direktor Gazproma izjavil, da je Ukrajina zaprla tri od štirih tranzitnih plinovodov.

¹¹⁴ Ruski plin predstavlja med 20 do 25 odstotkov vsega plina v EU (Noel 2008).

Ker krizi ni bilo videti konca, se je EU odločila, da bo posredovala pri reševanju spora. Opazovalna skupina s strokovnjaki EU ter obeh sprtih strani je bila formirana 10. januarja. Spremljala je dogajanje na ključnih točkah tranzitnih plinovodov. Oblikovanju skupine je nasprotovala RF, saj je takratna ukrajinska premierka Timošenkova v sporazum lastnoročno dodala, da je za nastalo krizo v celoti kriva RF (Pirani 2009). Po umiku sporne deklaracije je bil sporazum naslednji dan podpisan. Enajstega in 12. januarja so namestili neodvisne opazovalce na ključne točke plinovoda. K rešitvi problema pa skupina neodvisnih opazovalcev ni pripomogla, tako da je Evropa preživela čas med 13. in 17. januarjem brez ruskega plina.¹¹⁵ Situacijo je najtežje prenašala Jugovzhodna Evropa, kjer je ponekod grozila tudi humanitarna katastrofa (Pirani 2009).

Ukrajina je v tem času izkoristila tranzitne plinovode, da bi dobavljala plin z zahoda države na južni in vzhodni del države. Posledično je 12. januarja zavrnila ponudbo Gazproma, da bi sprostili plin za jugovzhodno Evropo skozi postajo Sudzha. S pomočjo Paola Scaronija¹¹⁶ je ruski premier Vladimir Putin 15. januarja predlagal, da bi konzorcij evropskih podjetij finančno podprl obratovanje tranzitnih plinovodov, dokler nov sporazum ni podpisan¹¹⁷ (Gazprom 2009). Plin je začel ponovno teči 20. januarja in dva dneva kasneje se je raven plina povzpela na normalno količino.

Sporazum o dobavi plina v Ukrajino natančno opredeljuje, da bo RF Ukrajini v letu 2009 dobavila 40 milijard m³ plina. Od leta 2010 pa 52 milijard m³ plina letno. Pri tem dobavljena količina ne sme presegati 120 odstotkov dogovorjene količine. Poleg tega sporazum vsebuje še klavzulo o 80-odstotni proviziji "take or pay". Prav tako sporazum zavezuje, da cena v letu 2009 znaša 80 odstotkov "evropske" cene, od leta 2010 pa se bosta ceni izenačili (STA 2009).

Najpomembnejše točke sporazuma o tranzitu plina čez ukrajinsko ozemlje so:

- tranzitna količina ne bo manjša od 110 milijard m³ plina,
- v letu 2009 znaša tranzitna cena 1,7 dolarja na tisoč m³ plina. Pri tem se upošteva

¹¹⁵ RF je še naprej trdila, da Ukrajina ne dovoli dobave plina, ta pa je trdila nasprotno, da RF še ni odprla plinovodov in da kljub vsemu plin ne bi mogel teči brez veljavne pogodbe.

¹¹⁶ Paolo Scaroni je izvršni direktor Eni SpA.

¹¹⁷ Do končnega sprejetja predloga ni prišlo, saj sta 19. januarja Ukrajina in RF uspešno podpisali sporazuma o dostavi in tranzitu plina za naslednjih deset let.

Gazpromov avans v vrednosti 250 milijonov dolarjev. Od leta 2010 bo cena na tisoč m³ plina 2,04 dolarja;

- v sporazumu se je Gazprom zavezal, da bo predčasno plačal 1,7 milijarde dolarjev za tranzitne usluge.

Točke sporazuma kažejo, da je problem le preložen in ni dokončno rešen. V plinski krizi leta 2009 je Ukrajina otežila svoj položaj in si ustvarila slabše pogoje. Problem je nastal, ker ni bilo pogodbe o dobavi in tranzitu plina. Plin ni mogel steči, dokler omenjena pogodba ni bila verificirana. V krizi sta sodelovali vrhovni oblasti obeh držav.¹¹⁸ Poleg ekonomskih je kriza dobila tudi politične razsežnosti. Njen vpliv je daljnosežen in bo vplival na politiko tako EU kot Rusije in Ukrajine.

5.6.4 Plinska kriza v prihodnosti

Postavlja se vprašanje, ali se lahko podobno stanje ponovi v prihodnosti. Do novega incidenta je prišlo junija letos. Potem ko je RF zaradi spora glede plačila dolga Belorusiji zmanjšala dobavo plina za 30 odstotkov, je beloruski predsednik Aleksander Lukašenko odredil prekinitev prenosa ruskega plina v Evropo. Evropska komisija je v prvem odzivu na novico, da je RF zaradi trgovinskega spora zmanjšala dobavo plina Belorusiji, povedala, da zaradi tega ne pričakuje velikih težav. Ogrožene bi lahko bile Litva,¹¹⁹ Poljska in Nemčija. Po besedah Marlene Holzner¹²⁰ je Komisija pojasnila, da v Evropo po beloruskem sistemu, v katerem je bila zmanjšana dobava ruskega plina, pride le majhna količina plina. Glavnega plinovoda, ki oskrbuje Evropo s plinom in poteka čez Belorusijo, imenovanega Yamal, ta spor ni prizadel. Evropsko komisijo je ruska stran o zmanjšani dobavi plina obvestila v okviru mehanizma o zgodnjem obveščanju, ki je bil vzpostavljen lani. Mehanizem je trifazen: obveščanje, ocena stanja na obeh straneh in sestanek obeh strani. Analitiki opozarjajo, da bi lahko izbruhnila "nova plinska vojna", ker želi Kremelj kaznovati beloruskega predsednika

¹¹⁸ V Ukrajini je prihajalo tudi do sporov med predsednikom države in premierko vlade. Gazpromov vrh je sprejemal odločitve in se izpostavljal medijem, vendar se je dalo opaziti vpliv predsednika in premierja vlade.

¹¹⁹ Litva je 100-odstotno odvisna od ruskega plina, ki pride čez Belorusijo. Z zalogami bi ji lahko pomagala Latvija.

¹²⁰ Tiskovna predstavnica evropskega komisarja za energijo.

Aleksandra Lukašenka, ki je v začetku leta nakazal željo po približanju Evropi, s čimer je močno razjezil Moskvo (Delo 2010). V poteku plinske krize leta 2009 je Ukrajina pristala na sila neugodne pogoje. Problem pogodb je predvsem v časovnem okviru. Pogodba namreč traja od začetka do konca leta. Bolje bi bilo, da bi pogodba trajala na primer od pomladi do pomladi in bi se tako izognili večjim posledicam prekinitve dobave plina v primeru neuspešnih pogajanj (Gavrič 2009).

Slovenija je plinsko krizo leta 2009 prebrodila uspešno, saj je imela dovolj zalog plina, vendar pa bi v primeru daljše krize zaloge hitro pošle. V prihodnosti bi morali uporabiti prakso iz Srbije. Ta je v času plinske krize z Madžarsko sprejela dogovor o odkupu dela njenih zalog v primeru daljše prekinitve. Slovenija bi tako lahko odkupila del zalog iz sosednjih držav Italije, Madžarske in Avstrije, ki imajo v lasti večje količine plina (Gavrič 2009).

6 VEČJA ENERGETSKA VARNOST V PRIHODNJE?

6.1 TEORETIČNE OSNOVE OBLIKOVANJA SCENARIJEV

Začetki metode načrtovanja s pomočjo scenarijev segajo v vojaško industrijo, kjer se je med drugo svetovno vojno za potrebe projekta Manhattan (razvoj atomskega orožja) tudi prvič formalno izoblikovala. Od devetdesetih let se metoda vedno pogosteje uporablja tudi za potrebe načrtovanja v javni sferi.

Metoda scenarijev je opisni način za obravnavo različnih mogočih napovedi prihodnosti. Osredotoča se na vzročne procese in točke odločitev, zato je še posebej uporabna za odločevalce na različnih ravneh. Različni scenariji pomagajo izbrati primerno pot tako, da predstavijo različna mogoča sosledja dogodkov. Prihodnost opisujejo z razvojem vzročno-posledičnih korakov. Kadar se scenariji uporabljajo za potrebe načrtovanja politik, so skice prihodnosti, ki temeljijo na shematskih opisih določenih ključnih spremenljivk.

V nasprotju z drugimi metodami napovedovanja scenariji ne predvidevajo ene same možnosti v prihodnosti, temveč predstavijo različne mogoče variante, ki so odvisne od tega, koliko lahko različne spremenljivke vplivajo druga na drugo. Prednost metode scenarijev je večdimenzionalnost, saj dopušča uporabo poljubnega števila spremenljivk. Metoda se tudi izogne problemu izrecnega napovedovanja prihodnosti, saj zanjo predvideva več mogočih opcij. Zavedati pa se je treba, da scenariji niso objektivni ter da podlegajo omejitvam uporabljenih metod ali ekspertnih mnenj (Twrdy in ostali 2007).

V grobem razlikujemo dva osnovna tipa metod:

- kvantitativne metode ter
- metode, temelječe na ekspertnih mnenjih.

Prve uporabljajo statistiko in računalniške modele ter tudi kvantificirane predstavitve kvalitativnih informacij, druge temeljijo izključno na poglobljenem ekspertnem mnenju in tehnikah izmenjave mnenj. V praksi je večina scenarijev kombinacija obeh osnovnih tipov metod (Twrdy in ostali 2007).

Pri strateškem načrtovanju pa pogosto iščemo odgovor na kompleksna večdimenzionalna vprašanja, ki jih kvantitativno ni mogoče opredeliti. Prvi, ki je na to poskušal najti odgovor že v prejšnjem stoletju, je bil Fritz Zwicky; razvil je t. i. morfološko analizo kot splošno metodo

za preučevanje nekvantitativnih, kompleksnih primerov, ki danes predstavlja temelj nekvantitativnega modeliranja za podporo v procesu odločanja. Danes je ta metoda razširjena in znanstveno izpopolnjena ter podprta z računalniško tehnologijo, uporablja pa se za strateško načrtovanje in modeliranje rešitev nekvantitativnih primerov. Strokovna literatura tovrstne nekvantitativne probleme s področja strateškega načrtovanja opredeljuje s terminom "zlobni problemi" (angl. wicked problems) (Ritchey 2005). Za tovrstne probleme je značilno, da (Twrdy in ostali 2007):

- niso jasno in dokončno formulirani,
- ne moremo jasno opredeliti, kdaj so rešeni,
- rešitve niso prave ali napačne, temveč so samo boljše in slabše,
- ni takojšnjih ali dokončnih preizkusov rešitev,
- je vsaka rešitev ekskluzivna in je število mogočih rešitev neomejeno,
- se vsi "zlobni problemi" lahko obravnavajo kot simptom drugega "zlobnega problema",
- so njihovi vzroki lahko pojasnjeni na več načinov, pri čemer izbira razlage določa tudi naravo rešitve problema.

Iz navedenega je razvidno, da se tudi izbrana problematika energetske varnosti v prihodnje lahko uvrsti med t. i. zlobne probleme.

Ena od uveljavljenih metodologij za reševanje tovrstnih kompleksnih in nekvantitativnih primerov je splošna morfološka analiza (General Morphological Analysis GMA), ki se je razširila in uveljavila predvsem na področju razvoja strateških študij v zadnjih dveh desetletjih. Gre za metodo strukturiranja in raziskovanja večdimenzionalnih in praviloma nekvantificiranih problemov, ki razvija logični model za predstavitev celote mogočih rešitev danega problemskega sklopa (Ritchey 2008).

Proces splošne morfološke analize je sestavljen iz vrste iterativnih korakov, ki predstavljajo cikle analize in sinteze. Analitična faza se začne z opredelitvijo in izborom najpomembnejših dimenzij (spremenljivk) problemskega sklopa. Vsaki od teh dimenzij določimo razpon relevantnih stanj oziroma vrednosti. Skupaj sestavljajo parametre nekega problemskega sklopa (Ritchey 2005).

Glede tipologije scenarijev sem za preučevanje problemskega sklopa prevzel tipologijo scenarijev, ki je bila predlagana v okviru evropskega projekta ESPON 3.2¹²¹ in je tudi sicer splošno uporabna (Twrdy in ostali 2007).

- *Tip 1: scenariji iz sedanjosti v prihodnost*

so temeljni ali trendni scenariji in slonijo na predpostavki, da bodo strategije in politike akterjev ostale bolj ali manj nespremenjene;

- *tip 2: pričakovani scenariji*

slonijo na predpostavki, da se bodo zgodile pomembne spremembe v obnašanju in aktivnostih vpletenih akterjev, medtem ko do pomembnih sprememb javne politike ne bo prišlo;

- *tip 3: scenariji pričakovanih politik*

slonijo na predpostavki, da se bodo glavne spremembe zgodile na področju javne politike;

- *tip 4: proaktivni scenariji*

izhajajo iz prihodnjih situacij in ugotavljajo, kako bi se lahko razvile iz sedanjega stanja in trendov, kaj bi se lahko doseglo in čemu bi se bilo dobro izogniti v okviru danih omejitev, virov ali tehnologij (Horvat Petek 2010, 73).

Da bi lahko pripravljali scenarije, je najprej treba po tej tipologiji identificirati naslednje spremenljivke:

- akterje,
- strategije in politike.

Za prvo spremenljivko sem določil naslednje akterje:

- ukrajinska vladajoča koalicija,
- Ruska federacija in
- Evropska unija.

Za drugo spremenljivko sem določil še javne strategije in politike:

- ukrajinska zunanja politika,
- evropska energetska politika,
- zunanja politika RF.

¹²¹ Spatial Scenarios and Orientations in relation to the ESDP and Cohesion Policy.

Na podlagi prve in druge spremenljivke sem nato izbral scenarij. Ob predpostavki, da se obnašanje in aktivnosti vpletenih akterjev in tudi javnih politik lahko spremenijo, sem uporabil integrirani scenarij kot kombinacijo posameznih tipov, in sicer za "trilateralni konzorcij" kombinirani tip 2 in 3.

Ukrajina je država z izredno pomembnim geostrateškim položajem, ki ji daje ključno vlogo tranzitne države evro-azijskih energentov v Evropo, in prav zaradi tega, se je Ukrajina lani kot glavni akter znašla v konfliktu s sosednjo Rusko federacijo; političnoekonomski spor med dvema državama je prerasel v krizo v mednarodnem (evropskem) okolju.

Nestabilne notranje politične razmere v Ukrajini, revščina, prezadolženost in gospodarski polom se odražajo tudi v zunanjepolitičnih odnosih, ki so bili v zadnjih letih zelo nestanovitni in odvisni od trenutne oblasti. Ukrajina je letos dobila svežo predsedniško in vladno politiko, z njo pa tudi "novo" zunanjo politiko, ki v nasprotju s prejšnjo garnituro napoveduje, da bo šla nasproti tako Moskvi kot tudi EU, ne pa Natu. Gre za popolni zasuk zunanjepolitičnih ciljev, za katere si bo Ukrajina prizadevala vsaj naslednjih pet let, če se zaradi kritičnih gospodarskih in ekonomskih razmer v državi ne bo zgodila še kakšna revolucija. Vedno bolj jasno postaja, da Ukrajina sama ne bo zmogla obvladovati nastalih razmer. Ljudstvo zdaj od nove oblasti pričakuje proaktivno reševanje razmer v državi, sicer bo ponovno kot pred dobrimi petimi leti kot glavni akter eskaliral notranjepolitični konflikt.

V nadaljevanju sem pripravil dva scenarija uporabe ukrajinske "soft power" v prihodnjih odnosih tako z Rusko federacijo kot tudi z Evropsko unijo. Z izkoriščanjem svoje ključne vloge kot pomembne energetske tranzitne države v lastne politične namene je Ukrajina mednarodno skupnost (predvsem EU) spodbudila, da postaja bolj proaktivna na področju evropske energetske politike. In v tej zgodbi ji RF prihaja nasproti z ambicijami gradnje novih energetskih omrežij do Evrope. Dva taka projekta (Severni tok in Južni tok) je EU podprla kot projekta evropskega interesa.

6.2 VZHODNI SCENARIJ

Gre za najverjetnejši scenarij v primeru pomiritve in otoplitve rusko-ukrajinskih odnosov. Ta scenarij pomeni infiltracijo ruskega kapitala, postopno penetracijo ruske kulture in spreminjanje Ukrajine v semirusko kolonijo s počasnim razvojem. Kar se tiče reševanja energetskega vprašanja, bosta po tem scenariju Gazprom in Kremelj uspela pridobiti delež v

ukrajinski energetske (plinovodni) infrastrukturi v zameno za najem kredita s strani Ukrajine za plačilo ruskega plina. Ukrajina, ki je trenutno v hudi gospodarski in finančni krizi, plačuje ruski plin iz meseca v mesec (po principu "plačaj in dobiš" – "pay and take") in je na robu bankrota. Ta scenarij, ki je v kontekstu sveže vladajoče koalicije zelo verjeten, bo Ukrajino v najkrajšem času popeljal iz krize. Vsekakor pa bo Ukrajina morala zato v tesen ruski objem, RF pa bo cenovno politiko še naprej kreirala po svoje. Ukrajinsko-rusko sodelovanje bi v ukrajinskem plinovodnem omrežju lahko bilo realizirano s privatizacijo in posledično delniškimi razmerjem¹²² z ruskim plinskim gigantom (manj verjetno) ali pa s formiranjem skupnega najemniškega konzorcija (Naftogaza in Gazproma,¹²³ razmerje 50 : 50) za omejeno časovno obdobje (bolj verjetno).

6.3 TRILATERALNI KONZORCIJ

Ta scenarij je najverjetnejši, če se bo izkazalo, da Ukrajina sama ni sposobna obvladati krize. V tem primeru bo Ukrajina za vzpostavitev stabilnejših ekonomskih in socialnih razmer poiskala pomoč pri svojih bližnjih evropskih zaveznikih (EU). Ta scenarij postavlja v enakovreden položaj vse tri strani, monopolizem je izključen. Za reševanje energetskega vprašanja postavlja scenarij v ospredje shemo trilateralnega konzorcija, ki bi predstavljal najemniški energetske konzorcij ukrajinskega plinovodnega omrežja z nalogo preprečiti njegov kolaps, zagotoviti vlaganja v infrastrukturo in hkrati zagotoviti nemoten pretok plina.

Trilateralni najemniški konzorcij je podoben ukrajinsko-ruskemu sodelovanju, kot je navedeno v drugem primeru "vzhodnega scenarija", vendar z vključitvijo tretje partnerske stranke (države Evropske unije – Nemčija, Francija, Poljska idr.). Prisotnost tretje stranke (ki je istočasno pomemben odjemalec) bi imela pozitivne implikacije na trenutno situacijo v Ukrajini. Delno bi lahko odvrnila željo po enostranskem ravnanju in morebitnem poskusu

¹²² Znan je primer rusko-beloruskega sodelovanja.

¹²³ Ruski premier Vladimir Putin je aprila 2010 šokiral javnost s predlogom za združitev ruskega plinskega monopolista Gazprom in ukrajinskega državnega plinskega velikan Naftogaz. Putin je svoj predlog podal po srečanju s predsednikom ukrajinske vlade Nikoloz Azarovim. Predsednik uprave Gazproma Aleksej Miller je medtem povedal, da so v družbi pripravljene preučiti možnost zamenjave lastniških deležev. Putinov predlog je nov korak v zблиževanju obeh vzhodnoevropskih velikank, potem ko je predsedniški položaj v Kijevu zasedel proruski Viktor Janukovič. Združitev obeh plinskih velikanov bi povzročila glasno nasprotovanje ukrajinske opozicije ter tudi EU, saj bi to pomenilo dodatno krepitev položaja Rusije kot najpomembnejše dobaviteljice plina sedemindvajseterici (STA 2010).

ponovnega ruskega ali ukrajinskega monopolizma. Predvsem pa bi imela prisotnost tretje stranke pozitivne implikacije tako v nadaljnjih političnih odnosih Ukrajine kot tudi v internem javnem mnenju. Iz tega vidika ocenjujem, da je ta scenarij trenutno najbolj optimalen.

Ekonomska kriza, sveža ukrajinska politična elita in odziv javnosti bodo ključno vplivali na izbiro in potek prihodnjega scenarija. Dejstvo pa je, da država še naprej ostaja območje različnih notranje- in zunanje-političnih interesov. Geostrateški položaj Ukrajini omogoča večstransko sodelovanje, a vendar je za to treba uporabiti spretno diplomacijo in zelo preišljene politične poteze. Sploh pa je za to potrebno veliko politične volje.

7 SKLEP

V magistrski nalogi sem preučeval odnose EU, Ukrajine in Rusije, plinovode ter plinsko krizo leta 2009, ki je prizadela večji del Evrope in je imela velik odmev v evropski javnosti. Mednarodne odnose Ukrajine in Rusije sem preučeval s pregledom zgodovine. Del ukrajinske zgodovine je v večji meri odvisen od Rusije. Ozemlje Ukrajine ima Ruska federacija za zibelko prve ruske države, zato so bila ta ozemlja v zgodovini del ruske države. Ukrajinski narod je posledično obravnavan kot del večjega ruskega naroda, ki se je kasneje razcepil na tri dele Ruse, Beloruse in Ukrajince. V zgodovinskem pregledu so poleg odnosov z Ukrajino jasno prikazani tudi odnosi z nekaterimi drugimi evropskimi področji in državami.

Plinovodi Nabucco, Južni in Severni tok so del evropskih energetskega interesov. Njihova gradnja bo prizadela položaj Ukrajine kot tranzitne države. Plinska kriza je pospešila realizacijo načrtanih projektov. Temeljni cilj Ruske federacije je zmanjšanje ukrajinskega vpliva v prodaji ruskega plina EU. Ruska federacija si verjetno želi pridobiti moč, ki jo je imela nekdanja SZ. K naložbam v ukrajinski tranzitni sistem, ki je potreben nujne posodobitve, je EU pozval tudi Evropski komisar za energijo. Države članice EU in Gazprom se zavzemajo za ustanovitev večdržavnega konzorcija, ki bi prevzel lastništvo nad ukrajinsko infrastrukturo za tranzit plina. Ukrajina v to najverjetneje ne bo privolila, saj bi tako izgubila glavni pogajalski adut v pogajanjih tako z Rusijo kot z EU. Svoje infrastrukture pa z lastnimi sredstvi ne bo mogla obnoviti in tako skoraj nima nobene druge možnosti, kot da zaprosi za zunanjo pomoč.

Mogoč vzrok slabšanja odnosov, ki je privedel do plinske krize, so tudi dolgoletna trenja na področju pravic Rusov v Ukrajini. Ruska manjšina predstavlja pomembno volilno množico, ki si jo želijo pridobiti Rusiji naklonjeni kandidati. Ukrajina se že od osamosvojitve približuje vstopu v EU, vendar je ohranjala odnose z Rusko federacijo, ki so se po zadnjih volitvah še izboljšali.

Po zmagi stranke Viktorja Janukoviča se je Ukrajina obrnila k Rusiji in tako je možnost za dosego sporazuma o vzpostavitvi mešanega večdržavnega lastništva nad ukrajinskim plinovodom manjša. Prav tako ima danes EU manj maneverskega prostora pri pogajanjih z Rusko federacijo, čeprav je malo verjetno, da bi se zaradi tega v prihodnosti povečalo tveganje nove prekinitve dobave plina. EU preučuje možnost povečanja energetske varnosti na primer z izboljšanjem medsebojne povezave plina in električnega toka, zlasti med severom

in jugom, povečanjem zmogljivosti skladiščenja plina v jugovzhodni Evropi, naložbami v obnovljive vire in naložbami v jedrsko energijo.

Geografski položaj Ukrajini omogoča sodelovanje tako z Rusko federacijo kot z EU in ZDA. Vendar je njen položaj tudi ovira, saj je potrebna uspešna diplomacija, ki bo zmožna sodelovati na vseh koncih in zadovoljiti interese različnih strani. Po političnem preobratu začetek leta 2010 je Ukrajina bolj odprta članstvu EU, medtem ko je težnje po vstopu v zvezo Nato za zdaj opustila. S tem se strinja Ruska federacija, ki si Nata ne želi ob svoji državni meji. Z modro diplomatsko politiko lahko Ukrajina izkoristi tako trg EU kot ruski trg. Plinska kriza ni nastala iz kratkotrajnega spora med sosedama, ampak je posledica nakopičenih problemov, ki imajo zgodovinsko ozadje. Ker pa se poraba plina v EU povečuje, se je morala Evropska unija odzvati na težave v zvezi z redno dobavo energentov iz Rusije. EU z uvozom zadovoljuje polovico svojih potreb po plinu, od tega ga 25 odstotkov (približno 120 milijard kubičnih metrov) uvozi iz Rusije. Kar 80 odstotkov ruskega plina prihaja v EU čez ukrajinsko ozemlje. Po pričakovanjih bo do leta 2030 več kot 70 odstotkov plina v EU prihajalo iz uvoza. Menim, da je za energetske varnost EU ključno zagotoviti več različnih poti dobave in transporta plina. Tako bi zmanjšali vlogo Ruske federacije kot dobavitelja in Ukrajine kot tranzitne države. Nabucco, Južni tok in Severni tok so glavni projekti, s katerimi bi EU dosegla razpršenost uvoza plina, in tako podpira gradnjo Severnega in Južnega toka ter projekta Nabucco. Prav tako so uvedli sistem hitrega opozarjanja, ki se je v praksi letos že izkazal ob zadnjem belorusko-ruskem sporu. Hiter odziv EU bi lahko preprečil ponovno prekinitev dobave, vendar je to v večji meri odvisno od interesov Rusije in Ukrajine. Zastavljeni cilji so mi pomagali pri potrditvi moje hipoteze, da je **zadnja plinska kriza spodbudila Evropsko unijo, da le-ta postaja bolj proaktivna na področju evropske energetske politike**. Razprave o energetiki v Evropi izpostavljajo alternativne možnosti za dobavo energentov. Tako Južni kot Severni tok sta investicijsko izčrpna in zahtevna in projekta. Plinovoda potekata po morskem dnu, zato je njuna gradnja veliko dražja, kot bi bila gradnja kopenskega plinovoda. Oba plinovoda se v času recesije soočata s finančnimi težavami. Južni tok v Črnem morju bo moral doseči globino 2000 metrov, medtem ko bo Severni tok tekel pod ekološko občutljivim Baltskim morjem. Povpraševanje evropskega trga se najverjetneje ne bo povečalo do te mere, da bo potrebna uporaba obeh tokov in plinovodov čez Ukrajino. Letno naj bi po Severnem toku priteklo do 55 milijard kubičnih metrov plina. Zagon plinovoda je predviden v letu 2012. Južni tok, po katerem naj bi letno priteklo do 30 milijard kubičnih metrov plina, naj bi začel delovati v letu 2014. Od obeh projektov je bolj

verjetna uresničitev Severnega toka. Ruska federacija in Gazprom ostajata neomajna v prizadevanjih za uresničitev projekta Južni tok, kljub dvomom o njegovi ekonomski vzdržnosti. Finančna kriza vzbuja pomisleke o vzdržnosti projekta, saj je ta zdaj bolj odvisen od zunanjih in zasebnih finančnih virov (Stanič 2009). Jasno je, da noben izmed njih, skupaj ali posamezno, ne bo rešil vprašanja oskrbe in evropske energetske varnosti. Četudi bi uresničili vse tri projekte, ti ne bi mogli nadomestiti količine plina, ki v Evropo trenutno prihaja čez Ukrajino. V EU bo čez Ukrajino še naprej prihajal pomemben del plina, zato je za energetska varnost EU ključnega pomena zagotovitev tranzita skozi to državo. Najcenejša in najpreprostejša alternativa je nadaljevati dobavo plina čez Ukrajino. Na podlagi teh ugotovitev potrjujem drugo hipotezo: **Ukrajina s svojim nacionalnim tranzitnim sistemom, ki velja za največjega na svetu, ostaja vsaj še 20 let v vlogi tranzitnega monopolista za distribucijo ruskega plina do Evrope.** Ukrajina si je želela v času plinske krize izboriti ugodnejše cenovne pogoje. Na koncu pogajanj je bila prisiljena sprejeti težje in slabše pogoje. Tako Nabucco kot Severni in Južni tok ne bodo rešili energetskih problemov Evrope. Namen Severnega in Južnega toka je le zmanjšati vpliv Ukrajine pri tranzitu plina v EU in si s tem pridobiti moč. Prav tako pa Ruska federacija poskuša onemogočiti projekt Nabucco, saj nima svojega plina. Tako je Azerbajdžanu ponudila, da odkupi ves azerbajdžanski plin po evropskih tržnih cenah. Mogoči viri oskrbe s plinom so Irak, Kazahstan, Turkmenistan, Egipt, Iran in Ruska federacija. Zagotovitev oskrbe iz omenjenih držav je negotova, ker ni jasno, ali lahko Kazahstan, Turkmenistan, Egipt ali Irak v času, določenem za oskrbo Nabucca, ustrezno povečajo proizvodnjo. Zanesljivost oskrbe iz Kazahstana in Turkmenistana je še bolj negotova, saj sta obe državi odvisni od zgraditve transkaspijskega plinovoda. Načrtovanje tega je šele v prvi fazi, soglašati pa morata tudi Ruska federacija in Iran. Dodatno pa so omejene tudi količine plina, ki jih lahko dobavlja Turkmenistan, ker je ta država pred kratkim podpisala sporazum o dobavi z Rusko federacijo (enako Uzbekistan, ki bo tja pošiljal vse svoje zaloge). S Kitajsko je Turkmenistan sklenil 30-letno pogodbo, ki ga zavezuje k črpanju 30 milijard kubičnih metrov naravnega plina letno. Vojaška intervencija Ruske federacije v Gruziji je pokazala ranljivost Gruzije kot tranzitne poti za srednjeazijski plin. Na vrhu v Budimpešti je Kazahstan dal jasno vedeti, da ne bo tvegala spora z Rusko federacijo zaradi projekta, katerega izvedba je malo verjetna, ker bi to bilo s komercialnega, političnega in strateškega vidika nesmiselno, še posebej potem, ko je Ruska federacija srednjeazijskim državam vnovič ponudila, da bo njihov plin od letos plačevala po tržnih cenah, s čimer se je občutno zmanjšala ekonomska privlačnost Nabucca.

8 LITERATURA

1. Amadeo, Kimberly. 2010. Gas and Oil Prices – How Oil Prices Affect Gas Prices. Dostopno prek: http://useconomy.about.com/od/supply/p/oil_gas_prices.htm (9. september 2010).
2. Bahun, Polona. 2007. Energetika – prednostno področje Lizbonske strategije, *Revija Naš stik*, Elektro Slovenija, d. o. o.
3. Bodoni, Stephanie. 2010. Evropska banka za obnovo in razvoj in Evropska investicijska banka: Za Nabucco 4 milijarde EUR, Dostopno prek: <http://www.bloomberg.com/news/2010-09-06/nabucco-gas-pipeline-to-get-up-to-5-2-billion-from-eib-ebrd-world-bank.html> (26. september 2010).
4. Bogataj, Ambrož. 2007. Razvijanje strategije izvajanja tržnih dejavnosti podjetja Elektro Gorenjska v samostojnem podjetju. Magistrsko delo, EF Ljubljana.
5. BP. 2010. Rezerve in proizvodnja zemeljskega plina 2010. Dostopno prek: http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/statistical_review_of_world_energy_full_report_2010.pdf (21. maj 2010).
6. Bufon, M. 2004. Central- Esteren and South- Esteren Europe: *An area of geopolitical and geocultural contact. Annales*, 13.
7. Buzek, Jerzy. 2010. Razprava o evropski energetske skupnosti. Dostopno prek: http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/051-75198-148-05-22-909-20100528STO75186-2010-28-05-2010/default_sl.htm (21. september 2010).
8. Cohen, S. B. 1991. Global Geopolitical Change in the post-Cold War Era. *Annals of the Association of American Geographers*.
9. Commission of the European Communities: Commission Staff Working Document: *Report on the Analysis of the Debate of the Green Paper on Energy Efficiency*, 2004.
10. Commission of the European Communities: Commission Staff Working Document: *Annex to the Green Paper – A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy; What is at Stake – Background Document*, COM 2006.
11. Commission of the European Communities: *Green Paper – Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply*; Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2001.
12. Delo. 2010. Rusija dodatno zmanjšala dobavo plina Belorusiji. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/110719> (17. avgust 2010).

13. Direktiva 2006/32/es Evropskega parlamenta in Sveta z dne 5. aprila 2006 o učinkovitosti rabe končne energije in o energetske storitvah 93/76/egs.
14. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 2005/32/ES z dne 6. julija 2005 o vzpostavitvi okvira za določanje zahtev za okoljsko primerno zasnovo izdelkov, ki rabijo energijo, in o spremembi Direktive Sveta 92/42/EGS ter direktiv 96/57/ES in 2000/55/ES Evropskega parlamenta in Sveta.
15. *Dnevnik*. 2010. Obdobje krize ali priložnosti za EU? Finančna pomoč Grčiji sproža mešane odzive, 5. maj 2010. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/eu/1042357229> (17. september 2010).
16. Druzhinina, Ksenia. 2008. Razvoj podjetja Gazprom. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
17. Energetika: Dostopno prek: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Energetika> (2. junij 2010).
18. Energetska politika za Evropo. 2007. Dostopno prek <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0001:SL:NOT> (10. julij 2010).
19. Energy Information Administration: International Energy Outlook 2006; EIA, Office of Integrated Analysis and Forecasting, *US Department of Energy*, Washington, DC 20585, 2006.
20. EU. 2010. Institucije in drugi organi Evropske unije, Institucije EU in druga telesa. Dostopno prek: http://europa.eu/institutions/index_sl.htm (30. september 2010).
21. EuroAce: Consultation on the European Commission's Green Paper on Energy Efficiency – "Doing More with Less"; Response from EuroAce (*European Alliance of Companies for Energy Efficiency in Buildings*), 2005.
22. European Parliament: Report on Energy Efficiency or Doing More With Less – Green Paper (2005/2210(INI)); *Committee on Industry, Research and Energy*; FINAL A6-0160/2006.
23. Evropa.gov.si. 2007. Trenutno stanje in izzivi energetike v Evropski uniji. Dostopno prek: <http://www.evropa.gov.si/si/energetika/trenutno-stanje-in-izzivi-energetike-v-evropski-uniji/> (2. september 2010).
24. Freedman Michael and Brown Heidi. 2006. Energy Tsar. Dostopno prek: http://www.ocnus.net/artman2/publish/Business_1/Energy_Tsar_25488.shtml (10. september 2010).
25. Gavrić, Danijel. 2009. Mednarodni odnosi Rusije in vzroki za plinsko krizo 2009. Diplomsko delo. Koper: Fakulteta za management.
26. Gazprom. 2010. Dostopno prek: <http://www.gazprom.com/> (9. september 2010).

27. Gazprom. 2010. South stream, zagotovitev energetske varnosti Evrope Dostopno prek: <http://www.gazprom.com/> (10. julij 2010).
28. Grizold, Anton, Ferfila Bogomil. 2000. *Varnostne politike velesil*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
29. GUEU 2009. Diversifying Europes gas imports, Dostopno prek: <http://www.gueu-whitestream.com/main.php?id=1&lang=eng> (10. september 2010).
30. Heidelberg Institute for International Conflict Research at the Departement of Political Science, University of Heidelberg. 2008. Conflict Barometer 17th Annual Conflict Analysis.
31. HIIK. 2009. Conflict Barometer 2009, Heidelberg Institute for International Conflict Research, 18th Annual conflict analysis.
32. Holzwart, Kathleen. 2010. Ukraine Says 'No' to NATO, PewResearchCenter Publications, Pew Global Attitudes Project. Dostopno prek: <http://pewresearch.org/pubs/1542/ukrainie-president-blocks-nato-membership> (26. maj 2010).
33. Horvat Petek, Lidija. 2010. Obveščevalna zvrst SIGINT v nacionalno varnostnem sistemu RS, magistrsko delo FDV, Ljubljana.
34. IMF: World Economic Outlook, Washington D. C., ZDA, oktober 2009.
35. IPCC. 2010. Medvladni forum o podnebnih spremembah <http://www.ipcc.ch/> (9. september 2010).
36. Jane's Sentinel. 2009. Security Assessment – Russia And The CIS. Dostopno prek: <http://www.janes.com> (15. avgust 2010).
37. Janes Sentinel. 2009. Defence budget (Ukraine) Dostopno prek: <http://www.janes.com/extracts/extract/cissu/ukras090.html> (28. september 2010).
38. Komisija Evropskih skupnosti: Narediti več z manj; Zelena knjiga o energetske učinkovitosti; Luxembourg: Urad za publikacije Evropskih skupnosti, 2005.
39. Komisija Evropskih skupnosti: Zelena knjiga: Evropska strategija za trajnostno, konkurenčno in varno energijo; Luxembourg: Urad za publikacije Evropskih skupnosti, 2006.
40. Magajna, Andraž. 2007. Ukrajina, mejno območje velikih priložnosti. *Publikacija Združenje manager*, Ljubljana 2007.
41. Malešič, Marjan (ur.). 2006. Varnost v postmoderni družbi. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

42. Malešič, Marjan, Hrvatina, Sandra., Polič, Marko. 2006. Komuniciranje v krizi. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
43. Malešič, Marjan. 2002. Nacionalna in mednarodna varnost. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
44. Mally, Igor. 2005. Med geopolitično in re-orientacijo in mednarodno integracijo. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
45. Mantzos L., Capros P. 2006. European Energy and Transport; Scenarios on High Oil and Gas Prices, Directorate – General for Energy and Transport, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
46. Markovska, Anna. 2008. Grenka tableta podedovane korupcije. Korupcija v Ukrajini in razvoj farmacevtske industrije. Fevdalizem v novem obličju, OSCE.
47. Mitschek, Reinhard. 2010. First gas via Nabucco to be supplied from Azerbaijan and Iraq Dostopno prek: <http://www.today.az/news/business/73520.html> (23. julij 2010).
48. MMC RTV SLO. 2010. Clintonova ponuja NATO, Ukrajina za neuvrščenost. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/clintonova-ponuja-nato-ukrajina-za-neuvrscenost/233865> (19. september 2010).
49. MZZ. 2007. Lizbonska pogodba, Ministrstvo za zunanje zadeve RS. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/zunanja_politika/evropska_unija/lizbonska_pogodba/ (30. september 2010).
50. Nacionalni Akcijski načrt za energetska učinkovitost za obdobje 2008–2016; Ljubljana, 31. januar 2008.
51. Narat, Nina. 2006. Ruska tranzicija. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
52. Nies, Susanne. 2009. Ukraine – A Transit Country in Deadlock? Bruselj: Gouvernance européenne et géopolitique de l'énergie (IFRI).
53. Nikitin, Vladim. 2010. Does Russia Need a 'Ukraine Scenario'? 28. januar 2010. Dostopno prek: <http://www.russia.foreignpolicyblogs.com/2010/01/28/does-russia-need-a-ukraine-scenario> (11. junij 2010).
54. Noel, Pierre. 2008. How to deal with Russian gas. Dostopno prek: http://www.ecfr.eu/content/entry/russia_gas_policy_brief (11. september 2010).
55. Ogorelec, Anton: Mednarodni transport in logistika, Ekonomska poslovna fakulteta Univerze v Mariboru, Maribor 2004.
56. O'Loughlin, J. 2001. Geopolitical visions of Central Europe. V: Europe Between Political Geography and Geopolitics. Antonsich, M., Kolossov, V., Pagnini, M. P. (ed) Roma, societa Geografica Italiana.

57. Pirani, Simon. 2009. Russian and CIS Gas Markets and Their Impact on Europe. Oxford Institute for Energy Studies.
58. Poslovni dnevnik. 2010. Gazprom lani z 20 milijardami evrov dobička. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/poslovni_dnevnik/1042355981 (10. september 2010).
59. Poslovni dnevnik. 2010. Moskva proti povezovanju projektov Južni tok in Nabucco Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/poslovni_dnevnik/1042345154 (13. julij 2010).
60. Prezelj, Iztok. 2001. Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družbi, izvorni znanstveni članek, *Teorija in praksa* let. 38, 1/2001.
61. Ritchey, Tom. 2005. Wicked problems. Structuring Social Messes with Morphological Analysis. Adapted from a lecture given at the Royal Institute of technology in Stockholm, 2004. Dostopno prek: <http://www.swemorph.com> (23. avgust 2010).
62. Ritchey, Tom. 2008. General Morphological analysis. A general method for non-quantified modelling. Dostopno prek: <http://www.swemorph.com> (23. avgust 2010).
63. RTV SLO. 2010. Janukovič prisegel kot novi ukrajinski predsednik. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/foto-janukovic-prisegel-kot-novi-ukrajinski-predsednik/224429> (26. september 2010).
64. Sanders, Deborah. 2006. Ukraine after Orange revolution. Can it complete military transformation and join the US led war on terrorism? Strategic Studies Institute Publication.
65. SEF. 2010. Slovenski e forum: Priročnik Evropska in slovenska trajnostno energetska politika. Društvo za energetska ekonomika in ekologijo.
66. SIDA 2006. Manual for Conflict Analysis. Švedska. Dostopno prek: <http://www.sida.se/publications> (1. junij 2010).
67. SIDA 2009. Developments in Ukraine. Ukraine's winding path towards European integratio. 17. junij 2009. Švedska. Dostopno prek: <http://www.sida.se> (2. junij 2010).
68. STA. 2009. Rusija in Ukrajina sta dosegli dogovor glede dobave plina Dostopno prek: http://www.siol.net/gospodarstvo/2009/01/plin_bo.aspx (18. julij 2010).
69. Stanič, Ana. 2009. Delo FT: Nabucco, Južni in Severni tok ter energetska varnost EU, 23. februar 2009.
70. The Central Intelligence Agency (CIA). The World Factbook. Dostopno prek: <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook> (1. maj 2010).
71. Tunjić, Filip. 2003. Vmesna Evropa – naša realnost: kritika obstoječih paradigem. Geografski vestnik, 75.

72. Twrdy, Elen, Peterlin, Marko, Žaucer, Tadej, in Jeneek, Peter. 2007. Zasnova prostorskega razvoja ob V. koridorju v povezavi z razvojem prometnih povezav med Slovenijo in Italijo. Končno poročilo. Portorož: Fakulteta za pomorstvo in promet.
73. Ullman, Richard 1983. Redefining Security. *International Security*, let. 8, št. 1.
74. Uradni list Evropske unije: Direktiva 2006/32/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 5. aprila 2006 o učinkovitosti rabe končne energije in energetskih storitvah ter o razveljavitvi Direktive Sveta 93/76/EGS; L 114/64; 27. april 2006.
75. Uredba (es) št. 106/2008 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 15. januarja 2008 o programu skupnosti za označevanje energetske učinkovitosti pisarniške opreme.
76. Usenik, Janez. 2003. Upravljanje logističnih sistemov, Biro 4D, Novo mesto.
77. Vašakmazi, Giorge. 2010. Projekt Beli tok. Strateška energetska konferenca Energetika v jugovzhodni Evropi, Portorož, junij 2010 Dostopno prek: http://www.siol.net/gospodarstvo/2010/06/zacenja_se_konferenca_o_energetiki_v_jugovzhodni_evropi.aspx (17. oktober 2010).
78. Wikipedia, the free encyclopedia. Povijest Ukrajine. Dostopno prek: <http://www.hr.wikipedia.org> (2. maj 2010).
79. Wikipedia. 2010. Paolo Scaroni Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Paolo_Scaroni (10. julij 2010).
80. Wikipedia. 2010. Chernomyrdin, Viktor Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Viktor_Chernomyrdin (10. julij 2010).
81. Wikipedija. 2010. Avtonomna republika Krim, Ukrajina. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Krim,_Ukrajina (17. avgust 2010).
82. Wikipedija. 2010. Plinovod Nabucco. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Plinovod_Nabucco (17. avgust 2010).
83. Woehrel, Steven. 2009. Ukraine: Current Issues and US Policy, 2009, Congressional Research Service.
84. Yermolenko, Volodymyr. 2009. EU as a soft power in the European Neighbourhood Policy: the case of Ukraine. Bruselj: EU-related media projects.
85. Žabkar, Anton. 2003. Marsova dediščina 1. knjiga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
86. Žabkar, Anton. 2004. Marsova dediščina 2. knjiga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

87. Žurnal 24. Ukrajina dobila novega premierja. Dostopno prek:
<http://www.preberi.si/content/view/2012656-Ukrajina-dobila-novega-premierja> (15.
maj 2010).